

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

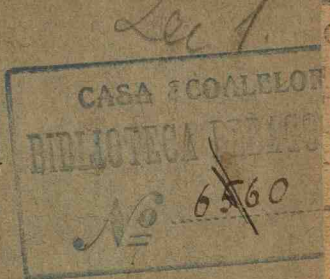
Cota

5401

Inventar

546167

A. LAMBRIOR

Gramatica Română

SINTAXA

278409M
278411(2)

de

Gh Ghibănescu

profesor

I A Ș I
EDITURA LIBRĂRIEI ISR. KUPPERMANN
1893

Prețul 1 leu 50 bani.

A. LAMBRIOR

CASA COALEL
BIBLIOTECA PEDAG

No.

Gramatica Romîna

SINTAXA

de

Gh. GHIBĂNESCU

profesor

I A Ș I

EDITURA LIBRĂRIEI ISR. KUPPERMANN

1893

Prețul 1 leu 50 bani.

5401 Dublet
Inventar 546167

RC 95/04

[Faint handwritten signature]
P. P. P. P.

5401

B.C.U. Bucuresti

C546167

PREFAȚA

În cîmpul Sintaxei s-a lucrat mai puțin de cît într-ai Morfologiei. Vederile gramaticilor nu s-au potrivise asupra multor chestiuni. Definiții greșite, împărțiri arbitrare, regule străine limbii noastre ni s-a dat să vedem, așa că nu e mirare celui ce a predat cursul să vadă că elevii nu pot analiza o frază populară romînească după regulile înguste din carte; pare-că limba avem s-o făurim după Sintaxă, nu Sintaxa după firea limbei noastre.

Din modul cum am întocmit manualul nostru cititorul să va convinge de partea nouă introdusă, de simplificarea adusă și de apropierea regulilor de ceea ce ne dă limba ca frază. Ici pe colea am întrebuintat o terminologie schimbată, nu atita ca afacere formală de termenî, ci mai mult cu privire la fond. Din modul cum vedem noi **propozițiunea**, urmează toate regulile date asupra ei. Am căutat a pune în legătură logica frazei cu forma exterioară, și a arăta care e raportul dintre *judecată* și *propozițiune*. Aceleași vederi ne-au călăuzit și în *Morfologie*, căci noi credem că gramatica n-are menirea de a ne învăța cuvintele a parte ce sînt, ci a ni le arăta în funcțiune. Aceasta însămnă că la fie-care pas trebuie să facem amestec între **forma cuvintelor** și **funcțiunile** lor sintactice.

Eram obișnuiți a face din cuvinte un fel de *entități*, în loc de a vedea niște simple servitoare a ideilor, îndeplinind rînd pe rînd diferite roluri în limbă ca și în diviziî în societate.

N-am dat loc în Sintaxă *Periodelor*, de oare ce ele privesc *stilul* și convine mai bine studiul lor în *Stilistică*.

de cit în Sintaxă. Rolul unei compunerii frumoase, efectul și forța ce are o frază frumoasă nu ne învață Sintaxa, care să ocupă mai mult cu bucătăria limbii, *analizînd* fraza în loc de a ne da precepte de frumos, ceea ce cade de drept în sarcina *Stilisticeii și Retoriceii*.

Am crezut că e mai nimerit a da pentru *Deprinderi* bucăți întregi, rupte din autorii noștri clasici, de cit fragmente de fraze; de oare ce elevul singur va face alegerea exemplelor potrivite regulilor învățate în loc de a i le da de-a gata, apoi are prilejul de-a ceti o bucată întregă, de a gusta farmecul frazei, ca traducătoare de idei și simțiminte și de a face astfel trecerea pe nesimțite de la analiza frazei, — parte anevoioasă și plicticoasă — la simțirea frumosului literar.

Am dat o schiță aproape complectă despre *Ortografie* dezvoltînd în mod istoric preceptele *Fonetismului*, singura cale practică și rațională de a scrie o limbă ca a noastră cu o tradițiune literară nu tocmai așa de puternică, cu o literatură nu tocmai așa de bogată și mai ales cu tendință de a să întineri și imputeri prin elemente populare.

Schița literară despre Alfabetul *Greco-Slav* e un anex, cel mai complect din cîte s'aun publicat pînă acuma prin diferitele manuale de scoala.

Gh. Ghibănescu

Iași, *Sîntămăria mică* 892.

TABLA DE MATERII

SECȚIA I,

CAP. I. Teoria propozițiilor

	pag.
Vorbirea ca obiect al sintaxei § 1—2	1
Cuvint-frază § 3.	2
Cuvint idee § 4.	3
Propoziție-judecată § 5—6.	3
Cerințele logice ale propozițiilor § 7.	4
Propozițiile ca înțeles § 8.	6
Propozițiile ca formă § 9.	7

CAP. II. Termenii din propoziție

a). Propoziții cu obiect

Subiectul; prin ce să exprime subiectul § 10—11	8
Verbul § 12	9
Obiectul § 13—14.	9
Obiectul intern și extern § 15.	10
Verbe tranzitive și netranzitive § 16.	10
Prin ce să exprime obiectul § 17,	11
Obiect dublu § 18.	12
Obiect indirect și prin ce să exprime § 19—20.	12

b). Propoziții cu atribut

Atributul § 23—25.	16
Verbe copulative § 26.	18
Felurile atributului § 27.	19

Complinirile

Compliniri § 28.	22
Compliniri atributive și circumstanțiale § 29—31.	22

CAP. III. Prop. eliptice

Propozițiile eliptice § 32—36.	26
Propozițiuni multiple § 37—40.	33

CAP. IV. Prop. independente.

a) Prop. independente § 41.	39
b) Prop. coordonate și subordonate § 42.	40
Intrebuințarea sintactică a conjuncțiilor § 43.	41
Prop. coord. copulative § 46.	43
» » disjunctive § 47.	44
» » adversative § 48.	44
Prop. subord. cauzale § 49—50.	44
» » condiționale § 51.	45
» » temporale § 52.	47
» » complete § 53—57.	47
» » concesive § 58.	49
» » comparative § 59—60.	50
» » finale § 61.	51
Propoziții concluzive § 62.	51
c). Propoziții incidente § 63—67.	54
d). Propoziții incise § 68.	57

CAP. V. Determinarea numărului de propoziții în frază

Cum aflăm numărul propozițiilor? § 69—72.	58
Propoziții sinonime § 73.	60
Prescurtarea și transformarea propozițiilor § 74—75.	60
Transformarea din activ în pasiv § 76.	63

SECȚIA II.

CAP. IV. Sintaxa românească,

Chestiile proprii sintaxei românești § 77.	66
--	----

CAP. VII. Șirul cuvintelor.

Locul termenilor din propoziție § 78—83.	66
a). Locul verbului § 83—84.	69
b). » subiectului § 85—87.	70
c). » obiect. direct § 88—93.	73
d). » atributului § 94—96.	77
e). » obiect. indirect § 97—98.	79
f). » complinirilor și determinărilor § 99.	81
g). » adjectivului epitet § 100—101.	82
h). » articolului § 102.	83
i). » numeralului § 103.	83
j). » pron. posesive, dem. și nehotărâte.	83
m). » adverb. conjunc, și prepoz. § 105—108	84
Construcțiuni drepte și inverse § 109.	85

CAP. VIII. Acordul termenilor din propoziție.

Acordul dintre subiect și verb § 110—115.	90
» » subiect și atribut § 116—120.	93
« altor termeni din propoziție § 121—129.	96

CAP. IX. Corespondența timpurilor

Sucesiunea timpurilor în prop. coord. § 130—133.	104
» » » » subord. § 134.	105

CAP. X. Sintaxa propozițiilor.

Recușinea prepozițiilor § 135—137.	108
Prepozițiile a, la, în, de, cu, pe, pentru § 138-145	109

PARTEA V. Ortografia.

CAP. XI. Considerațiuni generale § 146—147	124
CAP. XII. Semnele de punctuație § 148—157.	127
CAP. XIII. Regule de ortografie fonetică § 158—172.	131
<i>Schiță literară despre alfabetul greco-slav § 1—30.</i>	161

S I N T A X A

Secțiunea I.

CAP. I.

Teoria propozițiunii.

§ 1. Sintaxa să ocupă cu studiul *propozițiunii*, adică cu gruparea vorbelor pentru a le face să exprime gândiri.

De pildă cînd rostim cuvintele : *toată, paserea, pe, limba, ei, piere*, ni să deșteaptă în minte anumite idei, de *ființi, acțiuni, însușiri, relațiunii*, etc. dar cînd aceste cuvînte le rostim la un loc formînd o unitate spunem atuncî o judecată, anume că *toată paserea pe limba ei piere*.

Morfologia ne-a arătat înțelesul *a parte* al fiecărui cuvînt : mai mult încă ea le-a grupat după funcțiuni. **Sintaxa** le va studia în grup, în *propozițiune*.

§ 2. Gîndirea nu să manifestă numai prin vorbe. Omul are mai multe mijloace de a-și exprima în afară ideile lui. Așa e calea *gestului*, a *mimicei*. O lovitură din picior spune mai mult de cît o frază ; o clătinare din cap, o încrețire din sprincene, o chemare cu degetul spun adecă mai lămurit ideea de cît cuvintele. Un suris, un oftat, un gemăt, un strigăt spun stările noastre sufletești, mult mai deslușit și mai complet de cît vor-

PARTEA V. Ortografia.

CAP. XI. Considerațiuni generale § 146—147	124
CAP. XII. Semnele de punctuație § 148—157.	127
CAP. XIII. Regule de ortografie fonetică § 158—172.	131
<i>Schiță literară despre alfabetul greco-slav § 1—30.</i>	161

S I N T A X A

Secțiunea I.

CAP. I.

Teoria propozițiunii.

§ 1. Sintaxa să ocupă cu studiul *propozițiunii*, adică cu gruparea vorbelor pentru a le face să exprime gândiri.

De pildă cînd rostim cuvintele : *toată, paserea, pe, limbu, ei, piere*, ni să deșteaptă în minte anumite idei, de *ființi, acțiuni, însușiri, relațiunii*, etc. dar cînd aceste cuvînte le rostim la un loc formînd o unitate spunem atuncî o judecată, anume că *toată paserea pe limba ei piere*.

Morfologia ne-a arătat înțelesul *a parte* al fiecărui cuvînt : mai mult încă ea le-a grupat după funcțiuni. **Sintaxa** le va studia în grup, în *propozițiune*.

§ 2. Gîndirea nu să manifestă numai prin vorbe. Omul are mai multe mijloace de a-și exprima în afară ideile lui. Așa e calea *gestului*, a *mimicei*. O lovitură din picior spune mai mult de cît o frază ; o clătinare din cap, o încrețire din sprincene, o chemare cu degetul spun adecă mai lămurit ideea de cît cuvintele. Un suris, un oftat, un gemăt, un strigăt spun stările noastre sufletești, mult mai deslușit și mai complet de cît vor-

birea. Chiar *tăcerea* în multe cazuri spune destul de mult.

Totuși nimic din toate acestea nu intră în domeniul propriu zis al Sintaxei. Ea are în vedere vorbirea care spune *idei, sentimente* sau *acte de voință* și lasă la o parte bogatul material de strigăte și gesturi, prin care la nevoie ne spunem gândurile și simțimintele noastre.

Aceste gesturi și strigăte singure prin sine ar forma propoziții întregi, dar nefiind material al vorbirii scapă analizei logice. De pildă : *văleu ! mă doare capul ; oh ! ce nenorocit sînt ; bre ! ce minunat lucru e acesta ; uf ! mă înădușă fumul ; i ! da tare-î frumos ; hi, hi ! am să mor de rîs*. Aici cuvintele *valeu ! oh ! bre ! uf ! i ! hi, hi !* nu intră în cercul sintaxei, de oare ce sentimentul de care e cuprins sufletul nostru înainte de a fi exprimat prin cuvinte, să manifestă în mod instantaneu prin aceste mișcări și strigăte reflexe. Din contra analizăm propozițiunile : *mă doare capul, ce nenorocit sînt ! ce minunat lucru e acesta ! mă înădușe fumul ; da tare-î frumos ; am să mor de rîs*, de oare ce să exprimă prin cuvinte anumite stări sufletești.

§ 3. **Cuvinte-fraze.** Adesa ni-î de ajuns un singur cuvint pentru a exprima gîndiri întregi. Aceasta mai ales la copii. Ei încep prin a mornăi unele sunete, apoi a încheга unele cuvinte, cu cari să servesc în exprimarea de idei. Cînd copilul zice *ata* el înțelege multe, exprimă o propozițiune întregă. Dar nici acest stadiu al vorbirii nu intră direct în studiul sintaxei. Cînd zicem că sintaxa să ocupă cu studiul propozițiunii, înțelegem vorbirea completă, *clară*, deslușită și să ne spună prin cuvinte hotărîte toată gîndirea.

§ 4. **Cuvînt-idee.** Orî ce cuvînt spune o idee. De pildă cuvintele *apă, sobă, scoală, carte, gramatică* ne spun ideile conrespunzătoare.

O idee poate fi exprimată prin mai multe cuvinte: *vreme—timp, bostan—dovleac, colțun—ciorap, cinste—onoare, varză—curechiu, cușmă—căciulă, brav—viteaz*, să numesc cuvinte **sinonime**.

Din contra mai multe idei să pot exprima prin acelaș cuvînt, ca *rac, broască, brîu, coș, cucuș*; să numesc cuvîne **omonime**.

Iată cîte-va: *boboc, capră, cot, coastă, corn, coadă, cruce, cuc, culme, cățel, cîrlig, chee, disc, frunte, furcă, gură, inimă, lună, limbă, maiu, napoleon, ochiu, porumb, pod, somn, aer, ureche*.

§ 5. **Propozițiune—judecată.** Cînd în mintea noastră unim două idei, din care una de ființă și alta de acțiune, formăm o *judecată*. De pildă: *capră și zbeară*, formăm judecata *capra zbeară*. Dacă această judecată o exprimăm prin cuvinte formăm o propozițiune; de aceea zicem că *Propozițiunea este expimarea prin cuvinte a unei judecări*.

§ 6. Intre judecată și propozițiune nu e o legătură necesară. Une-orî o judecată o exprimăm prin două sau trei propozițiuni, alte orî două trei judecări le exprimăm printr-o singură propozițiune. De pildă: *Carnea, care am cumpărat-o azi din țîrg, este de la vitele, care le-a vîndut mai alaltaeri Costandaki*; aici avem trei propozițiuni și o judecată.

Din contra în propozițiunea aceasta: *să iubesc ca mîța cu cîmele*, avem sinteza a mai multor judecări; și anume:

Gheorghe *iubește* pe Maria.
Maria *iubește* pe Gheorghe.
cum *mîța iubește* pe cine
și *cînele iubește* *mîța*.

Vorbirea ar îngreuiă judecata, dacă ne-ar spune-o de amănuntul. În toate avem acțiunea comună *iubește* cu 4 subiecte și 4 obiecte; făcînd repede *sinteza*, o exprimăm numai o dată, și luînd subiectele cele 2 dintîiu ca cunoscute le exprimăm prin pron. reflexiv *să*, ce cuprinde în sine 2 subiecte și 2 obiecte, verbul îl punem la plural: *să iubesc*; iar celelalte două propozițiuni comparative le scurtăm în determinative modale; și astfel propozițiunea: *Să iubesc ca cînele cu mîța* este expresiunea a 4 judecăți.

Analizăm: *să* subiect și obiect; arată reciproc (unul pe altul).

iubesc verbul propozițiunii, forma pronominală *să iubesc* (reciproc).

ca mîța cu cînele determinare modală (comparativă):

Deprinderi. Să să dea în scris cite 5 propozițiuni cari să exprime mai multe judecăți; și 5 propozițiuni, în cari o judecată să să exprime prin două sau mai multe propozițiuni.

§ 7. Vorbirea vine în urma gîndirii. Totdeauna cînd vorbim gîndirea apucă înainte, iar vorbirea vine pe urmă. Fiind astfel vorbirea nu are aceleași legi ca gîndirea și adesea între șirul judecății și al vorbirii nu e potrivire. De pildă: *Ștefan Vodă a bătut pe Matei Corvin la Baia*, să poate zice și: *Matei Corvin a fost bătut la Baia de cătră Ștefan Vodă*. În amîndouă ca-

zurile este numai o schimbare de formă, pe cînd judecata e aceeași.

Cu toate acestea cerințele logice să bagă în samă în alcătuirea propozițiilor. Așa ca o propozițiune să fie bună să cere să îndeplinească aceste condițiuni : a) raportul dintre ființă și acțiune să fie *natural, logic și posibil*. De pildă : *omul vorbește, școlarul învață, copilul doarme ; mama crește copiii* etc. E nenatural a zice : *cînele vorbește, lupul morăe, ci cînele latră, porcul grohăe, vaca rage, buhaiul mugește, cucoșul cîntă. găina cîrîe și coteodăcește, oaea behăește, capra zbeară, lupul urlă, ursul morăe, mîța mîaună, motanul toarce, rața măcăește, calul nechează* etc.

b). Subiectul să nu fie mai mare la înțales ca verbul, ci mai restrins. De pildă : Anul acesta [puțin] *școlari vor promova*, verbul *vor promova* nu să aplică la toți *școlarii*, ci la *puțin* ; de aceea ar fi rea propozițiunea formulată astfel : anul acesta *școlarii vor promova*, de oare ce subiectul *școlarii* e mai mare la înțales de cît verbul *vor promova*.

Din contra în *școlarii învață*, subiectul ne spune mai puțin de cît verbul.

c). Atributul să spună posibilul : *cercul e rotund, am sărit gardul* ; la din contra e rău : *cercul e patrat, am sărit Dunărea*.

Cerințele formale ale propozițiunii sînt mai puțin interesante; așa *cercul e patrat* ca formă e bună, dar rea ca înțales.

§ 7 bis). În povestiri și compunerile poetice găsim adesa propozițiuni, unde saú verbul saú atributul spun lucruri nenaturale. De pildă :

«Iată, începu el a răcni ca un zmintit : *toate lucrurile mi să arată găurite ca sitișca și străvezii ca apa cea limpede ; deasupra capului mieu văz că să rostogolește soarele după deal, luna și stelele scufundate în marea, copacii cu vârful în jos, vitele cu picioarele în sus și oamenii umblind cu capul între umere...*

Dar să vede că acesta-î vestitul *Ochilă*, frate cu *Orbilă*, văr primar cu *Chiorilă*, nepot de soră lui *Pîndilă* din sat de la *Chitulă* peste drum de *Nimerilă*, ori din târg de la *Sălcați*, megieș cu *Căutați* și de urmă nu-î mai dați...

... Cînd voia (*Păsări-Lăți-Lungilă*) așa să lățea de tare de cuprindea pămîntul în brațe ; și altă dată așa să deșira și să lungea de grozav de ajungea cu mîna la lună, la stele și la soare și cît voiaî de sus ... prindea paserile din zbor, le răsucea gîtul și le mîncea așa crude cu pene cu tot.

(Din „Harap Alb“ de I. Creangă).

Cînd eram copilandru mergeam des la primblare.

*Prin Alpii neguratici drumul îmi deschideam,
Capul mieu ca un munte prin nori făcea cărare,
Suflam și-n atmosferă fulgerile stîngeam.*

Atunci îmi plăcea foarte să merg la vînătoare

Ursu-n brațele mele înădușit murea.

Să prind din fugă cerbi, ciute și căprioare,

Era plăcerea mea.

(Din „Urieșul“ C. Negruți).

§ 8. **Propozițiile ca întăles.** Faptul pe care-l spune vorbitorul na i să prezintă în minte în aceeași stare. Il poate spune ca *afirmare* sau *negare*, ca *îndoială* sau

mirare, ca dorință sau întrebare, de aici și propozițiile vor fi.

a). *Afirmative pozitive*, cînd spunem hotărît că faptul despre care vorbim să execute : *Țăranul muncește și trăește.*

b). *Afirmative negative*. *Boerul nu muncește și trăește.*

c). *Indoelnice* (dubitative); o exprimăm prin adverbul *poate*. Ex : *să vede că doarme ; tata poate că va sosi cît de curînd ; mama poate că va fi dormind, de nu-î pe afară.*

d). *Mirare*. *Să nu vină pînă acum!* s-a fi intimplat ceva.

e). *Interogative* : *De unde vii, tu, oare, mîndre căpitan?*

Cine ești ? de unde ești ?

Pe la noi ce rătăcești ?

f). *Optative*, care arată o dorință, ca în blăstămuri și în urări :

Să n-am parte de părinți ! atîta bine să am eă!

S-ajungi mireasă, s-ajungi crăeasă

Și casa casă, și masa masă

Și sinul leagăn de pruncușori.

g). *Imperativă*. (*cerere, rugă, sfătuire*) : *Eși afară; hai, du-te.*

Fugi de-acelea, vină-n coace

Lasă-mă și nū-mi da pace.

Toate aceste înțălesuri ni le dau modurile verbului;

§ 9. **Propozițiile ca formă.** Toate propozițiunile să reduc la două forme fundamentale : a) *propozițiuni cu obiect* : *graba strică treaba* b) *propozițiuni cu atribut* : *Eū țî-s omul ; s-a ales un răū.*

CAP. II.

Termenii din propozițiune.

a). Propozițiunii cu obiect.

§ 10). Propozițiunea este exprimarea unei judecări prin cuvinte. Ea spune un fapt, așa cum l-a conceput vorbitorul. Faptul din propozițiune îl spune *verbul*. Pe lingă aceasta orî ce faptă are un *făptaș*, o *cauză*, o ființă care face acea lucrare, fie acea ființă reală sau închipuită. Ființa ne-o spune *numele*.

Numim **Subiect** termenul care ne spune ființa, **verb** termenul care ne spune acțiunea. *Subiectul și verbul* sînt termenii fundamentali în propozițiune. De pildă :

Subiect	Verb
<i>Soarele</i>	<i>strălucește</i>
<i>Vîntul</i>	<i>sufală</i>
<i>Leneșul</i>	<i>aleargă</i>
<i>Scumpul</i>	<i>păgubește.</i>

Forma acestor propozițiuni e aceasta : $S-v$ ($S \rightarrow$).

§ 11. **Subiectul**. Ca subiect putem lua în vorbire orî ce cuvînt sau semn ideografic :

- Substantiv* : *Cînele* latră ; *elevul* învață.
- Adiectiv* : *Bun* e adiectiv ; *Bunul* e substantiv.
- Pronume* : *Eă* fac, nu *tu*.
- Numerale* : Plecat-am *nouă* din Vaslui.
- Verb* în Infinitiv : *a voi* e *a putea*.
- O propozițiune întregă* : *Să cade să-l ajutăm* ; *să știe că-î rău*.
- Semne ideografice* : *b* e bemol, *#* e diez ; *+*, *-*, *X*, *:*, sînt semne algebrice ; *t* e literă ; *ч* e slovă cîrlică ; etc.

§ 12. **Verbul.** In această funcțiune pot fi toate verbele de ori-ce categorie: *Vasile șede*; *mama doarme*; *Maricica împletește*; *în târg sînt cireșe*; *eû am treabă*, *voiû moartea*.

Nu formează verbul propozițiunii (**predicatul**) verbele *a avea* și *a voi* luate ca auxiliare: *Trenul a călcat un boû*; *tata va pleca* de sară; aici *a* și *va* sînt forme flexionare în compunere, și și-aû pierdut înțalesul de verbe propriu zise. Ele formează verbul propozițiunii numai în unire cu *călcat* și *pleacă*, spunînd unul trecutul, altul viitorul.

Tot așa: Știu că *ți-a fost lăsat* vorbă pe Ion ..., aici forma *a fost* de la verbul *a fi* e iarăși flexionară și formează Perf. anterior compus de la verbul *a lăsa*; deci nu constituie predicatul de cit în unire cu participiul *lăsat*.

§ 13. **Obiectul.** In o propozițiune ca aceasta: *vierul sapă*, spunem un fapt, dar nu hotărîm la ce aplică el acea lucrare, de oare ce vierul poate săpa *buruene*, *via*, *popușoi*, *șanț*, etc. Cînd însă vorbitorul vrea să arăte la ce să aplică fapta arătată prin verb, termenul care în propozițiune arată ținta lucrării, în cotro să îndreaptă ea, să numește **Obiect**: *vierul sapă via*

Subiect	Verb	Obiect
Grăba	strică	treaba.
Cînele	alungă	lupii.
Cinele	mușcă	pe trecători.
Vezeteul	mîină	caii.
Școala	face	pe omul om, (cum)
altoiul	[face]	pe pomul pom.
Cine are carte	are	parte
Cine știe carte	are	patru ochi.
Invățul	are	și dezvăț.

Cel ce ia în mîină o carte trebuie să știe ce este cartea.

Forma acestor propozițiuni e *S. v. O* ($S \rightarrow O$).

§ 14. Obiectul în propozițiune arată *raportul pasiv* față cu subiectul, care arată *raportul activ*. De pildă: *Clisiarcul trage clopotele*; aici acțiunea pleacă de la subiect (clisiarcul) și să îndreaptă către obiect (clopotele), cari sufăr acțiunea *trage*, făcută de subiectul *Clisiarcul*.

Verbul care arată această lucrare îndreptată spre un obiect să numește *tranzitiv*.

§ 15. **Obiect intern și extern.** Adesa obiectul nu spune ceva deosebit de verb. ci e o simplă *parafrizare* a verbului. Cînd zicem: *servitoarea tae pîne*, obiectul *pîne* e numai unul din multele, ce le poate avea verbul *tae*; să poate tăia *lemn*, *carne*, *verdețuri* etc. numim atunci *obiect extern*. Din contra în propozițiuni ca acestea: *își cîntă cîntecul*, *și-a trăit traiful*, obiectele *cîntecul* și *traiful* nu spun ceva deosebit de *a cînta* și *a trăi*. Acesta e *obiectul intern*. De pildă: *Să moară o mie de morți*, *am dormit un somn greș*, *doarme somnul de veci*, *am visat un vis frumos*, *am călărit un cal aprig*, *joacă un joc frumos*, *își merge drumul său*, *grozavă bătăe l-a bătut*, etc. ca în latinește: *pugnam pugnare*, *ridere risum*, *certamen certare*, *servire servitatem*; grecește *μαχῆσθαι*.

§ 16. Nu totdeauna avem nevoie de a spune obiectul în propozițiune; de aceea și verbul are o dublă funcțiune: cînd are obiect e *tranzitiv*, cînd n-are e *netranzitiv*:

Netranzitiv

Tranzitiv

Ion *plînge* (după....) imi pling *păcatele*, îl pling, săracul;
 Mama *jăleşte* (după....) jăleşc *pe* mama;

Vasile <i>rîde</i> (de...)	îl rid și ciniî ; rid <i>pe Vasile</i> .
Toader <i>strigă</i> (de...)	strig <i>ajutor</i> , strig <i>sluga</i>
Copilul <i>umblă</i>	a umblat <i>nouă mări și nouă țări</i> .
Pomul <i>crește</i> .	cresc <i>un copil de suflet</i> .
Casa asta <i>face</i> 1000 lei	Am făcut <i>un puîu de mămăligă</i> , (drept dragul.

Tot așa verbele : *a învăța, a suna, a încurca, a învia, a cînta, a da, a trăsni, a prinde, a îngălbeni, a spori, a întîrzia, a urca, a sui, a coborî, a sări, a călători, a alerga*. etc. ect.

§ 17. **Obiectul** să exprime prin aceste cuvinte :

a). *Substantiv* : Capra sare *masa*, iada sare *casa*.

b). *Pronume* : *l-a* văzut mila sfintului ; *ne-a* coșit în bătae.

c). *Infinitiv și subiectiv*, mai ales cu verbele *incoative*, care nu arată propriu zis acțiunea, ci numai începutul lucrării. De pildă : încep *a drege* colțunii ; nu știu *țese*, nu știu *coase* ; *pot face aceasta*, *isprăvesc de scris* tema, *voiu să mor*, *vreau să fac bine*.

Propozițiunea *eû vreaû să fac bine* o analizăm așa : *eû* subiect exprimat printr-un pron. pers. *vreaû* verbul ; *să fac* obiect verbal ; *bine* obiect cerut de obiectul verbal *să fac*.

Tot așa verbele : *cutez, îndrăznesc, învăț, doresc, obișnuiesc*.

Obs. Tot construcțiunii ca acestea erau în vechime și formele de azi : *am scris* și *voiu scrie*, cari spun trecutul și viitorul. Aici verbele *scris* și *scrie*, unul participiu, altul infinitiv erau adevărate obiecte a verbelor *am, voiu* (compara *am treabă* ; *voiu moartea*). Cu vremea s-a pierdut înțelesul de obiect, și verbele *am* și *voiu*, căzînd din predicative în auxiliare, au ajuns a arăta nuanțe de timp, deci a avea funcțiune gramaticală nu sintactică.

§ 17 bis. In legătură cu aceasta putem pune construcția populară a o sumă de verbe, unde ele împreună cu obiectul spun întreaga acțiune a *verbului predicativ*. De pildă : *daū foc* = aprind, *daū de știre* = înștiințez, *a da șfară în țară* = a vesti, *dă cu ochii de mine* = mă vede, *a da dosul* = a dosi, *a lua în rîs* = a rîde, *a duce dorul* = a dori, *a-l lua pe sus* = a-l duce, *a prinde ciudă* pe cineva, = a urî, *a pune în gînd ceva* = a hotări. In propozițiunea : *am prins ciudă pe frate-mieū*, obiectul *pe frate-mieū* nu-î regit direct de verbul *am prins*, ci de *am prins ciudă*, unde *ciudă* e obiectul lui *am prins*, ca și cum am zice : *am prins un epure* ; dar obiectul să unește așa de strins cu verbul, că la un loc formează noțiunea predicatului : *am prins ciudă* = urăsc pe

§ 18. **Obiect dublu.** Unele verbe să construesc cu două obiecte : *unul al persoanei și altul al lucrului* (calității) : *cartea face pe omul om* ; (cum) *altoiul face pe pomul pom* ; aici *om* și *pom* arată calitatea obiectului, decî obiectul lucrului, față cu *pe omul*, *pe pomul*, obiectul persoanei.

Tot așa verbele : *învăț*, *rog*, *daū*, *las*, *numesc*, *socot*, *șin*, *judec*, *privesc*, *aflu*, *cunosc*, *iaū*, *declar*, *am*, *proclam*, *aleg*, *întreb*, *consider*. De pildă : *te socot om* cum să cade : *mă aflu nenorocit* ; *cețățenii aū ales pe Cațavencu deputat*.

Analizăm : *cețățenii* subiect, exprimat printr-un substantiv ; *aū ales* verbul ; *pe Cațavencu*, obiect direct, exprimat printr-un nume propriu, de aceea are prepozițiunea *pe* ; *deputat* tot obiect direct, arată calitatea obiectului persoanei.

§ 19. **Obiect indirect.** In propozițiunea aceasta : *Chelbosului scufie de mărgăritar îi trebuie*, cuvintele *chel-*

bosului arată cui aparține *trebuința unei scufii de măr-găritar*. Determinarea aceasta a verbului o numim în gramatică *obiect indirect*, de oare ce nu ne arată ținta lucrării, obiectul suferitor, ci raportul *mijlocit* între *subiect* și *altă persoană*.

Tot așa în propozițiunea : *tae frunză la cîni* ; *frunză* arată *obiectul pătimitor*, *obiectul direct*, iar *la cîni* arată raportul mijlocit prin obiectul direct, *obiectul indirect*.

§ 20. Obiectul direct stă în cazul *acuzativului* : vorba *vorbă* aduce ; *vrabia malaïu* visează și *calicul praznicul* ; iar obiectul indirect stă în cazul *dativului* ; Să nu-ți faci *ție chip cioplit*. Roagă-te **lui Dumnezeu** într-ascuns.

§ 21. *Obiectul indirect* să exprime prin :

a). un *nume în dativ* : am povestit *părinților D-tale* toată întimplarea.

b). un *pronume în dativ* : *ți-a* luat apa de la moară.

c). prin *adverbiale* (nume în acuz. cu prepoziție) : am spus *la toată lumea* să nu te primească.

d). *Infinitiv* (subst.) : am ajuns *a nu crede* pe nimene.

Obs. Nu trebuie a lua ca obiecte indirecte o sumă de determinări modale, cari arată *instrumentul, comunitatea, scopul, cauza* etc. De pildă : *taïu pînea cu cuțitul* (det. modală, arată instrumentul) ; *Plec la drum cu tata* (det. modală, arată tovarășia) ; *Am cumpărat popușoiu pentru găini* (det. modală arată scopul) ; *A rupt hainele pe dînsul de ciudă* (det. modală, arată cauza) ; *Am primit o veste bună de la țară* (det. de loc) ; *Am primit o scrisoare de la Maria* (det. de loc) etc.

§ 21 bis. O samă de verbe să construesc cînd cu obiectul direct, cînd cu obiectul indirect, adesa cu înțales schimbat : *Popa pomenește la ictenie pe toți morții* ; și : *asară la întrunire s-a pomenit ceva și de tine* ; dar și :

cînd colo s-o pomenit cu lupul în căruță. Tot așa: discutău asară vorba asta: Înțeleptul făgăduiește și prostul trage nădejde; și discutău despre nemurirea sufletului.

DEPRINDERE

Să să arăte din următoarea bucată de lectură toate propozițiunile cu obiect; tot o dată să să arăte în fie care propozițiune *subiectul, verbul, obiectul direct, indirect, cum și prin ce sint exprimate*

(Din **Amintiri** de I. Creangă).

Copii, copii, copii! veniți, să vă leie mama.—Și cînd să uită fata, ce să vadă? Ograda să umpluse și pădurea fojgăia de-o mulțime de balauri și de tot soiul de jivine mici și mari; însă tare în credință și cu nădejdea la Dumnezeu, fata nu să sparie, ci le ia pe cîte una și le lă și le îngrijește, cît nu să poate mai bine. Apoi s-apucă de făcut bucate, și cînd a venit sfînta Duminecă de la biserică și a văzut copiii lăuți frumos și toate trebile bine făcute, s-a umplut de bucurie; și după ce-a șezut la masă, a zis fetei să să sue în pod să-și aleagă de-acolo o ladă, care a vrea ea și să și-o eie ca simbrie; dar să n-o deschidă pîn acasă la tată-său. Fata să sue în pod și vede acolo o mulțime de lăzi: unele mai vechi și mai urite, altele mai nouă și mai frumoase. Ea însă nefiind lacomă, își alege pe cea mai veche și mai urită dintre toate. Și cînd să dă cu dinsa jos, sfînta Duminecă cam încrețește din sprincene, dar n-are în cotro, ci bine-cuvintează pe fată, care își ia lada în spate și să

întoarnă spre casa părintească cu bucurie, tot pe drumul pe unde venise. Cînd pe drum ătă cuptîorul grijit de dînsa era plin de plăcînte crescute și rumenite Și minîncă fata la plăcînte și minîncă hăt bine ; apoi își mai ăa cîte-va la drum și pornește. Cînd mai încolo numai ăaca fîntîna grijită de dînsa, era plină pănă-n gură cu apă limpede cum ăi lacrima, dulce și rece cum ăi ghiăta. Și pe colacul fîntînii erau două pahare de argînt, cu care a bătut la apă pănă s-a răcorit. Apoi a luat paharele cu sine și a pornit ănainte. Și mergînd mai departe, ăaca părul grijit de dînsa era ăncărcat de pere galbene ca ceara, de coapte ce erau, și dulci ca mîierea. Părul văzînd pe fată și-a plecat crengile-n jos ; și ea a mîncat la pere și și-a luat la drum, cîte ă-a trebuit. De acolo mergînd mai departe, ăaca să ăntilnește și cu cătelușa, care acuma era voinică și frumoasă, ăară la gît purta o salbă de galbeni, pe care a dat-o fetei ca mulțămîtă, pentru că a căutat-o la boală. Și de aici fata mergînd ănainte, a ajuns acasă la tată-său. Moșneagul cînd a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie. Fata atuncî scoate salba și paharele cele de argînt și le dă tatîne-său ; apoi deschîzînd lada ămpreună, nenumărate herghelii de cai, cirezî de vite și turme de oi es din ea, ăn cît moșneagul pe loc a ăntinerit văzînd atîtea bogății ! ăară baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de cîudă.

Model : *Fata scoate atuncî salba și paharele cele de argînt și le dă tătîne-său. Avem 2 propozițiuni : Fata atuncî scoate salba și paharele cele de argînt ; și le dă tătîne-său.*

1). Subiect *Fata* espr. printr-un substantiv, verb *scoate*, obiecte directe: *salba* și *paharele* exprimate prin substantive.

2). Subiect subînțales *fată*, verb *dă*; obiect direct *le*, exprimat prin pronume, ce arată spre *salbă și pahare*; obiect indirect: *tătine-său* expr. prin substantiv.

b). Propozițiuni cu atribut.

§ 23. Propozițiunea poate îmbrăca și o altă formă, cînd verbul nu arată propriu zis *actul* subiectului, ci servește ca legătură dintre *subiect* și *atributul* său. Ex: ,

Țăranul este *îndurător*

aici prin verbul *este* stabilesc raportul între *țăran* și însușirea lui: *îndurător*.

Tot așa: Socrat a fost *un înțelept* al Grecilor; Tucidid a fost *un istoric* Grec; Miron Costin a fost *omorît* în 1692; Grigore Ureche era *spatar* în 1633. Ziua de mîine va fi *frumoasă*; Ștefan cel mare fu *înmormîntat* la Putna. Copilul ar fi *drăguț*, dacă ar fi *ascultător*. La Războeni Ștefan vodă fusese *învins*, dar victoria tot a lui rămase. Sint *trecută* între premiante, etc.

§ 24. In firea atributului să cuprindă un îndoit înțales: *activ* sau *pasiv*, căci însușirea ce o va spune sau va fi o acțiune făcută de subiect, sau o stare de suferință pentru el.

Cînd zic: *țăranul este îndurător*, atributul *îndurător*, cuprindă în sine ideea de: *cel care îndură*, și pot zice *țăranul îndură*.

Tot așa cînd zic : Copilul este *ascultător*, atributul *ascultător* are înțeles de : cel care *ascultă*, deci *copilul ascultă*.

Înțelesul activ al atributului ni-l dă sufixul *or*, *oare*, care cuprinde în sine ideea activă.

În cuvinte ca : muncitor, lucrător, născătoare, ferar, cărămidar etc. sufixele *care*, *or*, *ar* arată activul.

Cînd însă zic : țăranul este *nedreptățit* în atributul *nedreptățit* avem înțelesul *pasiv*, căci terminația *t* arată pasivul actului, adică *să nedreptățește*.

Obs. Nu totdeauna *t* și *s* arată pasivul, ei în foarte multe cazuri activul ; așa la formele verbale compuse cu auxiliarul *am* înțelesul e activ : *am făcut*, *am fost dres*, *a-și fi rupt*, pe cînd la formele compuse cu auxiliarul *a fi* e pasiv : sînt *necînstît*, ești *obosită*.

§ 25. Propozițiunile cu *atribut* observate mai de aproape să pot reduce la cele *cu obiect*, căci atributul spunînd un fapt făcut sau suferit poate fi înlocuit cu un verb personal.

Cînd în loc de :

Țăranul este *îndurător*

zicem

Țăranul *îndură*,

am construit o propozițiune după tipul lui : *cînele mușcă*, care o putem întregi cu obiect :

Țăranul *îndură rălele*.

Sau cînd în loc de :

Țăranul este *nedreptățit*

zicem

Țăranul *să nedreptățește*.

avem o propozițiune tot ca cea dintăiū, unde ideea pasivă din atribut o exprimăm prin obiectul pronominal *să*.

Deosebirea între aceste două soiuri de propozițiuni lăsind partea formală—ar sta în aceasta : că în construirea cu atribut generalizăm acțiunea subiectului dindu-i-o ca caracteristică lui.

Așa suma tuturor actelor de *a îndura* a țaranului ne îndreptățește de a-i da atributul de *îndurător* ; iar suma tuturor actelor de *a fi nedreptățit*, ne duc a-i da atributul de *nedreptățit*.

Propozițiunile cu atribut sint mai *generice* ; iar cele cu obiect mai *specifice*.

§ 26. Să pot construi cu atribut și alte verbe, nu numai verbul *a fi*, de oare ce nu stă în **firea** verbului *a fi* de a servi ca copulativ, ci această *funcțiune* de verb *copulativ* o au și multe alte verbe luate mai ales în pasiv. În fie care atribut avem un *radical verbal*, lesne sau greu de aflat în limba noastră. Iată cite-va din acele verbe :

a ajunge : Moșu-mieū *a ajuns ministru, prefect, om mare*

a să arăta : Fata asta *să arată pricepută* la toate.

a deveni—*devine nesuferită*.

a eși : vāru-mieū *a eșit un răū* de frunte.

a să alege : Tata *s-a ales Primar*.

a muri : *a murit nebună*,

a să naște : Românul *să naște poet*.

a să numi : Mă numesc *Ion*, *să numește Firlifus*.

a să socoti : *să socoate deștept* de para focului.

a să face : *s-a făcut fată mare*, *s-a făcut mort în popușoi*.

a să uita : oamenii *să uită curioși și plini de mirare*.

a rămînea : am rămas *trăsnit, uimit, mort* etc.

a veni : Cartea mea *vine legată* cu piele.

Inelul ce ți l-am promis *vine poleit* cu aur.

Casa noastră *vine* cu mult *mai bine zidită* de
cît a voastră.

Armătura lor era *cîolane*

ferecate; toți erau *călări*. (Țiganiada)

una e *una*, două sînt *mai multe* (prov.)

Punga goală-î *grea boală* (prov.)

§ 27. Înțelesurile atributului variază :

Cînd zicem : țăranul este *îndurător, nedreptățit, ignorant, nobil de caracter*, spunem niște însușiri, cari pot varia la nesfîrșit, atît după mine, care apreciez subiectul, cît și după firea subiectului, căci țăranul *mai* poate avea și alte însușiri : *bețiv, bigot, răutăcios* etc. Insușirea dar care ne-o spune atributul în acest caz este *întîmplătoare*.

Cînd însă zic : țăranul *e și el om*, sau

Cucoșul *e o pasere*,

spun de subiect o însușire caracteristică, strîns legată de dînsul, și servindu-ne spre definirea lui.

De aceea :

a). Cînd atributul e exprimat printr-un nume, însușirea e dată ca *caracteristică* : Cinele este *animal*, broasca este un *batracian*.

b). Cînd atributul e exprimat printr-un adiectiv, însușirea este dată ca *accesorie* : Ion este *cuminte* ; Vasile e *harnic*.

c). Cînd atributul spune o *posesiune, o determinare în spațiu*, sau hotărîre cantitativă, vom pune ca atribut un *posesiv*, un *demonstrativ* sau *numeral* :

Casa este *a noastră* ; cartea e *a fratelui mîei* ;
Eû-s *acela* ; *Asta-î asta*, măi bădică.
Eram *şapte* la părinţi, etc. etc.

Obs. Atributul exprimat prin pronume posesiv, saû un nume în genetiv cu înţeles de posesiune, nu arată propriu zis o calificare, ci un *raport exterior*. În :

Calul este *al nostru*

al nostru arată *raportul exterior* de posesiune ca atribut, iar nu o însuşire proprie calului.

d). Atributul exprimat prin *participiû*, ia adesa după el un *determinativ* circumstanţial, şi chiar *obiect*.

îi *rupt* în coş *de foame* (cauză)
îi *mort de bat* (scurt *mort bat*)
Ion e supărat *pe Vasile*.

Aci adiectivele verbale : *rupt-ă*, *mort-ă*, *supărat-ă*, păstrîndu-şi încă senzul specific de *verb*, regesc un obiect după ele.

DEPRINDERE

Să să spună cite sint propoziţiunile cu atribut din următoarea bucată de lectură şi care sint attributele din fie-care propoziţiune.

CUCUL

Cucul e o pasere dintre cele măi minunate. El este de mărimea turturelei. Ciocul lui cătră virf este puţin turtit şi partea de sus a lui puţin încovăiată peste cea de jos. Pe spinare este cenuşiu, iar pe dedesupt alb şi în curmeziş cu vergi albe de culoare închisă. Picioarele îi sint galbene.

Cucul e cunoscut prin cîntecul său monoton, dar plăcut tuturor ca prevestitorul primăverii. El cîntă șezînd sau zburînd pînă la începutul lui Iulie, dar numai bărbătușul strigă *cucu*, mueruștele au strigat răgușit, cîriitor și chicotitor. Fiind că cucul are aripî și coadă foarte mari, de aceea zboară bine.

Zborul său este iute, dar el să mișcă numai de la un arbure la altul. Să zice despre cuc că ar ajunge o vrîstă de 25 ani.

Cucul e o pasere ce iubește foarte mult singurătatea. În jurul său în depărtare de-o jumătate de oră nu suferă pe alt cuc. Cucul barbat petrece ascuns în ramurile dese ale celor mai înalți arbori și de aici vizitează în fie-care zi locurile sale de vînat de prin prejur. Cucul este o pasere selbatecă, neliniștită și furioasă. El este foarte sficios și nu vrea să aibă societate nici cu semenii săi, nici cu alte paseri; ba ce e mai mult că nici chiar cu femeea sa n-are întîlnire de cît foarte rar. Fiind că nu să poate apăra așa bine, celelalte paseri îl necăjesc și-l urmăresc adesa.

(Din «Carte de cetire»¹ de Ion Popea).

Model de analiză. Cucul este o pasere selbatecă, neliniștită și furioasă. Subiectul *cucul*, exprimat printr-un substantiv; verbul *este*, copulativ, o *pasere* atribut exprimat printr-un subst. spune de subiect o însușire caracteristică; *selbatecă, neliniștită și furioasă*, compliniri de-a atributului.

COMPLINIRILE

§ 28. **Compliniri.** Cînd vorbitorul voește a hotărî mai bine gîndirea sa, va face ca fie-care termen din propozițiune să fie specificat în înțălesul său prin anumite cuvinte; acestea iaă numele general de **compliniri**.

De pildă: «Baba muri *chiar în acea zi*, și nurorile *despletite o boceaă de vuia satul*. Apoi *peste două zile o îngropară cu cinste mare și toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine* vorbeaă despre soacra *cu trei nurori* și ziceaă: fericite de dînsa c-a murit, că are cine o boci» (Creangă).

Obs. 1). Propozițiunile simple, cum le-am dat pînă acum, nu vin de cît foarte rar în graful viū. Vorbirea nu cunoaște de cît propozițiuni complete ca formă, unde fie-care termen e complinit, căci vorbind totdeanna de fapte concrete și particulare nu putem exprima aceasta în propozițiune de cît printr-un uz mare de compliniri.

Ex: Prinii *exploatatori* ai Ocnelor de la Tîrgul Ocna *ău fost locuitori* Troțușului și a satelor din valea Oituzului. etc. etc.

Să ne încercăm a tăia din această propozițiune termenii complinitori și vom vedea că propozițiunea nu poate să existe. Așa să întîmplă cu toate propozițiunile din viul graful.

2). Denumiri de termenii *principali* și *secundari* sînt făcute mai mult prin spirit de *sistemă*, de cît să să bazeze pe ceva real. Toți termenii în propozițiune sînt de o potrivă de importanți, căci fie-care ajută la exprimarea completă și potrivită a gîndirei.

§ 29. Fie-care termen din propozițiune poate fi complinit; numim însă *complinire atributivă* acea pusă pe lingă *subiect*, obiect sau atribut, și *complinire circumstanțială* acea pusă pe lingă verb.

De pildă : Un păstor *tînăr, frumos la față,*
plin de măhnire, cu glas duios
Cînta din fluer jos pe verdeață
Supt umbra deasă de pomî stufoși.

Analizăm : avem o propozițiune complectă : subiect.
Un păstor, exprimat printr-un substantiv ; verb, *cînta*
netranzitiv ; *tînăr, frumos la față, plin de măhnire*, a-
tributive subiectului *păstor*; *cu glas duios* determinare de
mod, *jos pe verdeață, supt umbra deasă de pom stufoși*
determinare de loc; *din fluer* det. de mod (instrumentul).

§ 30. Complinirea *atributivă* determină pre numele
lingă care să pune a) *prin o însușire a lui proprie* :

Stefan *cel Mare* a murit în 2 Iuli 1504 (7012).

b) *prin o circumstanță de mod sau timp*.

Un locuitor *din Huși* s-a împușcat; *Generația de la*
1848 a fost celebră ; *revoluțiunea de la 1789* a schim-
bat fața Europei.

c) *prin o relațiune externă* ca în :

Sărăcia e vecină *cu bucătăria plină.*

Casa *noastră* a ars.

Un cîine turbat a mușcat sluga *văru-mieș.*

Omul *acesta* n-a greșit intru nimica.

A murit Vasile *a Tudorăi,*

Glumele *nevinovate* sint ca sarea *din bucate.*

§ 31. Complinirile *circumstanțiale* spun o relațiune
de loc, timp, mod, cauză, scop etc. Ex :

Pe mulți prietenî în lume

li facem dușmanî *prin glume* (instrumentul).

Cine *tot mereș* (modul) vorbește

El la multe să greșește.

Nu vorbi *peste măsură* (cantitate)

Cu încetul (modul) să face oțetul.

Stringe bani albi pentru zile negre (scop)

(loc) In pădure născuî

(loc) In pădure crescui

(loc) Acasă m-aduse

Vătaf de ușă mă puse.

A fost o dată (timp) o babă și-un moșneag.

Era pe vremea lui Nastratin Hogeș. (timp).

DEPRINDERE

Să să arăte cari sint complinirile atributive și circumstanțiale din bucata de lectură de mai jos :

(Din *Capra cu 3 ezi* de I. Creangă).

.... Și așa zicind pune poalele în briu, își suflecă mincile, atîță focul și s-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu zmințină și cu ouă și fel de fel de bucate. Apoi umple groapa cu jaratec și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit. După asta așază o leacă de nuele numai întinate și niște frunzări peste dinsa ; peste frunzări toarnă țernă și peste țernă așterne o rogojină. Apoi face un scăueș de ceară anume pentru lup. Pe urmă lasă bucatele la foc să fearbă și să duce prin pădure să caute pe cumătru-său și să-l poftească la praznic. Merge ea cit merge prin codru, pină ce dă de-o prăpastie grozavă și întunecoasă și pe-o tihărae dă cu crucea de lup.....

Și cum ospăta el, buf ! cade fără sine în groapa cu jaratec, căci scăueșul de ceară s-a topit și leasa de pe

groapă nu era bine sprijinită ; nici mai bine, nici mai rău, ea pentru cumătru

Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesniși adinioare cu cuvinte din scriptură.

CAP. III.

Propozițiuni eliptice.

§ 32. Gîndirea pentru a să exprima în afară n-are totdeauna nevoie de o formă completă, care să-i spună până în cele mai mici amănunțimi părțile sale. După cum un gest i-i de ajuns pentru a să manifesta și a fi înțeleasă, tot așa vorbitorul poate face uz de un *cuvînt numai*, cu care va spune totul. În cazul acesta cuvîntul vine după ce gîndirea s-a format în minte, căci natural gîndirea premerge vorba, și vorbirea n-are atunci alt rol de cît a da prin *cuvîntul unic* partea ezențială a gîndirii, restul înțelegîndu-să lesne.

Notă. Nu putem admite că judecățile, pe care propozițiunile le exprimă, pot fi eliptice, căci atunci nu s-ar înțelege. Gîndirea instantaneu să formează, și tot de-auna e completă. Dacă am zice că *propozițiunea e o judecată* ar trebui să zicem că și judecățile sînt eliptice ; dar propozițiunea e numai exprimarea unei judecări, exprimare care de multe ori poate fi în forma ei *știrbă*.
eliptică

Ex. : În «Cartea face pe omul om
Cum altoiul pe pomul pom».

lesne substituim pe *face* în a doua propozițiune.

Omul sfințește locul, *nu locul pe om.* (prov.)

Sanatatea face bani
Și bani sanatatea. (Prov.)

Omul face bani
Nu bani pe om (Prov.)

De și unul zice, din minte puțină
Că-i scump la tăriță, și ești la faină

§ 33. Nu trebuie a merge cu substituirile până la extrem. Ideile *subînțelese* în propozițiunile eliptice, fiind de multe ori prea clare, am face rău, de le-am substitui, căci am călea în picioare firea însăși a graiului. Ideea *subînțeleasă*, făcând parte integrantă din grupul de idei exprimate, deci existind în mintea vorbitorului, de multe ori ne-o arată și limba prin formele ei de dezinență de caz sau conjugare.

De ex.: când zic: *fugiți*, a substitui pe *voi* ar fi de prisos, căci terminațiunea *ți*, cuprinde în sine ideea de persoana II plural (*voi*), *ți* nefiind de cit un vechi pronume personal (*tasi*) alipit și contopit cu tulpina verbală până în așa grad că și-a pierdut înțelesul de sine stătător, dar a păstrat clar raportul dintre ființă și act, tocmai ceea ce-i necesar în alcătuirea unei propozițiuni.

Când zicem: *Noi cântăm* facem un pleonasm adică o repetiție de prisos, căci pe *noi* ni-l arată terminațiunea *m*, un vechi pronume personal (*masi*).

Notă. Limba română păstrind terminațiuni de număr și persoană în conjugare la timpurile simple, putem con-

juga fără ajutorul pronumelor personale, ceea ce e tocmai și natural.

E rău dar a conjuga

eu cînt, tu cînți, el cîntă, noi cîntăm, voi cîntați, ei cîntă.
ci cînt, cînți, cîntă, cîntăm, cîntați, cîntă.

cîntam, cîntai, cînta, cîntam, cîntați, cîntai

cîntăi, cîntași, cîntă, cîntarăm, cîntarăți cîntară

cîntasem, cîntaseși, cîntase, cîntasem, cîntaseși, cîntase.

voi cînta, veți cînta, va cînta, vom cînta, etc.

aș cînta, ai cînta, ar cînta, am cînta, ați cînta, ar cînta.

să cînt, să cînți, să cînte, să cîntăm, să cîntați, să cînte.

Dar trebuie să punem pronumele, căci e necesar, în :

eū să fi cîntat noi să fi cîntat

tu „ voi „

el „ ei „

căci fără pronume forma compusă a verbului redusă la *una* nu ne spune clar raportul dintre persoană și act, și ideea ar fi confuză.

§ 34. De ordinar nu să dă numele de eliptice la acele propozițiuni, căroră le lipsesc *obiectul, atributul* sau *complînirile*, căci acestea vin în propozițiune numai atunci cînd vorbitorul simte nevoie de a le pune pentru clarificarea și specificarea ideii. De pildă *Maria scrie și Maria scrie tema, Gheorghe citește și Gheorghe citește lecțiunea.*

§ 35. Soțul elipticelor le vedem mai bine în propozițiunile care servesc ca *răspuns* la cele interogative.

a) *Eliptice de subiect*

De-aș mai trage cite-am tras

Eū de tine nu mă las

Mărita-m-aș mărita

Nu știu pe cine-oi lua

Aci eliziunea subiectului e numai formală, căci terminațiunile verbelor ne spun pronumele : *aș trage, am tras*, arată pe *eă* ; *Mărita-m-aș, mărita* (i. d. m-aș mărita) ; *nu știu, oi lua* arată tot pe *eă*, toate verbele fiind puse în sing. pers. I.

Aceasta o observăm și în propoz. interogative. Când voim ca să știm acțiunea, ni se răspunde numai prin verb :

Ex. Ce *faci* moșule 'n pirău ?

— Ia, *car* apă, fătul mieu.

Ce dregi acolo ? — *Cîrpesc* niște rufe.

Nu să'mpacă, cînd să'ncurcă

Sa-î dai și urdă de curcă

Cine să iuțește curînd *osteneste*

Cine are mintea 'ntreagă

In cearta altor' *nu să bagă*.

Incălecăi pe-o șea

Și *vă spusei*, D-voastre, așa

Și'n *călecăi* pe o prăjină

Și *vă spusei* o mare minciună

Notă. Nu trebuie a-lua ca eliptice de subiect verbele ca : *tună, scapără, ninge*, căci ele exprimă niște fenomene naturale în acțiune. De pildă : Ziua *ninge*, noaptea *ninge*, dimineața *ninge* iară.

Sus la munte *ninge, plouă*
La Craiova pică rouă

b) *Eliptice de verb*. Cînd vorbitorul expune într-un șir de propozițiuni anumite idei, ce aŭ între ele o urmare logică, să obișnuiește a să lăsa verbul, pentru a fi mai expresivă gîndirea ; tot așa și în propozițiunile *comparative, adversative*, care capătă tărie tocmai prin eliziunea verbului. De ex. : Troncănește, *ca o moară hodorogită*.

Să trăiți, să'n floriți
Ca merii, ca perii
În mijlocul verii
Ca toamna cea bogată
De toate indestulată.

Fiul să numea *Frixus*, iar fiica *Hela*.

Cîmpul alb, oile negre
Cine le paște, *le cunoaște*
Cine le vede nu *le crede*.

Francezii sînt de statură înaltă ; trupul lor e bine format ; Fața lor este albă ; *ochii înfocați și frumoși, mușchii trupului vînjoși, mișcările membrelor foarte iuți*.

c) *Eliptice de subiect și de verb* le găsim în propozițiunile cu obiect și în cele cu atribut :

— Ce tai acolo ? — hirtie (i. d. *eă taiă*)

— *Cum te mai aști acum ?* — Mersi, bine (i. d., *eă mă aflu*)

— Ce rang ai voinice ? — *rang de dorobanț* (i. d. *eă am*)

Observare. Grațul viu obișnuște des aceste eliziuni, și am contraveni firii lui, dacă la fie-care pas am căuta să substituim lipsurile. Ex. *Buna dimineata, sara bună, salve, cu plecăciune, cu bine, o voe bună, mintenaș.*

§ 36 Verbul *a fi*, putind forma și singur predicatul, nu trebuie a crede că atunci lipsește atributul.

De ex. cînd zicem : *oala-î în bucăți*, putem substitui pe *sfărmată*, dar cînd zicem.

Corabia e *pe mare*
Pămîntul e *în spațiu*
Satul e *departe*
Acum era *aici*
Frica-î *din raie*
Am fost *pe la voi*

n-avem nevoie de a subînțelege atributul, căci aici avem propozițiuni alcătuite după tipul lui «Cinele *mușcă*, Capra *zbeară*, saū ca Cine-î acolo? Cu noi *este* Dumnezeu. Nu-î in tot-dea-una Paștele. (prov.) și am greși de am pune ca întregitor propozițiunii

Corabia e *aflătoare* pe mare, pămîntul e *stătător* în spaț etc. etc.

DEPRINDERE

Să să analizeze bucata de mai jos, spunîndu-să care sînt propozițiunile eliptice.

(Din «0 scrisoare perdută de I. Caragiăle)

ACTUL I. SCENA VII.

Tipătescu, Zoe. Cetățanul indignat.

Zoe. S-a dus ? Ai văzut, Fănică ? Ai auzit ? Și Ghiță nu mai vine... Fănică, Fănică, ne amenință o nenorocire grozavă.

Tipătescu. Taci ! vine cineva. E Ghiță desigur.

Cetățanul. Sluga.

Zoe. Cine e ista ?

Tipătescu. Ce poftesti, D-ta ?

Cetățanul. Eū ? — Eū sint alegător.

Tipătescu Cum te cheamă ?

Cetățanul. Cum mă cheamă ? Ce trebuie să spun cum mă cheamă, vorba e, sint alegător.

Zoe. E turmentat.

Tipătescu. Dracul să-l ia ! nu e nimeni afară ; lasă să-mi între aici toți nebunii, toți bețivii. Aîde, eși !

Cetățanul. Nu sint turmentat... Coana Zoița. Las că vă cunoaștem. Mă cunoaște conul Zaharia de la 11 Februar... Nu e vorbă ținem la d. N. Cațavencu, e din soțietate... dar vorba e... eū alegător... eū proprietar... eū pentru cine votez ?

Zoe. Trimete-l, Fănică, dă-i drumul... e amețit de tot.

Tipătescu. Fii bun, cetățene, du-te. Aldată mai vorbim *Cetățanul.* Dar ce să vorbim aldată.

Zoe. A !

Cetățanul. Acu ce treabă avem ? .. Nu vă uitați la mine că sînt așa de... am făcut-o de oae de tot. Să vezi D-ta cum a devenit la băutură... că a fost lată de tot.

Tipătescu Fii bun, omule, și'nțalege...

Cetățanul. Eū am găsit o scrisoare.

Tipătescu. *Zoe.* O scrisoare !

Cetățanul. Da ! A d-tale cătră Coana Zoița. Am găsit-o alaltaeri sara pe drum, cind eșam de la întrunire... Fă-ți idee... de alaltaeri sara până azi dimineța s-oduci într-un chef !

Tipătescu. Mizerabile !

Cetățanul. Nu mă zgudui, c-amețesc.

Zoe. Lasă-l, Fănică, să vedem.

Cetățanul, Lăsați-mă să vedeți. Cind am găsit-o de curiozitate am deschis-o și m-am pus supt un fănar s-o ceteșc bine,... și, haț ! pe la spate, dl. Cațavencu... dă să mi-o ia...

Tipătescu. *Zoe.* Și... ți-a luat-o ?

Cetățanul. Ah ! Am băgat-o în buzunar. Zice D. Nae... «Așa ? faci parte din soțietatea noastră și primești scrisori de de la prefectul, cetățene, bravo ! — Zic. Ah ! de la prefectul.—Zice. I-am cunoscut slova... Ia arată-mi-o. — Doamne păzește». Ba că dă-mi-o, ba că nu ți-o daū ; din vorbă în vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la oțuică... Una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae. I-am băut. . o ! o ! l-am băut.

☞ *Zoe Tipăteșcu.* Dar scrisoarea ? unde e scrisoarea ?

Cetățanul. Nu striga ! O am la mine scrisoarea, da, o am la mine. Ehe ! D. Nae zicea că-mi dă 10 poli pe ea ; zic : nu trebuie, onorabile, parale, slavă Domnului... aproprietar sînt... alegător... vorba e... eă... eă pentru cine votez... Am perdut-o, am perdut-o...

Propozițiuni multiple.

§ 37. Propozițiunea nu este totdeauna exprimarea numai a unui singur fapt, a unei singure gîndiri.—Ea poate să exprime mai multe fapte, mai multe gîndiri, și să fie tot numai una.

Cînd zicem : Omul *să naște, crește și moare* ; Cele trei acțiuni arătate prin verbele *să naște, crește și moare* sînt strînse într-un mănunchiū prin subiectul *omul*, care e unul și același. In locul propoziției de mai sus am putea forma o propozițiune triplă :

omul să naște,
omul crește,
omul moare ;

dar fiind că vorbirea exprimă numai sinteza gîndirii, ea ne arată pe cele 3 judecăți închegate într-o propozițiune, cu un subiect și 3 verbe.

Tot așa :

Toate *trec și mor și pier* (C. Conaki)

Cuvintele în limbă *să nasc, trăesc și mor* ;

Dar cînd cumpăna ridică
Vede c-o parte-î mai mică
Muscă, cearcă, chibzuește
Și bine *nu nimerește.*

(A. Donici)

§ 38. In propozițiunile cu atribut găsim iarăși exemple de propozițiuni multiple :

Ex. Flacăra este *strălucitoare, roșietică și mistuitoare*.
formal aici am fi mai îndreptățiți a vedea numai o propozițiune, căci ni s-a pare a avea un singur verb : *este* ; dar de oare ce în fie care atribut avem un radical verbal, avem tot 3 verbe

strălucitor = care strălucește
roșietic = care roșește
mistuitor = care mistue (consumă).

decî putem reduce propozițiunea de mai sus la forma

Flacăra *strălucește, roșește și mistue*

§ 39. Nu dăm numele de propozițiune multiplă de cît la cele ce au *verbul* sau *atributul* multiplu ; din contra acele ce au *subiectul* sau *obiectul* multiplu sînt tot simple, căci nu e nici o deosebire între aceste propozițiuni și acele care ar avea subiectul sau obiectul în plural.

În fraza : *Băieții* să joacă prin grădină ; luați sama să nu rupă *copacii* ; subiectul (*băieții*) și obiectul (*copacii*) sînt în plural, spun dar mai multe ființe, care fac lucrarea de *a să juca* ; totuși propozițiunea e una, căci actul e *unul*, sau mai bine zis aici avem exprimarea unei *sinteze* de atîte acțiuni similare cîte sînt persoanele din subiect.

Dacă în loc de fraza de mai sus am zice : *Ionică și Vasilică* (i. d. băieții) să joacă prin grădină ; luați sama să nu rupă *persicul, zarzarul și merișorul...* (i. d. *copacii*)

În fond n-ar fi nici o deosebire, căci în amîndouă cazurile subiectul și obiectul arată mai multe ființi ; să deosebesc numai ca formă. Zicem că într-un caz avem subiectul în plural, în altul avem subiect multiplu.

Tot așa cînd zicem :

Intriga, ura și calomnia au virit în mormint pe Aristid, față cu : *Toate relele* au căzut pe capul lui Aristid, unde în cazul întîiū avem subiect multiplu, în al doilea subiect în plural.

În exemplul : Copiii, cari ascultă pe mama și pe tata sînt fericiți, spunem tot aceea ca în «Copiii, cari ascultă pe părinți, sînt fericiți», numai ici avem obiect în plural, colo obiect multiplu.

§ 40. În propozițiunii putem avea multiple și complinirile atît cele *atributive* cit și cele *circumstanțiale* și totuși propozițiunea să fie simplă.

Lasă rîpe, văi, colnice (I. Văcărescu)

Vezi sărăcie, necaz, durere (Idem)

Văi, ponorîturi, prăpăstii, codri cei înfricoșați

Gem de duioasa oftare a celor înpăimîntați.

(A. Beldiman).

Adevăr, slavă, cinște, putere

Sau bogăție, eū nu voesc ;

Aceste toate drept o părere.

Drept nălucire le socotesc. (V. Cîrlova)

Observare: Ar fi a merge prea departe dacă într-o propozițiune ca aceasta : *Vasilică, Ionel, Toderiță și Mihăiță* au găsit la vie un cuib de mierlă în rădiul de lîngă fîntînă, două cuiburi de ciocănitoare în livadă

și unul de privighitoare *într-un măr de lângă cramă*, am vedea sinteza a 16 propozițiuni, sau și mai multe, căci nu ni să spune de cît un fapt: *găsirea de cuiburi săvârșit de 4 persoane în locuri deosebite.*

De analizat aceste rinduri:

Chiar pe ulițele Iașului în tinerețele mele am văzut *fînți omenești* purtînd *lanțuri* la mină sau la picioare, ba unii chiar *coarne* de fier aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gîtului: *Bătăi crude, osîndiri* la foame și la fum, *închidere* în închisori particulare, *aruncați* goi în zăpadă sau în riuri înghețate; Apoi *disprețul* pentru sfințenia și legăturile de familie. *Femeea* luată de la bărbat, *fata* răpită de la părinți, *copiii* ruși de la sinul născătorilor lor și *rezleți* și *despărțiți* unii de alții și *vînduți* ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale Romîniei. (Aici avem obiecte și compliniri atributive multiple).

Sau:

Țigani boerești constitueau personalul de servitori în curțile boerești, *bucătari, vizitei, rîndași, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorite* etc. (Aici avem multiplă complinirea atributivă a obiectului, prin o enumerare de părți).

Sau:

La vornicia bisericească și epitropia învățăturilor publice, fu chemat în 1851 supt Gr. Al. Chica, *Nicu Ghica, vărul domnului, patriot înflacarat, spirit înalt, partizan înfocat al reformelor sociale...* (aici avem multiplă complinirea atributivă a subiectului).

(M. Cogălniceanu. Emanciparea țiganilor).

DEPRINDERE.

Să să analizeze următoarea bucată de lectură, arătându-să care sînt propozițiunile multiple, și anume ce termeni.

ȚIGANII.

... Nu este priveștițe mai deșanțată și mai originală de cit a unei cete de Țiganii la drum. Judele cu barbă albă și cu fața neagră merge pe un cal paj (pătat) înainte, îmbrăcat cu giubea roșie și încunjurat de 3 sau 4 țigani bătrini ca și dinsul, serioși, purtînd giubele albastre închise. Ei sînt conducătorii caravanei și tot o dată sfatul, ce judecă și hotărăște cauzele și neinvolele între ceilalți țigani. După dinșii vin în șir mulțime de care înalte pline de copii, porcei, de foii, de zdrențe, căci Țiganul nu poate fără zdrențe. Țiganul și zdrențele sînt făcute unul pentru altul. Cu cit este giubeaua mai ferfelită, cu atita este țiganul mai fudul, și cînd îi trece părul prin căciulă, atunci îi pare că poartă coroană. Așa-i firea lui; îi place să-l bată vîntul și să-l ardă soarele și ca să-și împlinească acea plăcere să desbracă adevsa ori pînă la briu. Atunci să-l vezi cit e de vesel, să-l auzi cum cîntă, cit îi ține gura parcă toată lumea e a lui.

La unele cete să văd bătrini girbovi culcați în căruțe, pirlindu-să la soare. Pe lingă ei urmează pe jos toată familia, femeii cu copii în brațe, fete cu cofe albe în cap, flăcăii trăgînd urșii după sine, cai, mînzii, vaci, cini, toți buluc la un loc, toți răcnind, grăind, rizînd, neche-

zînd, urlînd și umplînd cîmpii de un zgomot sălbatec, ce dă fiori. S-a observat că Țiganiî au iubire deosebită cătră cai pagî și balțați. Aceasta încă e un secret al gustului țigănesc, care nu să poate explica.

Pre cit sint țiganiî vrednici de privit în călătoriile lor, pre atita sint curioase descălecările lor.

Cum s-au așezat aproape de vre-un oraș sau sat, îndată purced barbați să vindă drîmbe, covăți, lăcăți, fuse. Țigancele bătrîne să duc să spună de noroc, să arunce bobî, să dee cu ciurul, sau să caute în palmă fetelor romince pe la case. Flăcăii merg de joacă ursul prin curțile boerilor, și numai nevestele rămin la corturi ca să gătească demincare, pe cînd copiii lor aleargă goî pe cîmp jucînd tananaua. Dar, cînd să întorc toți acasă, atunci să auzi răcnete de copii, care cer demincare, latrat de cîni alungați de la ceaunul cu mămăligă, necheze de cai aduși de la păscut, cîntece de femeî bătrîne și de fete mari, care să întorc de la sat și din luncă de la cules de fragi; sfezi, certe, vaete, hohote, chiote, sunete de cobze, de scripce, de drîmbe; toate aceste la o laltă ridicîndu-să în aer de o dată ca fumul, ce ese de supt fie care cort. Și puțin mai în urmă cum a apus soarele, cum s-au stîns focurile parcă nici n-au mai fost, nici nu mai sint. O tăcere adîncă domnește preste tot; oamenii și vitele toți odihnesc, numai cîniî să aud latrînd la lună.

(V. Alexandri).

CAP. IV

A) Propozițiuni independente

§ 41. In cursul vorbirii, vorbitorul poate construi un șir de propozițiuni, între care nu stabilește nici o legătură alta, de cît aceea a șirului logic în dezvoltarea ideii. Fie care propozițiune își are existența sa neatirnată de firea altei propozițiuni, și stă liberă ; zicem atunci că propozițiunile sînt *independente*.

Ex. Boerii *a* mari și *a* mici din Moldova erau scutiți de plata tuturor dărilor, atît pentru persoana lor cît și pentru imobilul lor ; mai aveau dreptul de scutire de dările publice pentru o sumă de contribuabili, supt numele de *scutelnici, poslușnici și hrisovoliți* ; aveau dreptul de a primi de la ocele statului cantități mari de sare ; alții scuteau de vamă obiectele aduse din străinătate pentru trebuința lor.

(*M Cogălniceanu*).

Sau

Povățuitor nu crede, n-ascultă mîngîitor
Aleargă neștiind unde, vor liman, cer ajutor.

(*Al Beldiman, Jalnica Tragodie*).

Sau

Vîntul de sară suflă și frunza înfioează,
Roua seninul varsă, verdeața reînoid,
Dealurile încunună, cîmpia încoronează
Și riul pe-a lui cale șoptește șerpuid.

(*Eliade Rădulescu*).

Saŭ

Roșește răsăritul, muntele rubinează,
Inginat printre abur, dealurile inverzesc,
Riul adapă cîmpul, ce roua însmâltează
Răcoarea dă viață și stelele albesc.

(Idem):

Stefan să întoarcă și din cornu-î sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi s-adună ;
Lupta reîncepe, Turcii sînt gonîți.
Și s-abat ca spice de fieruri zdrobiți

(D Bolintianu).

Asta-î lumea ! asta-î viața ! te-ai înalțat, te-ai mărit
Mai pre sus de-ai tăi tovarăși, ai dat umbră, ai rodit
Dabijeî Vodă și mie peste unul și pol vac.

(Conaki).

Observare. În descriere și povestiri foarte des facem uz de propozițiunii independente, de oare ce vorbitorul are prilejul și putința de a trece răpede de la o parte a descrierii la alta, fără a avea nevoie de a face legătură între propozițiunii.

B) Propozițiunii coordonate și subordonate.

§ 41. *Propozițiunii coordonate și subordonate.* Cînd vorbitorul voește a arăta o mai mare legătură între fapte, propozițiunile, de și independente, să vor lega între ele prin anumite particule *conjunctive*, [*conjuncțiunii, adverbe conjuncte și pronume*].

Dăm în acest caz numele de propozițiunii **independente coordonate**.

Cînd legătura devine din ce în mai strînsă și face ca înțelesul unui fapt, exprimat printr-o propozițiune să de-

pindă de înțelesul altuia, din altă propoziție, raportul lor va fi de subordonare, iar propozițiunea zicem că va fi **subordonată**.

§ 43. Iată particulele conjunctive, care leagă prin *coordonare* sau *subordonare*.

1) *Copulativele* : și

2) *Disjunctivele*, și-și ; nici-nici, sau-sau : ori-ori ;
aū-aū, verī-verī

3) *Adversativele*, ci, dar, însă..

4) *Cauzalele*, căci, că, pentru că, fiind că, de oare ce
de vreme ce, căci că...

5) *Condiționalele* : de, dacă **să**,

6) *Temporalele* : cînd, in vreme ce, pe cînd, atunci,
cum.

7) *Expozitivele* : că. . . .

8) *Locale* : unde, în care, de unde, pe unde.

9) *Concesivele* : cu toate că, batîr, măcar, barîm, de și...

10) *Comparativele* : ca, ca și cum, precum, așa, chiar
ca, cum și

11) *Finalele* : să, ca să, pentru a, de a. . .

12) *Concluzivele* : prin urmare, decî, așa dar, cum vedeți. . . .

13) *Relativele* : care, ce.

14) *Adverbele conjunctive*, nu numai... dar și ; atîta...
cît ; măi mare... de cît ; într-atîta... în cît...

Toate aceste particule conjunctive aū o dublă funcțiune : *coordonează* și *subordonează*. Decî dar cînd zicem conjuncțiune subordonătoare nu trebuie a înțelegem o specie deosebită dată unei particule legătoare, ci măi mult o funcțiune. In specie coordonează particulele *copulative*,

adversative, concluzivele și cauzalele cînd arată antecedenta, nu cauza eficientă.

§ 44. Observînd particulele conjunctive vedem că sînt cuvinte de toate speciile în funcțiune de conjuncțiune. Primitiv adevăratele particule conjunctive aũ fost: *că* (*quod*); *ca* (*quam*), *ce* (*quid*), *să* (*adv. si*). Mai apoi limba Romîna a dezvoltat senzul conjunctiv la o sumă de alte forme compuse, ca: *pentru că*, *fiind că*; *pentru ce*, *de vreme ce*, *de oare ce*; *pentru ca*; *ca să*; apoi la adverbe le-aũ dat funcțiune conjunctivă, tot așa la verbe și la alte categorii de cuvinte; de aceea azi numărăm în această funcțiune o sumă de locuțiuni formate închipul cel mai curios.

§ 45. O sumă de raporturi de subordonare putem să le reducem la raporturi de coordonare; așa cînd zicem.

Eũ cam ades vedeam,
Că tu pe botișor
Aveai și pufușor

(A. Donici).

am putea deosebi propozițiunea așa :

Eũ cam ades vedeam **că**
Tu pe botișor aveai și pufușor

fiind mai drept a lua pe *că*, ca obiect al primei propozițiunii, avînd aici înțalesul de *expozitiv*, adecă *aceasta*, *că* nefiind de cit un vechiũ pronume conjunctiv, îndeplinind astăzi numai funcțiunea de conjuncțiune. Atunci a doua propoziție: *Tu pe botișor aveai și pufușor* e explicativa lui *că*, adecă a lui *aceasta*, formînd obiectul logic al acțiunii.

§ 46. Propozițiunii coordonate copulative. Raportul de coordonare copulativă ni-l arată numai și

Zboară, zboară până cade
Și pe lemn verde nu șade

Orî să pune pe o stîncă,
Și nici bea, nici nu mîincă.
Unde vede apa rece
Ea o tulbură și trece.

(Doina, Turturica)

Notă. În textele vechi găsim în locul lui și, conjuncțiunea slavonă *i*, mai ales cînd să lega două cuvinte nu două propozițiuni

Ex : Vasile *i* Ioan *i* Iftodi sin Măricăi etc.

§ 46 bis. a) Nu totdeauna și arată raportul de coordonare copulativă, ci un raport de adăugire la ceva spus mai înainte.

Tu pe botișor
Aveai și pufoșor

Aici și este pus între verb și subiect, termenii cari nici odată nu să leagă între ei prin particule, ci arată un raport cantitativ, că între multe altele, ce avea vulpea pe botișor, era și pufoșorul

Sau «să întîmplă și la noi lucruri de acestea»

b). Cu și în rominește arătăm diferitele nuanțe ale gradelor de comparație :

Ex : Ion este mai înalt de cit Vasile
Gheorge este și mai înalt
Toader este și mai înalt
până cînd zicem Neculaî este cel mai înalt.

§ 47 **Propozițiuni coordonate disjunctive.** Cînd vorbitorul nu voește a-și spune direct gîndirea, să mulțumește a o lăsa să se înțeleagă din modul vorbirii sale, punînd în alternativă amîndouă stările ideii : pozitivă sau negativă.

În propozițiunile disjunctive afirmativa e la mijloc :

Ex. Ia, în calea *nu-î nici pe-a mea, nici pe-a ta.*
—nu-î nici așa, nici așa ; îi așa și așa.

Nici nu plouă, nici nu ninge, ci cum îi mai rău.

Nici una, nici alta :

Și una și alta ;

Sau pe a mea, sau pe-a ta.

Orî vorbește, cum ți-î portul

Orî te poartă, cum ți-î vorba.

§ 48. **Propozițiuni coordonate adversative.** Cînd două idei ce le spunem nu să potrivesc ele în de ele, ci sînt în contrarietate, propozițiunea care va exprima acea idee va fi *adversativă*, și particulele de legătură vor fi *ci, dar, însă* ;

Și moșului îi plac toate,

Dar să le roază nu poate (Prov.)

Cui nu-î place să trăească ca găina la moară, *dar*

Nevoia il face să trăească ca vițelul la oraș, *că*

Nu e după cum vrea omul, *ci* după cum poate (Prov.)

§ 49. **Pr. subordonate cauzale.** Cauza în propozițiune o arătăm prin conjucțiunile : *căci, că, pentru că, de vreme ce, căci că. din pricină că, cum, cînd* etc.

Cauza este în sine o *explicativă* a faptului spus în propozițiia principală. Explicarea să face în două feluri :

a) cînd secundara arată motivul și răspunde la în-

trebarea **pentru ce** : *a fost pedepsit, fiind că era vinovat*

b) cînd arată *urmarea*, cauza fiind cunoscută : **fiind că e vreme frumoasă ne vom primbla.**

Las să sufere, că i se cuvine ; multe a făcut în viața lui, dar acum i-a venit toate de hac. L-a osîndi D-zeu, că mult m-a amărît

§ 50. Cînd propozițiunea cauzală nu ne spune *cauza eficientă*, de la care a plecat un fapt, și a cărui urmare să vede, ci numai *antecedenta în timp*, fără a ne gîndi la *raport de cauză* ; putem lua propozițiunile ca independente coordonate, căci le enunțăm neatîrnat una de alta. Avem atunci propozițiuni **consecutive** : să leagă prin particulele : *de aceea, pentru aceea.*

Ex. *Vin cocostîrcii ; să face numai de cît vreme frumoasă. E nou, de aceea mă dor încheeturile.*

A trecut Sîntă Maria

N-ai ce face cu pălăria.

Observare In acest caz antecedenta nu numai că nu servește ca cauză propozițiunii de a doua, dar amîndouă par a avea aceeași cauză : Ex : A trecut Pintilie Călătorul, să duc și rîndunelele. Aici ducerea rîndunelelor nu depinde de Pintilie Călătorul (27 Iuli), ci de schimbarea anotimpului, că începe a veni toamna.

§ 51. **Pr. subordonate condiționale.** Condițiunea o arătăm prin conjuncțiunile *dacă, de, cînd, numai să*, cari să construesc.

a) Cu Indicativul, *dacă* luăm ideea de acțiune în mintea noastră ca hotărîtă :

Dacă ești (vei fi) de treabă îți fac (îți voi face) îndatorirea, dacă nu, nu.

b) cu *optativul* și *subjunctivul*, cînd ideea de acțiune e *ipotetică*, adică numai în mintea noastră în stare de hotărîre sau de dorință. În acest caz *condiția* fiind strîns legată cu *dorința*, limba a unificat aceste două stări ale acțiunii, exprimîndu-le prin aceeași formă (*aș merge*).

Ex : Dacă să face ; bine ; dar, ce te faci, dacă nu să poate ?

Observare : În limba veche romîneasă condiția să exprima și prin conjuncția *să=dacă*

Să veți hi împlîndu, în tocmeealele meale...

Să are hi fost=*de* ar fi fost (1560).

Cu vremea *să* și-a pierdut înțelesul de condițional, și a ajuns a să construi numai cu *subjunctivul* ;

Să mergeți însemna pentru cei vechi *Dacă mergeți*.

Să pare că a păstrat înțelesul de condițional în perfectul și perfectul anterior al *subjunctivului* : Ex. Il lăsam în bună pace numai *să fi făcut* vre-o ispravă. Ce n-aș fi dat, *să fi făcut* ceva !

Și în adevăr cînd ne gîndim la hotărîrea, care trebuia să fi precedat o acțiune din trecut, hotărîrea era ca o condiție pentru îndeplinirea faptului.

Ex : sigur l-aș fi scăpat de moarte, **să fi sărit** la moment în apă.

Nu mî-ar fi fost cîudă **să mă fi ocărit** pentru o greșală a mea, dar așa pe sfînta dreptate să pați rușinea...

Mî-ar fi părut chîar rău, **să fi eșit** el înaintea ta...

§ 51 bis. În propozițiunile ipotetice să păstrează o legătură strînsă între timpurile verbelor. Dacă în prima propozițiune să pune prezentul condiționalului tot el trebuie să fie și în a doua ; la din contra în amîndouă să pune perf. condiționalului ; de pildă : **Aș face, de-ar fi cu cale** ;

Aș fi mers, dacă ar fi fost cu cale ; Dacă mă duceam la pomană, căpătam și eu un colac.

§ 52. Prop. Subordonate tempor. Circumstanța de timp o exprimăm prin adverbele conjunctive *cînd* (quando), *cum* (quum), *pe cînd* (dum), *în vreme ce* (dum), *după ce* (postquam), *îndată ce* (simulatque), *mai înainte de* (antequam), *până cînd* (quousque, quod), și ne arată sau o simultaneitate sau o succesiune : **cum am ajuns a casă am aflat cel întîi de nenorocirea căzută asupra noastră.**

Și eram la moșu,
Cînd cînta cucoșu.

Sintaxa nu e uniformă în toate propozițiunile temporale, și depinde mult de la senzul, cum luăm noi raportul între fapte. Ex :

Cînd să pune, face treabă.

Cînd s-ar pune pe lucru, ce treabă n-ar face!..

Cînd ai să te-apuci de lucru ?

Cînd arată și alternativa : cînd intră, cînd ese ; cîte o dată scrie, cîte o dată cetește ; cum mînîncă să culcă.
Cînd să întărește prin adverbele atunci și acum.

Propozițiuni subordonate complete

§ 53. Înțalesul subordonatelor complete e mai mare: *ele procură verbului cînd subiectul, cînd obiectul.*

a). Propozițiunea completivă cu raport de nominativ, numită subordonată subiectivă. Avem aceasta cu verbele unipersonale sau propoziții impersonale : **trebuie să fac, să cade să mînînci ; să șede să te odihnești, să știe că-i un rău ; e adevărat c-a murit ; să vede că-i mort bat,** etc.

b). *Propozițiunea completivă cu raport de acuzativ* numită **subordonată obiectivă**. Ele sînt de două feluri : a) **subordonate obiective directe** și b) **subordonate obiective indirecte**.

§ 54. **Subordonate obiective directe**. În propozițiunile complete trebură să luăm în samă verbul din propozițiunea principală ; căci le putem construi cu subjunctivul său indicativ, după cum luăm ideea în mod afirmativ sau îndoelnic,

Așa verbele : 1). *simțesc, gîndesc, știu, cred* cer după ele *că* cu ind. și *să, că să* cu subjunctivul.

Știe să *învîrtească* șuruburile ; *simțesc că mor* ; *gîndesc să fac* ; *gîndesc că-î bine* ; *cred că vine* ; *cred că va face*. *Văd că să răzbună vremea*.

2). Acele care arată o tendință, o voință în senz general : *rog, cer, poroncesc, doresc, voesc* etc. cer după ele subjunctivul cu *să, ca să* : *doresc să trăeacă, voesc să muriți, rugați-vă să fiți sănătoși, cer să mă ajute ; porocesc să iasă, mă rog ca să-l erte*.

§ 55. O sumă de verbe, ca : *spun, cred, văd, zic, etc.* cer după ele conjuncția *că să* nu cu înțales, de cauză, ci ca *să arăte* obiectul asupra căruia aplicăm această acțiune :

văd că ești om cinstit
spune că l-a dat afară.
cred că nu-î tocmai așa, cum zici.

Aci putem lua pe *că* ca obiect a primei propozițiunii, explicîndu-l prin pronumele determinativ : *aceasta*, cum și în adevăr este, căci conjuncția *că* vine din pronumele *quod*, (*co, că*).

Propoziția din începutul poveștilor

Ci-c-a fost o dată o babă și-un moșneag
o analizăm așa :

Zice că, a fost o dată o babă și un moșneag ; adică,
Zice aceasta : a fost o dată o babă și un moșneag.

§ 56). **Sub. obiective indirecte.** După verbele care arată *bucurie, supărare, rușine, teamă, uimire* să pune subordonată completivă cu *să* când e subjunctivul, cu *că* când e Indicativul : *mi-î rușine să-ți spun pe față și de-a dreptul cum a fost vorba ; mă mir că n-a venit ; de ce n-a venit, că nu vine ; mă tem să nu pățască ceva.*

§ 57. Pr. subordonată completivă după adiective și adverbe de intensitate exprimă acțiunea atributului din principală, întărit prin adverbe intensive *atît, așa ; este așa de strîmt că n-ai încotro, (în cît n-ai încotro), are atîta noroc că nu-l poate duce.*

Adesa subordonata completivă adaugă la obiectul din principală un raport, care-l determină cu mai multă precizie :

spune lumea că ar fi trăind rău ; eă din contra i-am văzut că trăesc destul de bine.

Aici subordonata complectivă *că trăesc destul de bine*, precizază înțelesul obiectului *î*.

În acest rol poate fi și un gerundiu : *I-am auzit șopotînd, dar nu știu ce-or fi vorbit.*

§ 58. **Propozițiunii sub. concesive.** Ideea de îngăduială o arătăm prin conjuncțiunile : *de și, cu toate că, barîm, macar că, batîr ; și* să construesc cu Ind. și Subjunctivul, sau cu conjuncțiunile *dacă, cînd* întărite cu *chîr* : *chîr dacă, chîr cînd, chîr de.*

N-am să-ți dau ceea ce-mi cei

Batir să-mi dai zece lei.

Măcar să-ți dai drumul o țiră.

De și e soare, dar ți-un soare cu dinți.

Nu ți fac chiar dacă s-ar purta bine.

§ 59. **Propozițiuni sub. comparative.** Putem stabili asemănare între două obiecte de grad egal sau deosebit. Cind obiectele comparate să află pe aceeași treaptă sint **corelative**; iar ordinea în care le așezăm e indiferentă; îndată însă ce primul termen de comparațiune e pus pe o treaptă superioară, termenul al doilea e strîns unit de cel dintîi, ca să nu-î poată lua locul. De pildă: *de-ar fi și harnic pe cît e de cuminte ; e negru ca ceanul ; cum ți ceanul așa-ți și fața lui ; dar este și mai și de cum îl crezi.*

Particulele de legătură variază după natura intenzi-ului din prima propozițiune; și sint acestea : *de cît, ca, pe cît, de cum, cum* ; apoi adverbele corelative :

atît de—ca, cum : sînt tot atît de cuminte ca ori și care din clas.

n-am văzut om atît de abraș cum ești d-ta.

tocmai, astfel, așa—ca și, după :

este tocmai ca și tătini-său.

să poartă așa cum poate.

după sac și petecul ; după Turc și pistolul.

atît-cît : îți dau [atîta] cît vreați (pot.)

cu cît mai—cu atît mai : cu cît înălța-te-vei cu atîta te vei smeri.

cu cît ești pus mai sus cu atîta să fii mai smerit.

mai, de : sînt mai mulți de 100.

§ 60. În deocomun prop. comparativă o exprimăm eliptic, putînd-o lua în analiză ca termen al propoziției. nu ca propoziție a parte.

Merge *ca un urs*; ride *ca prostul mamii Măriucăi*.
Șede *ca cînele în car*. E șiret *ca vulpea*.

Analizăm: Sub. (el); verb *merge*; *ca un urs*, determinare de mod *în comparativ*.

§ 61. **Propozițiuni sub. finale.** Exprimăm scopul prin subjunctiv sau infinitiv cu prepoziție. Particulele *să* și *a* sînt cele mai proprii pentru a exprima scopul, fie ele singure, fie compuse, *ca să, pentru ca, pentru a, de a*; une ori punem și pe *de* cu imperativ.

Du-te de-ți *ia*, ce-ți trebuie.

Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, *ca să-ți* fie ție bine.

Merge *să să* lupte.

Am făcut *ca să* nu te mai aud bodogănind.

Bani albi pentru zile negre.

Obs. Ardelenii obișnuiesc *pentru de a* în loc de *pentru a*; tot așa sună azi și *pentru cu să* în loc de *ca să*.

§ 62. **Propozițiuni concluzive.** În concluzive avem raport de coordonare, și-l arătăm prin particulele *decî, așa dar, prin urmare*. Înțelesul concluzivei stă în cele ce s-au zis mai înainte.

...; *decî* e vinovat.

...; *așa dar* ne-am înțeles.

...; *prin urmare* să ne punem pe lucru.

... Să pregătiră *decî* și porniră.

... Iată *dar* cum stă lucrul.

DEPRINDERE

(Din *Moș Nechifor Coțcarul* de I. Creangă).

De glumeț. glumeț era Moș Nichifor, nu-î vorbă, dar de multe ce dăduse peste dinsul să făcuse cam hursuz.

Băbătia lui de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scirții, ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea; ba i-a făcut de năjit, ba că i-a făcut de ursită, ba că i-a făcut de plinsori și tot umbla din babă în babă cu descintece și cu oblojele în cit lui Moș Nechifor acestea nu-î prea veneau la socoteală, și de aceea acum nici o dată nu-î erau boii acasă; ba chiar să făcuse buclucaș, hărtăgos și de tot hapsin, cînd sta cite două, trei zile pe lingă casă, în cit beata băbușca lui era bucuroasă une-orî și răzbucuroasă în sufletul ei să-l vadă cum l-a vedea urnit de-acasă.

Să vede că moș Nechifor era făcut pe drumuri, căci cum eșia afară la drum, parcă era altul; nu mai sta din pocnit cu biciul, de șuguit cu toți drumeții pe cîți îi întilnea și de povestit despre toate locurile însemnate, pe unde trecea.

Intr-o dimineață Mercuri, înainte de Dumineca mare, moș Nechifor descîocălase căruța și-o ungea, cînd numai iacă să trezește la spatele lui cu jupîn Strul, negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimeneală, boea de păr, chiclazuri, peatră vînată, peatra sulimanului său peatră bună pentru făcut alifie de obraz, salcie, fumuri și alte otrăvuri.

— *Muni* dimineață, moș Nechifor!

— Bună să-ți fie inima, jupine Strul. Da cu ce treabă a venit pe la noi ?

— Ia noră-mea vrea să meargă la Piatra. Cit să-ți dau ca să mi-o duci ?

— Apoi fără să ne zbatem, jupine Strul, mi-î da șeisprezece lei, un irmilie de aur și ți-o-î duce-o, știi colea ca pe palmă.

— Ai să lași cu 9 lei, moș Nechifor și te-a mai cinsti și fecioru mieu la Peatră.. D-ta, moș Nechifor, ești om purtat, știi mai bine de cât mine ; dar totuși te rog să miî cu băgare de samă ca să nu-mi prăvăli nora !

— Dacă doar nu-s harabagiu de eri de alaltaeri, jupine Strul. Am mai umblat eu c-o mulțime de cucoane, cu maice boeroaice și cu alte fețe cinstite și, slava Domnului ! nu s-au plins de mine. Ia ! numai cu maica Evlampia desăgăriță din Varatic am avut și eu o dată o leacă de clenciu, că ori unde mergea avea obiceiul să-și lege vaca dinapoia căruții, pentru schivirnisală ca să aibă lăptișor la drum ; și cu asta îmi aducea mare supărare, pentru că vaca, ca vaca, îmi irosea ogrinjiî din căruță, ba cite o dată rupea leuca, ba la deal să smuncea de era cit pe ce să-mi gituiască epușoarele. Și eu, cum îi omul la necaz, îndrăzneam să zic : Măicuță, de ce ești scumpă la țărițe și efină la făină ? Ea atunci să uita galiș la mine și-mi zicea cu glas dușos : « Ian tacî D-ta, moș Nechifor, tacî, nu mai striga atita pe biata văcușoară pentru că ea, mititica, nu-î vinovată cu nimic. Părinții pusnicî din *Sfîntagură* mi-au dat canon să mininc lapte numai de la o vacă ca să nu îmbătrînesc degrabă ; și dă, ce să fac ? trebuie să-î ascultăm că sfîntiile lor știu mai multe de cât noi, păcătoasele.

Model de analiză. Să vede că moș Nechifor era făcut pe drumuri, căci cum eșia afară la drum parcă era altul; nu mai sta din pocnit cu biciul, de șuguit cu toți drumeții pe cîți îi întilnea și de povestit despre toate locurile însemnate pe unde trecea.

Să vede că *Moș Nechifor era făcut pe drumuri*; avem 2 propozițiuni : *să vede* principală ; *că Moș Nechifor era făcut pe drumuri*, subordonată subiectivă, servește ca subiect verbului *să vede* luat în pasiv. Subiect *Moș Nechifor*, termen propriu, verb *era*, atribut *făcut* arată raport pasiv *pe drumuri* determinare de loc.

Căci cum eșia afară la drum, parcă era altul, avem 2 propozițiuni : *căci parcă era altul*, subordonată causală, *cum eșia afară la drum* subordonată temporală. Subiect (el) ni-l spune terminația verbului *era*, *altul* atribut ; *parcă* arată o stare de îndoială, față cu atributul *altul* dat subiectului, *el*, adică lui *moș Nechifor*.

Nu mai sta din pocnit cu biciul, de șuguit cu toți drumeții pe cîți îi întilneau, și de povestit despre toate locurile însemnate pe unde trecea. Nu mai sta propoziție principală; subiect *el*, verb *nu mai sta*, netranzitiv ; determinări modale avem : *din pocnit cu biciul, de șuguit cu toți drumeții, și de povestit despre toate locurile însemnate* ; iar *pe cîți îi întilnea, și pe unde trecea* sînt prop. complimentare a terminilor *drumeții și locurile însemnate*.

C). Propozițiuni incidente.

§ 63. Adesa subordonata să referă numai la un termen din propozițiune, a căruî înțales îl determină ; în

acest caz propozițiunea secundară o numim **incidentă**, și îndeplinește același rol ca și o complinire atributivă; Incidentele să ieagă de termenul determinat prin relațiile, *care, ce (pe care, în care, de care)*.

Omul, *care* îmbătrânește, pune pae și-l pirlște
Am văzut și noi casa, *care*-ai cumpărat-o zilele trecute,

§ 64. Incidentele să referă :

a). La *subiectul* propozițiunii. Ex :

Pomul, *care să usucă*, să taie, și în foc s-aruncă.
Idea *ce spuî* nu-î nimerită.

Aci propozițiunea *care să usucă* e supt dependența numai a subiectului, *pomul*, a cărui înțales îl dezvoltă; să poate deci lua ca complinire a subiectului :

Pomul *uscat* să taie și-n foc s-aruncă.

b). La *obiectul* propozițiunii.

Am trecut în not o gîrlă, *care era tare lată și adîncă*.

Aici propozițiunea : *care era tare lată și adîncă* are raport numai la obiectul propozițiunii, *gîrlă*, a cărui înțeles îl determină.

c). La o *complinire* : Intre boerii lui Ieremia Moghilă era și Nestor Ureche, tatăl lui Gr. Ureche, *carele a scris Cronica țării până la Aron Vodă*.—Am dat într-o fîntină, *care era părăsită* ;—Am ajuns la o fîntină, *ce era plină ochiă de apă* ;—A plecat la ceasul, *care-ai zis* ;—Am fost pe locul, *de unde* izvorăște Bistrița ;—Să fugi de locul, *unde să adună cei răi*.

În amîndouă cazurile, incidentele sint ca *paranteze* intercalate în corpul propozițiunii principale, cu titlul de complimentare a termenului pe lingă care stau puse.

§ 65. Une ori *incidenta* să referă la o propoziție în-

treagă, cînd nu caută a determina un anumit termen al propozițiunii, ci să referă la ideea din propozițiune. In asemenea caz e numai o formulă copulativă, și să leagă prin *ceea ce*: *Spuî că a făcut el aceasta, ceea ce nu-mî vine să cred ; m-am încercat să-l înduplec, ceea ce nu să putu.*

§ 66. Cînd relativul *care, cine, cel ce*, e în funcțiune de substantiv, avem propozițiune subord. subiectivă: *Cine să grăbește să pripește ;* aici *cine* să poate descòm-pune în *acela care*, și am putea analiza așa: *acela, care să grăbește, să pripește*, unde *care să grăbește* e incidenta complimentară a subiectului *acela*. Vorbirea însă pentru a fi mai vioae și expresivă a scurtat propozițiunea.

§ 67. Raportul de *subordonare* și de *incidență* să cunoaște după cum secundara să referă la verbul propozițiunii, sau la alt termen.

Ceea ce să referă la verbul din principală stă ca *mod*, ca *condiție*, sau ca *circumstanță* a acțiunii.

Ceea ce să referă la subiect sau obiect stă ca *calificativ* sau *determinativ exterior*.

Obs. Pentru ușurință în analiză vom utiliza termenii de *circumstanțiale* pentru *subordonate*, și de *complimentare* pentru *incidente*.

Model de analiză. *Prîslea, care ședea de-o parte, văzu peatra, care căzuse cu zgomot, mulțumi lui D-zeu că i-a scăpat zilele și să gîndea ce să facă ca să iasă afară.*

Prîslea văzu peatra, mulțumi lui D-zeu, și să gîndea, propozițiunii independente, principale ; care ședea de-o parte, complimentară subiect Prîslea, care căzuse cu zgomot complementară obiect peatra ; că i-a scăpat zi-

zele subordonată de cauză ; *ce să facă* subordonată completivă ; *ca să iasă afară* subordonată finală.

De analizat următoarea bucată de lectură să să spună care sint *complimentarele*.

BACON.

Cancelarul Bacon, care fu unul dintre cei mai vestiți filosofi și barbați de stat ai Engliterei, era un om cu multe merite pentru țara sa, dar modest. Regina Elisabeta, care cutriera pe atunci țara, voi să vadă casa modestă de la țară, care și-o clădise Bacon înainte de înălțarea sa la rangul de cancelar, și care n-o mai mărise de atunci.—«Casa d-tale, e prea mică», zise regina, care era mirată de acest lucru.—«Doamnă, zise Bacon, casa mi-î destul de mare pentru mine, dar Majestatea ta m-ai făcut prea mare pentru dinsa».

D). Propozițiuni incise.

§ 68. In povestirile amestecate cu dialog pentru a arăta persoanele vorbitoare obișnuim o sumă de propozițiuni, care n-au nici un amestec cu șirul ideilor din dialog ; pentru aceea le numim **incise**.

De pildă : *Trahanachi*. Stăi, să vezi... la Cașavencu... Cum întru să scoală cu respect și mă poștește pe fotel. «Venerabile» în sus, «venerabile» în jos. Imi pare rău că ne-am răcit împreună, *zice el*, că în totdeauna am ținut la D-ta ca la capul județului nostru ...» și în sfârșit o sumă de delicatețuri ... *Eă* *serios zic* : «Stimabile, m-ai chemat să-mi arăți un document, arată documentul!»

zice : «Mi-e teamă, *zice*, că o să fie o lovitură dureroasă pentru D-ta și ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta un barbat așa de, și așa de» și iar delicatețuri.
Zic iar : Stimabile, ai puținică răbdare, documentul..
El iar . «că de, damele...» Să vezi D-ta unde vrea să mă aducă mișelul !..

(Din «*Scrisoarea Perdută*»).

CAP. V.

Determinarea numărului de propozițiuni în frază.

§ 69. Aceeași idee o putem spune după voe într-o propozițiune saă în mai multe. Numărul propozițiunilor nu atirună dar de numărul ideilor, ci de forma exterioră. De pildă : ideea exprimată prin propozițiunea : *un fur necunoscut fura noaptea merele coape din mărul cel de aur din grădina împăratului roș*, o putem exprima și printr-un șir mai mare de propozițiuni, în care fie-care termen determinativ poate fi lărgit într-o propozițiune ; și anume : *un fur, a cărui nume era necunoscut, fura în cursul nopții toate merele, care erau mai coapte, din mărul de aur, ce să afla în grădina împăratului roș*.

Aici am dezvoltat ideea de mai sus în 3 propozițiuni, în cari determinativele le-am schimbat în propozițiuni întregi :

necunoscut în a cărui nume era necunoscut.
coapte » care erau mai coapte.
din grădină » ce să afla în grădină.

Ideea e tot una : *furarea merelor*, dar ca formă avem 3 propozițiuni.

§ 70. În deosebirea propozițiilor trebuie să avem în vedere forma, căci dacă am căuta să facem uz de logică la fie care pas am da de nepotriviri între idee și forma sub care să exprimă acea idee.

Vom cunoaște că într-o frază avem atâtea propozițiuni câte sint verbele puse în moduri personale.

Orî ce propozițiune are *subiect, verb, obiect* sau *atribut*; fiind astfel orî unde vom găsi îndeplinite aceste cerinți, vom avea o propozițiune, fie că înțalesul e de un simplu determinant.

Ex : *Pomul, care să usucă, să tae și în foc să aruncă*; aici *care să usucă* formează o propozițiune, de oare ce avem trei termeni: Subiect *care* pron. conjunctiv, ce caută spre antecedentul său *Pomul*, verb *usucă*, să obiect; verbul e în forma pronominală cu înțales pasiv. Intreaga propozițiune e complimentară a subiectului *pomul* ca și cum am zice : *Pomul uscat să tae și în foc să aruncă*; unde *uscat* e atributivul subiectului, și fiind un participiu pasiv, cuprinde în sine ideea de *să usucă*.

Rolul în propozițiune a unui atributiv ca și a unei complimentare e de a specifica înțalesul termenului determinat, și a-l face să convie verbului : așa în fraza de mai sus nu *orî ce pom să tae*, ci numai *pomul uscat* sau *care să usucă*.

§ 71. De și regula formală zice că vor fi atâtea propozițiuni câte verbe în mod personal, totuși sint o sumă de cazuri, cînd de și avem verb în mod personal, nu constituie o propozițiune aparte, ci exprimă numai un termen secundar. De pildă : *Omul cum să cade să cunoaște pe deasupra*. aici *cum să cade* este complinirea atributivă a subiectului *omul*. sau : *această faptă e cum să cuvine*,

cum să curvine e atributul. In: *î-o femeie cum trebuie, cum trebuie* e complinirea atributului *femeie*.

§ 72. Adesa obiectul propozițiunii e un verb în *sub-junctiv* sau *Infinitiv* cînd verbul propozițiunii are înțălesul incoativ. De pildă: *îi copil de patru ani și nu poate încă vorbi*; *omul bat chiar să vrea să meargă drept și nu poate merge*; aici *vorbi* e obiectul verbal a lui *poate*; iar *să meargă* și *merge* sînt obiecte verbale a lui *să vrea și nu poate*.

Obs. Vezi § 17, c.

§ 73. **Propozițiunii sinonime.** Cît privește forma propozițiunilor noi putem aduce cele mai mari schimbări fără ca ideea să sufere ceva; aceasta din cauză că între propozițiune și judecată nu-î o legătură strînsă.

Judecata ce o exprimăm prin propozițiunea: *Maria este elevă silitoare*, o putem zice și prin forma negativă: *Maria nu este elevă leneșă*; aici e numai o schimbare de formă, ideea însă e aceeași.

Zicem că amîndouă propozițiunile sînt *sinonime la înțăles*.

§ 74. **Prescurtarea și transformarea propozițiunilor.** Propozițiunile le putem reduce la simpli termenî, după cum avem nevoie sau ne vine mai la îndămină. In regulă generală fie care propozițiune subordonată să poate reduce în termenul corespunzător din propozițiune. Prin transformare propozițiunile principale pot deveni secundare, iar cele secundare să pot schimba din una în alta. Așa:

a). *Subordonatele subiective* le reducem la *subiect*, schimbînd verbul întru-n derivat verbal (Infinitivul scurt sau întreg cum și adiectiv verbal):

Să știe că la 1881 s-a proclamat regatul României. | Proclamarea regatului României (subiect) s-a făcut în 1881.

E bine să fii cuminte. | E bine a fi cuminte (subiect).

Cine este bogat are mulți prieteni. | Bogatul are mulți prieteni.

Le mai putem zice și așa :

Știm din Istorie că la 1881 s-a făcut proclamarea Regatului României (subord. obiectivă directă).

E bine când cineva-î cuminte (subord. temporală).

Cît ești bogat ai prieteni mulți (subord. temporală).

b). Subordonatele obiective să reducă la adevărate obiecte directe sau indirecte, schimbînd pe verb într-un substantiv verbal, infinitiv ori gerundiu.

Am auzit c-a murit mă-mucă-ta.

Am auzit de moartea mîne-ta (o. ind.).

Dorim să fii fericit.

Dorim fericirea ta (o. dir.).

Am văzut că mergi bine cu învățătura.

Te-am văzut mergînd bine cu învățătura. (complinire atrib. a obiectului te).

Nu te plînge că oamenii sînt răi.

Nu te plînge de răutatea oamenilor (o. ind.).

Le mai putem transforma și așa : Moartea mîni-ta am auzit-o cam tîrziu (ob. dir.). Fericirea ta e și dorința mea (subiect). N-ai a te plînge de răutatea oamenilor. (Ob. dir.).

c). Incidentele complimentare să pot reduce la simple compliniri atributive, lăsînd pronumele și verbul copulativ, iar atributul rămînînd ca complinire atributivă.

Omul *care este* iconom, știe prețui paraua.

Omul *iconom* știe prețui paraua.

Barca, *care este bătută de valuri*, lesne să îneacă.

Barca *bătută de valuri* lesne să îneacă.

Cînd incidenta nu e construită cu atribut, ci cu obiect, atunci verbul din mod personal îl punem în *participiu*, în *gerundiū* său îl înlocuim printr-un adiectiv verbal cu sufixul *or*.

Copilul, *care ascultă*, e iubit.

Copilul *ascultător* e iubit.

Mama, *care își omoară copilul* e un monstru.

Mama *omorîndu-și copilul* (omoritoare de copil) e un monstru.

D-zeū pedepsește *pe cei ce nu ascultă povețele lui*.

D-zeū pedepsește *pe cei neascultători de povețele sale*.

Mai pot fi transformate și astfel :

Părinții iubesc *pe copiii ascultători* (ob. direct)

E un adevărat monstru mama, *cînd își omoară copilul* (subord. temporală). *Cel ce nu ascultă povețele lui D-zeū* să va pedepsi (subord. subiectivă).

d). *Pr. subordonate circumstanțiale* să schimbă în determinări punind verbul din subordonată în gerundiū, său înlocuindu-l prin o locuțiune.

Pe cînd lumea eșia cu învierea s-a aprins moara de foc.

Moara de foc s-a aprins *pe timpul eșirii cu învierea*.

N-am putut scrie tema, *pentru că am fost bolnav*.

Fiind bolnav n-am putut scrie tema.

său :

Boala m-a făcut *să nu pot scrie tema*.

Arderea morii de foc a fost pe vremea eșirii cu învierea.

§ 75. In graiul popular găsim o sumă de propozițiuni, cari au rolul de determinative. De pildă :

Fugea *de-î pîrîiaă călcăile* (în loc de *tare*).

Impăratul își întinse hotarele, *pe unde a întărcat dracul copiîi* (în loc de *departe*).

Nu știu ce are, parcă *a apucat pe D-zeu de-un picior* (în loc de *vesel*).

Era așa de strălucitoare *de-ți luu ochii* (în loc de *foarte*).

Era așa de calic *că n-avea după ce bea apă*.

Era așa de ră *că să tai poala și să fugi*.

E prost *de dă în gropi*.

Îi trecut *prin ciur și prin dîrmoia* (pățit).

Unde dă D-zeu să cadă o asemenea *tiflă peste mine*. (noroc).

Apoi expresiuni ca acestea :

I-ntr-o ureche, îi lipsește o doagă ; calcă 'n străchină.

§ 76. Transformarea din activ în pasiv. Aceeași idee o putem spune supt două forme : *activă și pasivă*. după cum ne vine mai lesne în vorbire. De pildă : *Părinții cresc copiîi* putem zice și *copiîi să cresc de părinți și copiîi sînt crescuți de părinți*. Regula transformării o putem formula așa : ca să transformăm o propozițiune din activ în pasiv, luăm verbul din activ și-l punem în timpul și modul corespunzător din forma nominală cu înțales pasiv, sau îl transformăm într-o propozițiune cu atribut.

Ciobanul paște oile (activ).

Oile să pasc de cioban (pasiv).

Oile sînt păscute de cioban (prop. cu atribut).

Prin această transformare subiectul din activ devine obiect indirect, iar obiectul direct devine subiect în pasiv.

Tot așa : *Popa ceteste stîlpii*
Stîlpii să cetesc de popă
Stîlpii sînt cetiți de popă.

Obs. Deosebirea dintre propozițiunile ca : *Stîlpii să cetesc de popă* și *Stîlpii sînt cetiți de popă* e că în cea dintîi să arată pasivul în acțiune (*să cetesc*), iar în a doua pasivul ca stare rezultată din o acțiune anterioară (*sînt cetiți*).

Analizăm :

Stîlpii să cetesc de popă. Sub. *stîlpii*, exprimat printr-un substantiv în plural, masc. nom. plural, articulat ; verb *să cetesc*, formă pronominală cu înțales pasiv ; obiect indirect *de popă* arată raportul activ, locul de unde pleacă acțiunea *de a ceti stîlpii*.

Stîlpii sînt cetiți de popă. Sub. *stîlpii* ; verb *sînt*, copulativ, *cetiți* atributul, exprimat prin participiu cu înțales pasiv, *de popă*, obiect indirect.

DEPRINDERE

(Din *Amintiri din copilărie* de I. Creangă).

... Intre școlarii eram și eu, un băet prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea. Și cea dintăi școlăriță a fost Smărăndița popii, o zgîtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare de întrecea mări pe toți băeții și din carte și din nebunii. Inșă părintele mări în toată ziua da pe la școală și vedea ce să petrece... Și ne pomenim întru una din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung și după ce a întreat de dascăl, apoi

a pus nume scaunului *Calul Bălan* și l-a lăsat în școală. În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală cu Moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduce ca dar de școală nouă un drăguț de bicișor de curele împletite frumos și părintele îi pune nume *Sfântul Neculai*, după cum este și hramul bisericii din Humulești. Apoi pofteste pe moș Fotea că dacă i-or mai pica ceva curele bune să mai facă din cînd în cînd cite unul și cam mai grosuț, dacă să poate... Bădița Vasile a zimbit atunci, iar noi școlarii am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă și a zis : că în toată Simbăta să să procitească băieții și fetele, adevă să asculte dascălul pe fie care de tot ce a învățat peste săptămînă și cite greșeli va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor de fie-care greșală să-i ardă școlarului cite un sfintu Neculai... Atunci copila părintelui, cum era sprintară și plină de incuri, a bufnit de rîs.

Păcatul ei, sarmana ! la poftim de încălecă pe Bălan, jupineasă, zise părintele de tot posomorit, să facem pocinog sfintului Neculai cel din cuiu. Și cu toată stăruința lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mîncat papara și pe urmă ședea cu minele la ochi și plîngea ca o mireasă, de sărea cămeșa de pe ea. Noi cînd am văzut așa, am rămas înlemniți, dar părintele ba azi ba mîne aducînd pitaci și colaci din biserică a împărțit la fie-care de ne-a îmblînzit și treaba mergea strună : băieții schimbaū tabla în toate zilele și Simbăta procitania.

Secțiunea II.

CAP. VI

Sintacsa Românească

§ 77. In Sintaxa propriu zisă a limbii Romine ne vom ocupa cu aceste chestiuni :

- a) *Șirul cuvintelor în propozițiune,*
- b) *Acordul termenilor din propozițiune.*
- c) *Corespondența timpurilor,*

d) *Sintaxa propozițiunilor* nu atit ca chestiune propriu zis de Sintaxă, pre cit ca afacere de *lexic*, dar interesantă de-a o cunoaște prin varietatea nesfârșit de mare a înțălesului ce au propozițiunile în frază cum și a coloritului frumos, ce dau limbii :

CAP. VII.

A). Șirul cuvintelor.

§ 78. In cursul vorbirii noastre, dacă căutăm a împărtăși celor care ne ascultă anumite idei, ne vom sili totdeauna a începe de la o idee cunoscută, ca așa să poată urmări mai lesne șirul gândirii noastre, căci la din contra am fi neînțăleși.

Așa dacă vorbim de războiul de la 1877 dintre Ruși și Turci putem începe povestirea în 3 chipuri :

a) Dacă povestirea acestui război să va face in Istoria Rușilor să va începe așa : *Ruși au învins pe Turci în războiul din 1877.*

b) Dacă această povestire să face în Istoria Turcilor şirul va fi acesta : *Turcii au fost învinşi de Ruşi în războiul din 1877.*

c) Dacă în fine povestirea acestui războiu îşi are locul în istorisirea războaelor dintre Ruşi şi Turci, ideea de război va veni întâiu şi şirul va fi acesta :

Războiul dintre Ruşi şi Turci din 1877.

Aceeaşi idee va fi dar cînd la începutul, cînd la urma propoziţiunii, fără ca ideea, ce să exprimă prin aceea propoziţiune, să sufere ceva din aceasta.

§ 79. Cuvintele în frază să aşază după consideraţiuni pur formale, ce privesc *firea* limbii.

Limbile, care să bucură de o bogăţie de dezinente cazuale, vor avea o mai mare libertate în modul de construcţiune al frazei ; cuvintele nu vor fi silite a urma numai un anumit şir, ci vor ocupa ori ce loc în corpul frazei, fără a să aduce vre-o jignire înţelesului a celei propoziţiuni.

Limba noastră Rominească nu are acest caracter.

Aceasta o putem vedea foarte bine în modul cum declinăm :

§ 80. La declinare noi avem puţine forme de caz, iar înţelesurile multiple ce au acele forme sint mai mult o *funcţiune sintactică*, de cit pur gramaticală. În romineşte n-avem de cit 2 forme de caz : *cazul drept* şi *cazul oblic* ;

a) *Masculinele* şi *neutrelle* au numai două forme, una pentru singurită şi alta pentru înmulţit.

Caz dr. (un)	Socru, domn, cuseru, teatru, drum.	nume, cleşte.
Caz oblic (unui)	Socru, domn, cuseru, teatru, drum.	nume, cleşte.
Gaz dr. (unii)	Socri, domni, cuscari, teatre, drumuri,	nume, cleşte.
Caz oblic V. (unor)	Socri, domni, cuscari, teatre, drumuri,	nume, cleşte.

b) *Femeninele* ne prezintă 2 forme la singurیت și una la înmulțit.

Caz drept (o) casă, saltea, para, zi, carte, parte

Caz oblic (unei) case, saltele, parale, zile, cărți, părți

Caz drept (unele) case, saltele, parale, zile, cărți, părți

Caz oblic (unor) case, saltele, parale, zile, cărți, părți

§ 81. Lipsa de forme gramaticale de caz a adus o schimbare în modul de orînduire a cuvintelor în frază.

a) Neavînd formă deosebită pentru *Nominativ* și *Acuzativ*, a căror funcțiune sintactică e cu totul deosebită, că unul, *nominativul*, arată raportul de subiect, altul, *acuzativul*, raportul de obiect, a trebuit în acest caz ca limba să recurgă la alt mijloc, anume să pună cazul obiect după verb.

Ex. Omul sfințește **locul**, nu **locul** pe om

Aici nu putem cunoaște după nimic formal, care ar fi subiectul, care obiectul, de oare ce **locul** are aceeași formă pentru *cazul subiect* și *cazul obiect*; numai locul ce-l ocupă fie care cuvînt ne spune că în primul caz **locul** e obiect, iar în al doilea subiect.

b) Tot așa pentru *cazul Genetiv* și *dativ*, a căror funcțiune sintactică este iarăși deosebită: Genetivul servind în propozițiune pentru exprimarea raportului de *atribut* sau *complînire atributivă* Ex: (cartea este a lui Ion; și cartea lui Ion s-a pierdut), iar dativul pentru exprimarea raportului de *obiect indirect* zis și *al persoanei*. (Ex: Am spus *florilor* frumoase; am adus *lui Vasile* un cadou). După formă neputînd deosebi aceste 2 cazuri rămîne deosebirea după locul din frază: genetivul

să va pune în deobște pe lângă *subiect* sau *obiect* pentru a-l *complini*, iar dativul **pururea** lângă *verb*.

Ex. : Cartea lui Vasile am dat-o lui Gheorghe.

Copiii *frăține-mieū* au adus azi o mare bucurie *tatălui* lor. **Fata împăratului a zis** și **Fata a zis împăratului**.

§ 82. Din cele spuse ne putem convinge că legea, care ocîrmuește fraza romînească este : **a da obiectului muī totdeauna locul după verb iar pe subiect a-l pune înaintea verbului**.

a) Locul verbului.

§ 83. Limba romînă nu obișnuește *nicī odată* a pune verbul la urma propozițiunii, de cît doar în *inversiuni poetice*. În de comun verbul stă la mijlocul propozițiunii pentru a stabili legătura între cei doi termeni pururea în antiteză : *subiectul* și *obiectul*, sau între *subiect* și *atribut*.

Ex *D-zeū a scos* pre Adam din raīū.

Eva înșelă pre Adam.

Tot omul e nemulțămit de ceea ce are. etc.

În textele vechi găsim fraze construite cu totul de altmintrelea. De pildă :

Cititorului și de ostenință iubitorului, bucurie !

Cinstite și de trudă iubitorule cetitor ; iată trei spre a sufletului dulce gustare ți să întind mescioare. În cea dintăiū dară ale lumii, adecă a trupului nebunie și rele, sufletului stricătoare și de tot omoritoare fapte ; și improtivă a înțeleptului adecă a sufletului înțelepciune, cu-

noștință și spre lumeștile, să nu zic trupeștile desfrinate poște, infrinare, oprire și părăsire să cuprînde.»

(Din *Divanul Lumei* de D. Cantemir 1698).

Saū :

Și Vodă Dragoș cu mult bine și cu mare dor părinte cum căruiaș are hi anī patru luni, și zule trei domniea tănu, și la bătrinețā sosit hiind de anī 87 svorășit dea-teș și să la domnie pusā fātu-so Ștefan Vodă ce și Sas zicui. Și cu atare steamăt și datini ținusā noastră moșie și cu multu bine hălădue păn acmu cu a Sintului Dum-nezeū grație și duperā. (Din *Izvodul lui Clănău*).

Saū :

Alu Isus născutul, așa era. logodită amu muma lui Mariea lu Iosif. mainte nu se adunase. aflăse aibindu-se în mațe de Duhul sfint. Iosif barbatul ei drept fu și nu vrea ia să o oblicească. ce vrea furiș să o lase ea. acia el cugetā. iată ingerul Domnului ivise în somn grāi.

(Tetraevanghelul Coressi).

§ 84. In formele compuse de timp, și mod să obișnu-este inversiunea, cînd participiul e pus întîiū și auxiliarul pe urmă, mai ales în *poezii* și în *dictoane*.

Batā-te-ar para focului. Lua-m-ar dracul, să mă iee.

Zis-a badea c-a veni....

Mînca-vor săracii și să *vor sătura* ;

iar cîte odată între auxiliar și participiu avem complinirea

Ex.: *E aspru pedepsit* călcătorul de lege

b). Locul Subiectului.

§ 85. Subiectul ocupă locul întîiū în *propozițiunile afirmative*.

Ex. : *Cascatul* dintăiū cere căpătăiū
Cine alege. culege
Cine ŝtie carte are patru ochi
Toată lumea are nare
Numai *Popa* n-are nare

Mihnea încalecă, *calul* săū tropotă,
Fuge ca vintul
Urlă *pădurile*, fișie *frunzele*,
Geme *pămîntul*.
Fug *legioanele*, zbor ca cavalele,
Luna dispare
Cerul să-ntunecă, *munții* să clatină
Mihnea tresare,
Fulgerul scîntee, *tunetul* bubue,
Calul săū cade ;
Demonii rîseră . . .

(D. Bolintineanu, Mihnea și Baba)

Limbele, cari obișnuesc a pune mai des subiectul în capul propozițiunii, sînt mai clare în sintaxa lor.

Subiectul își schimbă locul, mai ales în propozițiunile *ipotetice* (interogative și optative).

§ 86. **Propozițiunii interogative.** De ordinar aici găsim mai des inversiunea, adică subiectul ocupînd locul după verb, în capul frazei fiind săū obiectul, săū verbul.

Ce-a pătît *tata*?—Nimic

A fugit *răul*?—Las că l-oii prinde *eū*.

De multe ori însă numai prin o intonare deosebită scoatem înțălesul de interogativă la o propozițiune cu

șir normal, mai ales cînd la întrebare unim și o mirare naturală.

Să poate ! *Noi* să facem de acestea ? Fe-rească-ne sfîntul.

§ 87. **Propozițiuni optative.** În acest soîu de propozițiuni domină mare libertate în modul de așezare a subiectului ; mai des vine după verb, dar îl găsim și înainte, ba chiar și separat de verb prin o sumă de compliniri atributive :

Slavă Domnului că te mai văd și *eă* odată !
Trăească *regele* în pace și-n onor

Acum ori nici odată croșteți altă soartă
La care să să-nchine și *cruzii tăi dușmanii*
De fulgere să peară, de trăsnet, de pucioasă,
Ori care s-ar retrage din gloriosul loc

(Andreï Mureșanu)

Obs. În petițiile oficiale să pنے :

Eă subsemnatul Ion Tuzluc, de profesiune agricultor, domiciliat în comuna Vasluï, desp. I. *vin* cū onoare a cere...

Ce poate *înțălepciunea*, ce poate și *biata minte*,
Cînd prăpăstii privesc ochii și'napoi și înainte ?

(Conaki)

Să moară *bătrînul*, ce fruntea înclină,
Ce plinge trecutul de ani obosit ;
Să moară și *robul*, ce-n lanțuri suspină
Să moară *tot omul* cu suflet zdrobit)

§ 87 bis. În propozițiunile **incise**, subiectul stă *totdeauna după* verb :

Zis-a Domnul ucenicilor săi : Fericiți cei săraci cu Duhul, că acelora este împărăția cerurilor ; — Cit cei pe minz, zise lupul ? — Prețul stă scris supt potcoava piciorului drept din dărăt, răspunse ȝapa ;

c). **Locul obiectului direct.**

§ 88. *Substantivul ca obiect.* Legea generală, care domină fraza românească, cere a pune obiectul după verb, căci el arătînd antiteza subiectului, pasivul față cu activul, trebuie să ocupe locul după verb.

Limba veche latină obișnuia a pune obiectul înaintea verbului.

Deus coelum et terram creavit.

(D-zeu a creat cerul și pămîntul)

§ 89. Iată locul ce ocupă obiectul în propozițiune :

a), *Obiect, verb subiect* (O. V. S)

Povața asta ȝi-a dat-o tatăl tău ;

povața dă sfînta fire

(I. Văc.)

b) *Obiect, subiect, verb.* (O. s. V).

Pre Adam D-zeu l-a izgonit din rați,

dar această construcție e foarte rară, căci odată obiectul pus în capul propoziției vine inversiunea subiectului la urmă.

c) *Subiect, obiect, verb.* (S. o. V.)

Vorba vorbă aduce (Prov.)

Cerul slava ta voește (I. Văc.)

d) *Subiect, verb, obiect.* (S. v. O).

Capra sare masa,

Iada sare casa. (Prov.)

variată cu formele personale, și numai cu infinitivul și gerundiul își păstrează o construcțiune fixă.

a) Formele de acuzativ *mă, te, să* ocupă locul înaintea verbului în formă reflexivă.

Ex. *mă mir, te miri, să miră.*
ne mirăm, vă mirați, să miră.

sau după verb la imperativ :

bată-mă crucea să *mă* bată
bată-te vina drace de copil....
bată-l toaca să-l bată.

b). Formele scurte să întăresc cu formele lungi, cari au o construcție foarte variată :

Ex : *Lă-mă, mamă, pe mine.*
Pe mine mă lă mama acum
Mă lă mama pe mine, nu pe tine.

c) Formele *m- te- s- l-* să pun înaintea auxiliarului în formele compuse de conjugare, și numai *o* să pune după verb :

m-a răzbit foamea, dar, *a răzbit-o* foamea
te-a rupt în coș, dar, *a rupt-o* în coș
s-a întrecut de șagă ;— *a* întrecut-*o* cu șaga
l-a trimș să să primble ;—*a* trimș-*o* la mă-sa

d) Cu *gerundiu* pron. în acuzativ stau după verb

văzindu- $\left\{ \begin{array}{l} \text{mă} \\ \text{te} \\ \text{să, după care putem pune formele lungi} \\ \text{-l} \\ \text{-o} \end{array} \right.$

iar cu infinitiv pronumele să pun între prepoziția *a* și *verb*:

a *mă* rușina
a *te* crede
a *să* duce
a-*l* urma
a *o* ajuta
a *vă* sfădi

§ 92. *Pronumele de acuz. și dativ* (ob. direct și indirect) au o mare libertate în construire față cu verbul, putîndu-să pune înainte sau pe urmă; cînd sint alătura, pron. de dativ precede pe cel de acuz. fiind atît înaintea verbului cit și după verb.

Ex. <i>mi le</i> dă	dă-mi-le
<i>mi le-a</i> dat	datu-mi-le-a
<i>mi le va</i> da	da-mi-le-va

Obs. În graiul găsim și forme de acestea :

Îa cară *mi-te* și *mi-te* du
și unde *mi l-a* prins și *mi l-a* bătut
și l-a prins;—dar-*mi-te*
și l-a găsit;—până-*mi-te*
Până nu *mi-te* vedeam
Unde mă culcam dormeam

§ 93. *Verbul ca obiect*. Sint o sumă de propozițiuni, unde avem ca obiect un verb, aceasta mai ales în graiul poporului, cum și în propozițiunile cu verbe *incoactive*. Verbul ca obiect să va pune în *infinitiv*, sau în *subjunctiv*, dacă nu și în *participiu* cu *de*.

nu pot **spune** *lecția*
nu știu *țese*, nu știu *coase* ;

încep să țes pînză ; aștept să prind un epure ;
isprăvesc de dres colțunii ; m-apuc de spălat că-
meșele etc.

Verbul construit ca obiect, cere și el la rîndul său
obiect ; De pildă : cînd încep a-l apuca frigurile, ți-
î mai mare milă de el.

d) Locul atributului

§ 94. Atributul în propoziție e termenul, care spune
de subiect *starea lui*, cine este, ce însușire are etc. :
*Ce mi-î bun că tata a fost **Domn** și eu nu-s om : Ma-
ria este **silitoare**, iar Frosa-î cam **leneșă**.*

Atributul măi poate spune și obiectului însușirea sa,
atunci cînd verbul cere două obiecte : cel al persoanei și
cel al lucrului, ca de pildă : *acum **te-ai făcut mare**, nu
măi merge ca cu copiii*. Aici *mare* este obiectul lucrului
spunînd despre *te*, obiectul persoanei, însușirea lui. De a-
ceea trebuie să observăm la atribut după cum e cu refe-
rință la *subiect* sau la *obiect*.

Atunci și acest *corb sărman*
Iar *Aquilă* s-ar face
Și orî-ce Romîn ar fi *Roman*,
Mare-n război și-pace !

(I. Văcărescu)

§ 95. **Atributul subiectului**. Deosebim : a) cînd e con-
struit cu verbul *a fi* sau similarele lui (§ 26), atribu-
tul să pune în deobște după verb, măi ales cînd su-
biectul e exprimat.

Sînt *Romîn* și sînt *oștean*
De-a 'mpăratului Traian
(Sentinela Romînă)

Jiul este un râu al Romîniei
Ceahlăul este cel mai înalt *munte*, din Car-
pații Moldovei
Cinele este un *animal* credincios.

Inversiuni găsim dese mai ales în versuri :

Lacrimi sînt ori ce suspine
Ce exală un trist cînt,
Un cor, o compătimire,
Un regret, o despărțire,
Un adio... lacrimi sînt (Th. Șerbănescu).

Puțini erau la număr ostașii Romîniei.
(D. Bolintineanu)

b) Tot așa cînd atributul e exprimat printr-un adiectiv
sau participiu ; așa e firea limbii Romîne.

sînt *sănătos*, sînt *voinic*
sînt *nenorocit* etc.

Dar și inversiuni ca :

sănătos sînt, *voinic* sînt, *ochi* am, *mîni* am, *dator* nu
sînt, nimene n-are cu *mine* nimica, nici eu cu nimenea ;
nici nu-mi pasă de *Nastasă*.

Abătut măi este !
Urît să fie numele tău Istraiele.
Blăstămat să fii ca Iuda.

Obs. În l. latină era din contra, atributul exprimat prin-
tr-un participiu să punea înaintea verbului *sum* : *lauda-*
tus sum, es, est, sumus, estis, sunt

Pe cînd noi construim :

sînt	sintem
ești laudat (ă)	sinteți laudați (te)
este	sînt

§ 96. *Atributul obiectului*, numit și *obiectul lucrului*. (cf. § 18).

a) *Verb, obiect, atribut*. Cartea face pe omul *om*.
Cum altoiul pe pomul *pom*.

b) *Obiect, verb, atribut*, mai ales cu pronumele.
l-a numit învățător cu titlu de suplinitor.
m-a făcut mama *frumoasă*.

e) **Locul obiectului indirect.**

§ 97. Aici să cuprind obiectele cerute,

a) de verbe tranzitive

I-am făcut **lui Neculai** o șotie. Am spus *mamei* cum stă chesta. *I-a* venit leșin cind a auzit:

b) de verbe netransitive.

îmi împlă horhăind toată noaptea ; frumos *îți* șede *ne-a* cîntat cucul în față ;

c) de verbe în pasiv, sau de participii luate ca *atribut*.
Să pedepsesc *de lege* toți acei ce strică liniștea.

Este un *călcător de lege* ; aceasta e o *călcare de lege*.

D-zeu este *ertător de păcate*, rugați-vă pentru el ca să fie *ertat de toate păcatele lui*.

Toată averea s-a vindut *de creditorii*.

§ 98. Obiectul indirect să construiește în mod deosebit după cum e :

a) Un **Substantiv** să pune după verb, fie înaintea său în urma ob. direct.

«Și îngerul Domnului a venit în vis și a spus **lui Iosif** să *ia* pe Maria și pe prunc și să fugă în Egipt... ceia ce și făcu Iosif.

b). **Un pronume personal.** La bogăția de forme, ce ne dă pr. personal de dativ, corespunde varietatea construcțiunii. Iată formele :

Singurیت				Inmulțit			
mie	ție	șie	lui	eī	nouă	vouă	lor
-mī	-țī	-șī	-ī		ne	vă	le
mī-	țī-	șī-	ī-		ni	v-	li
îmī	îțī	îșī	îī				

Pron. de dativ să construese pleonastic ca și cele de acuzativ Ex :

Pinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi... și nu ne duce *pre noi* în ispită. *Mie îmi* dă o carte, iar *ție* o tașcă.

a) Formele *-mī*, *-țī*, *-șī*, *-ī* le găsim după gerundiu, sau între prepoziția *a* și Infinitiv : luindu-și ziua bună s-a dus. *a-țī* face rău, nu vreaū.

b) Formele *mī-*, *țī-*, *șī-*, *ī-* le găsim înaintea formelor compuse în conjugare

mī-a scos sufletul omul acesta

ne-a tras o sfintă de bătae.

Șī-a trint piciorul

ī-a venit rău

V-a probozit deajuns și de rămas.

c) Formele *îmī*, *îțī*, *îșī*, *îī* ; le găsim înaintea formelor simple de conjugare :

îmī fac

îmī făceam

îmī făcuī

îmī făcusem, etc.

Obs. Construcțiunea lor să deosebea în limba veche. Nu era în limba veche românească forma *îmī*, *îțī*, *îșī*, *îī* ; în locul lor era forma scurtă *-mī*, *-țī*, *-șī*, *-ī*, care să puneau tot deauna în urma verbului.

plecu-mi capul supt Evanghelie.
batu-mi joc de tine.
placu-ți ori nu.
facu-mi treabele *meale*

Maî apoi formele acestea s-au desprins de verb și s-au aplicat după conjuncțiunile, ce precedau verbul.

cindu-mi caut de treabă, mă lasă liniștit.

Cînd a venit vremea a începe propozițiunea cu ele, din enclitice s-au întărit cu sunetul organie *i* și au putut sta singur înaintea verbului.

f). Locul complinirilor și determinărilor.

§ 99. Complinirile atributive stau totdeauna în jurul termenului determinat. Ele la un loc cu numele determinat exprimă în mod complet și specificat cercul noțiunii aceluî termen. De pildă : *Cei maî însemnați boeri din Iași erau poftiți în ziua aceea la masă la Mitropolitul Iacob Stamati.*

Analizăm : Subiect *boeri*, verb *erau*, atribut *poftiți*. Restul sint compliniri și determinări, din care *cei maî însemnați din Iași* specifică înțalesul subiectului *boeri* și la un loc formează cercul logic al subiectului ; iar *în ziua aceea, la masă, la Mitropolitul Iacob Stamati* sint determinări a atributului *poftiți*, formînd la un loc cercul logic al predicatului.

Pot fi și inversiuni poetice și retorice :

A zilei mele cupă să sparse încă plină. (Eliad)
Ale turnurilor umbre peste ziduri stau culcate
(Gr. Alexandrescu).

g). Locul adiectivului epitet.

§ 100. Limba română tinde a da adiectivului epitet mai totdeauna locul după substantiv; aceasta mai ales în proză, și atunci cînd adiectivul ne spune o însușire esențială: *Revoluția franceză*, *Baia de aramă*; *Limba română*, dar *bîata femeie!* o bună gospodină; un om *muncitor*; un *biet* om nevoeș.

În poezii găsim o mare variație în construcție:

Galbăn ca făclia de galbănă ceară
Ce-aproape-î ardea
Pe-o scîndură *veche* aruncat afară
De somnul *cel veșnic*, Groza acum zăcea.

Obs. Întrebuițarea multor epitete e un caracter deosebitor a limbii poetice și populare față cu cea prozaică și științifică. Poetul face uz de multe *inversiuni*, punînd adiectivul epitet înaintea numelui tocmai pentru a face impresia mai vie

... și scoase doi bani *netezi* din *vechea* sa pungă.

dar în decomon în această întovărășire de substantiv cu adiectiv cel pus la urmă capătă tonul oratoric; el fiind întonat va avea o importanță mai mare.

Domnul Stefan, viteaz mare, ce-a dat groază prin păgîni
Locaș *sfînt* creștinătății astăzi vrea să facă dar.

(Alexandri Altarul mănăstirii Putna)

§ 101. În cîte-va cazuri să schimbă înțelesul vorbii după locul adiectivului:

sara *bună* și *buna* sara
ziua *bună* și *buna* ziua
bun băiat și un băiat *bun*

h). Locul articolului.

§ 102. In limba română avem articolul *substantival* totdeauna *post pus* :

Tatăl, tata, socrul, șerpele

afară de numele proprii masc. la caz oblic, sau acele luate ca nume proprii :

lui Ion, *lui* Vodă, *lui* D-zeu și D-zeului, *lui* popa și popii, *lui* tata și tatei.

Obs. Limba veche românească punea art. *prepus* chiar la numele proprii feminine :

ei vieției, *ei* Sareei. *ei* Mariei, *ei* Ciolpăneasei.

Celelalte articule : *adiectival*, *pronominal*, *numeral* își au anumit locul lor înaintea numelui determinat.

al nostru ; *ale* tale dintru *ale* tale.

cea căciulă ; Ștefan *cel* Mare

un om ; *o* țigancă ; *niște* ploduri.

i). Locul numeralului

§ 103. Numeralele să pun de ordinar înaintea numelui :

— Bună ziua, măi Istrate

— Șapte puî de rață, frate.

Ordinalele să pun după nume, ca adiectivele :

premiantul *întîi* ; văr *primar*. Carol *întîi*, tocmai ca Mihaî *Sturza*. Alex. cel *Bun*, Mihaî *Viteazul*, Ștefan cel *Mare*.

j). Locul pron. posesive, demonstr. și nehotărîte.

§ 104. Aceste pronume au o dublă funcțiune : ca *substantive* și ca *adiective*. In cazul *întîi* ele vor putea for-

ma *subiectul*, *obiectul* sau *atributul* și vor intra în regula generală a localizării acestor termeni. Ex :

Ale tale dintru *ale tale*, ție aducem *de toate* și *pentru toate*.

Ai noștri au învins în luptă pe *ai voștri*.

Acesta e hoțul de păgubaș.

Asta-î asta, măi bădică ...

Acum, să vedem, *care* pe *care* ?

Mă duc *la cineva*, să-î spun *ceva*.

În al doilea caz ele luîndu-să ca adiective le vom găsi ca compliniri atributive, și vor ocupa locul de regulă după numele determinat, arare ori însă și înainte.

Ex : Omul *acesta* nu e vinovat cu nimica (*acest* om).

Își răsplătește păcatele *sale* (*ale sale* păcate).

Odihnește, Doamne, sufletele adormiților robilor *tăi*

m). Locul adverbului.

§ 105. Adverbul tinde a să pune pe lingă verb, adiectiv sau alt adverb. Adverbele au o îndoită funcțiune sintactică: sînt *conjuncțiunî*, cînd leagă propozițiunile între ele și să pun în capul propozițiunilor ; sînt *adverbe* cînd servesc ca determinări circumstanțiale ; atunci să pun în jurul verbului. De pildă :

Acolo, unde razele soarelui te-au încălzit mai întîi și stelele cerului ți s-au arătat cu blînda lor lumină ; *acolo unde* pentru prima dată mama ta iubită te adormea cu dulci sărutări și te legăna cîntîndu-ți «*nani*», *acolo* e patria ta.

Pe uscat, ca și *pe mare*

Și pe jos tu ești călare

(I. Văcărescu)

n). Locul conjuncțiilor.

§ 106. Conjuncțiunile să pun totdeauna în capul propozițiilor, cînd sînt subordonate ; dese ori le găsim și după al doilea cuvînt : mai în lăuntrul propozițiunii nici o dată.

În prop. coordonate, nu punem totdeauna conjuncția ; dar e necesară între 2 termeni în antiteză :

Pe moarte *sau* pe viață ; eă *și* cu tine : tu *și* cu dînsul etc.

o). Locul prepozițiilor.

§ 107. Prepoziția să pune totdeauna înaintea numelui formînd *adverbiale* sau cuvinte compuse. Limba romînă nu cunoaște punerea prepozițiunii după nume, cîm făcea latina în anumite cazuri : *vobiscum*.

Ex : calcă *a* popă ; s-a dus *la* țară ; vine *din* țîrg ; vine *de la* vie ; staă *în* casă ; vine *de* vreme ; etc.

§ 108. *Observări generale.* Din cele înșirate pînă acum ar reeși că în definitiv o mare libertate stă scriitorului de a întocmi fraza cum va voi dînsul. Întrînd însă mai de amăruntul în cercetare vedem că lucrul nu stă tocmai așa. Vorbitorul trebuie să ție samă de natura limbiî, căci dînsa tinde inconștient la o regularitate adesa ori impusă prin lipsurile de formă. Cu cît formele sînt mai variate cu atîta și construcțiunea e mai liberă ; și dacă ne referim la termenii propozițiunii vedem că sub. și obiectul sînt mai circunseriși în locurile ce trebuie să ocupe, de cît determinările și complinirile.

În genere însă pare că șîrul cuvintelor vareză după importanța ce o dă vorbitorul unuia sau altuia din termeni, cu scopul ca vorbirea să-î fie mai înțăleasă.

§ 109. *Construcțiunea dreaptă și inversă.* Termenul ezențial în propozițiune e *subiectul* ; apoi *verbul*, prin

care stabilim legătura de antiteză cu *obiectul*. Acest șir constituie *construcțiunea dreaptă*, și o găsim mai des în propozițiunii *afirmative*.

Cînd vorbirea noastră ne traduce în afară sentimente de *dorință, hotărîre, condiție, îndoială, cerere*, etc. șirul cuvintelor în frază nu va mai fi cel normal, ci alt termen chiar secundar va lua locul întiîu ; zicem că atunci avem *construcțiune inversă*. Aceasta o găsim mai des la poeți, căci ei uzează de cele mai multe *inversiuni*.

De pildă, în propoziții interogative, vom avea în cap acel termen, despre care voim să avem un răspuns.

- a). Subiectul. *Cine este Domnul?*—Un om de încredere.
- b). Verbul. *Ce fac copiii?*—să joacă.
- c). Obiectul. *Ce mîinînci acolo?*—vișine.
- d). Determinativul. *Unde ai fost, răule?*—la joacă.

DEPRINDERE

(Din Iași în 1844 de V. Alexandri)

Orî și din care parte vine străinul la Iași, vie despre Dunărea, despre Prut, sau despre Siret, i să înfățișază de departe o panoramă măreață și vrednică de a trage toată a lui luare-aminte. Pe coastele unor dealuri mici, ce să întind pe malurile Bahluului, și în fața altor dealuri acoperite cu păduri și cu vii romantice, el vede o adunătură curioasă de case mari, ce par a fi clădite unele deasupra altora, și de turnuri bisericesti ce răsar printre ele ca niște catarguri nalte într-un port. Acele palate fără arhitectură cunoscută, carele, precum am zis, samână că să acațără între ele pe spatele lor, sînt cea

mai vie icoană a ambiției locuitorilor lor, și acele tur-nuri numeroase, ce să ridică în văzduh, par ca niște urieși, ce ar căta la ei cu multă mirare și cu mare milă. Cu toate aceste întrolocarea lor produce un efect plăcut străinului, și orașul întreg, înșirîndu-să în amfiteatru deasupra frumosului șes a Bahluului, formează un tablou original și minunat cu zidurile sale albe, cu mulțimea sa de acopereminte în fer alb ce lucesc ca oglinzi sub razele soarelui, și în sfîrșit cu tot farmecul unei politii ce are două fețe, una orientală și alta evropenească.

Alăturarea acestor două caractere deosebite, care dovedește atît de mult înriurirea Evropei asupra unei părți dintre Romîni, partea bogată și privilegiată, și lupta necentenită între ideile vechi și nouă, nu era nici de cum tipărită pe fața capitalei noastre cu cîți-va ani mai în urmă. Atunci ea purta o fizionomie mai mult orientală; însă de cînd spiritele au început a să dezvăli la razele civilizației, o mare prefacere s-a ivit în toate, o schimbare răpede s-a săvîrșit atît în gusturile cit și în obiceiurile acelei mici părți a societății romînești, de care am pomenit. Hainele lungi și largi au dat rînd straelor mai strîmte a Europei; șlicul s-au închinat dinaintea pălăriei; cîobotele roșii și galbene au dat pasul încălțămintelor de vacs; divanurile late s-au cîoplit în formă de canapele elegante, și în urmarea tuturor acestor noutăți și a mai multor alte ce s-au introdus cu moda, casele au trebuit negreșit să primească o formă străină și potrivită cu natura ideilor de astăzi. Ele au început a să supune regulelor proporției, a să împodobi cu coloane, cu terestre largi și luminoase, cu balcoane desfățate; au început a eși în fața ulițelor, părăsind

fundul ogrăzilor, de unde să ascundeaŭ mai înainte, a să îngrădi cu ostrețe de lemn sau de fer, dărîmînd jos zaplazurele și zidirile acele tari, care le da un aer de cetățî; aŭ început, într-un cuvînt, a să ridica pe planuri elegante și plăcute ochilor.

Aceste zidiri nouă formează partea evropienească a orașului. Cît pentru cea orientală, ea este reprezentată prin o mulțime de hardughii vechi, nalte, strimbe, mucedde, cu părății afumați și crăpați, cu ferestrele mici și chioare, cu odăile oftigoase, cu ogrăzile mari și pustii, cu grădinile pline de buruene selbatice, și cu ziduri groase prin prejur. Cuiburî de buhne, locuinți de stahii, ce te infloresc, și unde ți să pare că vezi zăcînd cite un mătuf gîrbov, cu ghigilie pe frunte, cu mătăni în mină, și care hîrciește, ocărînd neconținut cîteva țigance stremțoase ce stau dinaintea lui.

Mai adauge la acest tablou cîteva clopotnițe rotunde sau cvadrate, fără stil cunoscut, cîteva cișmele cu înscrieri grecești și turcești, și vei avea o idee destul de lămurită despre acea parte a Iașilor pe care o numesc orientală, neavînd alt cuvînt, ca s-o botez mai bine.

Acum amestecă-le pe toate la un loc în închipuirea ta, aruncă-le ca niște jucării dinaintea ochilor tăi, și de vei produce un tot neregulat și neobicinuit, atunci vei dobîndi o icoană adevărată a poliției noastre, și te vei încredința că nu este oraș în lume alcătuit de mai multe contrasturi. Iașiul este un teatru curios, decorat cu palaturi și bordee lipite împreună; actorii lui sînt *luxul* și *sărăcia*; iar comedia ce să joacă în toată ziua pe scena lui poartă deosebite titluri, precum:

«Cine-î mare, îî și tare ; cine-î mic, tot nimic.

«Șlicul și cu pălăria, saū ideî vechî și ideile nouă.»

Un bătrîn onorat care a fost față la multe întimplări în îndelungata lui viață, a făcut observarea aceasta : «că Românul e ca ceara, și că primește foarte lesne toate întipăririle, ce-î lăsa vremea.—Rominiî, zice el, să fac turci cu turciî, franceji cu francejiî, engleji cu englejiî. Ei astăzi poartă frace strimte și ciripesc *bonjour bonsoir*, pentru că așa-î moda. In vremea Turcilor ei purtau cealmale și făceau temenale, zicînd *hojghëoldum, safaghïoldum*. Sub Domniî greci, ei își încarcaū capetele cu șlice, și din *celebimu* nu te scotea. Cine știe, de-or veni Hinejiî în țară, dacă ei nu s-or face mandarinî și dacă nu s-or numi *Cing-ching-tung-fo?*»

Iașiî samănă foarte mult cu un bcer îmbrăcat în haîne scumpe și încunjurat de țiganî cu stremțe. Centrul său așezat pe zarea unui deal, este compus din case mari și frumoase, în care domnește luxul, cînd dimpotrivă mahalalele lui împrăștiate pe coastele aceluî deal, sînt alcătuite mai mult din bordeș acoperite cu stuh, unde zace sărăcia. Capul poartă coroană și picioarele sînt goale !

BAHLUIUL

Meditare mlăștinoasă

Adeseori, departe de-a lumiî triste valuri,
Cu pasuri regulate eū măsura al tău pod,
Bahluî ! locaș de broaște ! rîu taînic. fără maluri,
Ce dormi chîar ca un pașă pe patul tău de glod.

Trecut-aũ, zic cu jale, a tale negre unde,
Precum trece poetul cu inima-ĩ de foc.
—Ba, n-aĩ trecut, stăpîne, atunci nasu-mĩ respunde,
Eũ le simțesc prea bine, căci mă cîrnese din loc!.

Cînd luna sã ivește, cînd soarele apune,
A tale dulcĩ concerturĩ imĩ place sã le-ascult ;
Imĩ place s-aud glasul a broaștelor nebune,
De și a lor prochimen mã asurzește mult !

O ! dar, atunci în peptu-mĩ simt inima cã saltã,
Ca la un glas de frate iubit și așteptat,
Căci gingașele broaște sînt dulcĩ poeții de baltã,
Precum mulți poeții gingași sînt broaște de uscat.

CAP. VIII.

II. Acordul termenilor din propozițiune.

§ 110. Prin faptul cã cuvintele în propozițiune staũ a-lătura, spunînd una și aceeași idee, limba stabilește între ele anumite legături pentru a spune în mod mãi clar ideea. *Toți termenii din frazã staũ supt atîrnarea directã a ideii.* Sã stabilește acord între următorii termeni din propozițiune : *Subiect și verb ; subiect și atribut.*

§ 111. **Acordul dintre Subiect și verb.** Intre *Subiectul* și *Verbul* din propoziție sã stabilește acord de *număr și persoanã* ; la subiect în singurit vom avea verb în singurit ; la subiect în plural vom avea verb în plural, nu pentru cã unul saũ altul e singurit saũ plural, ci pentru cã în minte ni sã prezintã ideea de *unitate* saũ *pluralitate*. Ideea de ființă fiind *una* saũ mãi multe în mintea noastrã, noi extindem această stare de *unitate* saũ *pluralitate* și la actele sale cum și la însușirile sale.

Scumpul mai mult *păgubește*
Leneșul mai mult *aleargă*
Bogații vor sărăci și vor *flămânzi*

§ 111. La propozițiile *multiple* să vede și mai bine că acordul termenilor din frază să face după *ideea*, ce domină fraza, iar nu că termen depinde de termen :

Știi că *Toader*, *Gheorghe* și *Vasile* **aū fugit** astă noapte din arest.

Aci avem subiect multiplu, spunîndu-ne de 3 persoane de *Toader*, *Gheorghe* și *Vasile*, cari aū făcut *aceeași* acțiune : *de a fugi*.

Propozițiunea dar ne dă sinteza a trei fapte, a trei judecăți, săvîrșite de 3 inși. Ideea de Subiect fiind în plural, verbul care ne va arăta acțiunea cu raport la trei, spusă numai o dată, va îmbrăca forma pluralului, făcînd acordul după idee, nu după formă :

Tot așa în

Varlaam, *Dosoftei* și *Veniamin* **aū fost** fruntașii cei mai aleși ai bisericei Moldovene ; saū in loc de :

Vasile, *Grigore* și *Ion* **aū fost** cei mai iluștri părinți ai bisericei ortodoxe, putem zice *Sfinții Trei-Ierarhi...*

§ 112. Acordul în *persoană* să face și mai lesne. Terminațiunea verbului în formele simple de conjugare ne va spune care-î subiectul ; iar în cele compuse ne va spune flexiunea auxiliarului. Cînd subiectul e un substantiv tot-deauna *verbul stă în persoana a treia*.

văz, vezi, vede, vedem, vedeți, văd

am, ai, a, { văzut.
am, ați, aū {

eū crez, tu crezi, tata crede.

Obs. Numai formele *eă, tu* sînt adevărate pr. personale, căci dialogul nu cunoaște de cît 2 persoane; pers. III e mai degrabă un *demonstrativ*, cum îl și ia limba.

§ 113. Cu substantivele *colective* acordul să face în două feluri, după cum domină în minte ideea de *unitate* sau *pluralitate*:

§ 114. Cînd în subiect stau două pronume personale de persoane deosebite, dacă sînt persoanele I și II verbul să pune în persoana I plural, de-î a II și III verbul să va pune în persoana II plural.

Eă și *cu tine* am făcut pozna
Tu și *cu dînsul* ați făcut șotia.

Aceasta își are o dublă explicație: a) că vorbitorul începe vorba de la dînsul, cînd are în față persoana II; sau de la persoana II față cu a III, b) prin origina terminațiilor în plural, căci *m* (pers. I plural) cuprinde în sine pe *eă și tu*; *ți* (pers. II pl.) cuprinde pe *tu și el*.

§ 115. Numele colective exprimă supt forma singularului un *tot* de ființi sau lucruri: Ex. *pădure* e un *tot* de arbori; *națiune, popor, neam*, e un *tot* de indivizi; *cireadă, turmă, herghelie* arată un *tot* de animale, etc. etc. Acum dacă verbul să referă la tot să va pune în singurî, totul fiind luat ca unitate; dacă însă ne referim la părți îl vom pune la plural.

Societatea *omenească* a evoluat încetîncet de la starea primitivă și sălbatică la cea de astăzi.

Poporul ca un singur om s-a *rîdicat* și și-a *cerut* dreptul său.

Toată turma s-a *înecat*.

S-a *răscumpărat* o mulțime de robi.

O mulțime **oamenii** **au** **fost** azi la biserică ; și

O mulțime *de lume* **a** **fost** azi la biserică.

Obs. Aceste reguli speciale ale acordului nu să potrivească în totul și pentru graiul, unde adesea formele singurității persoanei III, să potrivească și pentru persoana III plural. Apoi *analogia* la verbe a lucrat cu totul în afară de cerințele acordului. Numai în limba literară ținem samă de cerințele acordului și de aceea respingem ca populară construirea subiectului plural cu verb în singular. Ex.

Bucate *este* ;... Apele cele mai însemnate ale României *este* ;..

Totuși construim propozițiunii de acestea când subiectul de și în plural dar îl luăm ca singur, mai ales în propozițiile de analiză, unde n-are înțeles material. De pildă :

Copiii *ascultători* *sînt* *iubiți*,

Copiii este subiectul.

ascultători este complinirea atributivă.

sînt este verb.

iubiți este atribut.

§ 116. **Acordul dintre subiect și atribut.** Intre subiect și atribut să stabilească un acord de *gen*, *număr* și *caz*, care va fi sau nu pe deplin luat în samă, după cum atributul este exprimat printr-un *nume* (subst, adiectiv sau particip) sau printr-un *pronume*, și după cum cuvîntul are sau nu forme deosebite de gen.

Ex : *Rodică*, *să* *fi* **mireasă** (acord n. s. f ; n. s. f)

Și *casa* **casă** și *masa* **masă** (n. s. f ; n. s. f).

Și *simul* **leagăn** de pruncușori (acord nom. sing. neut. ; n. s. n.)

Socrat *a* *fost* **un înțelept** al Grecilor (acord n. m. s ; n. m. s).

România este Regat (acord. n. f. s ; n. n. s)

Bucureștii sînt capitala Romîniei (acord, n. m. pl; n. f. s.)

Bucureșii este oraș frumos (acord. n. m. pl ; n. n. s).

§ 117. In propozițiile multiple atributul ia forma pluralului, făcînd acordul după ideea de pluralitate, ce-o avem în minte.

Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Vasile Lupul au fost Domnii Moldovei.

Aci la toți acești 3 inși li să dă un atribut comun : *Domnii*, căci limba nu să oprește a exprima la fie care îns însușirea sa, ci găsindu-le deopotrivă, le face sinteza contopindu-le în una și exprimă atributul printr-un cuvînt, dar supt forma pluralului.

Vedem dar că dacă în minte este ideea de pluralitate atributul să va pune în plural, de și subiectele vor fi puse în singular, sau deandosele dacă în minte este ideea de unitate atributul să va pune în singular de și subiectul va fi în plural.

Floreștii e un sat în ținutul Tutovei.

Cinstea și onoarea e același lucru

§ 118. Variațiunea de acord dintre subiect și atribut atîrnă de la cuvîntul prin care-î exprimat atributul și de la formele lui flexionare. Avem două soiuri de acord :

a) *acord perfect* : să face în gen, număr și caz.

Găina e o pasere, Cînele este credincios, Vulpea e viclană; Ion este mare și tare.

b) *acord imperfect* : să face numai în gen, sau caz, sau număr, sau de loc.

Iașii au fost capitala Moldovei. Ion este cu cap; Va-

sile e *de treabă* ; Lucrul acesta e *al mamei* ; Țara Românească e *a noastră a Românilor* ; Lume era *ca la o mie* ; La întrunire fost-a multă lume, dar prostime era *mai multă*. preuți *numai vr-o doi, trei*, negustori iarăși *puțin*, și din cei mai de samă nimene.

Analizăm : **Cinele este credincios**. Subiectul *cinele*, gen. *masc.* număr *sing.*, caz *Nom.* ; atribut *credincios*, *masc.*, *sing. Nom.* ; acord perfect.

Iași *au fost capitala Moldovei*. Subiect, *Iași*, *pl. masc. Nom.* ; atribut *capitala fem., sing., nom* ; acord imperfect.

§ 119. Nu toate cuvintele din limbă *au* forme deosebite pentru *gen* și *număr* ; unele sînt *epicene* ; altele *au* numai *pluralul* sau *singularul* (nume materiale, nume geografice) ; altele *au* numai o formă de gen. Acordul ține samă de toate acestea și lipsa de formă nu strică nimic acordului.

Crucea e *semnul creștinătății* (f. s. n.=n. s. n)

Biserica e *lăcașul* lui D-zeu (f. s. n.=n. s. n)

Vaca e un *animal* domestic (f. s. n.=n. s. n)

§ 120. Cînd atributul să referă la 2 subiecte de gen deosebit, de va fi *masc.* și *fem.* atributul să pune în masculin, de va fi *femenin* și neutru *să* pune în *femenin* :

Ex. : Vasilică și Măriuca *au fost bătuți* (nu *bătute*) de tatăl lor.

Și bărbatul și femeea *au fost chemați* (nu *chemate*) la judecată.

Această construcțiune să esplică nu că doar genul masculin e mai nobil de cît cel *femenin*, ci că încă din limbele vechi masculinul avea o terminațiune *forte*, era *genul tare* în gramatică, căci să sprijinea pe consoane,

pe cînd genul feminin avea terminațiunii slabe, formate din {vocale.

§ 121. **Acordul altor termenî din propozițiune.** Nu numai *subiectul, verbul și atributul* să acordă unul cu altul, ci atît subiectul, verbul cît și atributul pot fi determinate în înțalesul lor.

Cea întîiî specificare a subiectului e atributul ; iar obiectul e specificarea verbului ; formal nu să stabilește nici un acord între verb și obiect.

Complinirile și determinările să acordă cu termenii, la care să referă. Vom avea dar acord între subiect și complinirea sa atributivă, între atribut, obiect și complinirile lor atributive, în fine între complinirile atributive și orî ce alt nume, în funcțiune de determinare verbală.

§ 122. *Acordul dintre subiect și atributul său.* Numim atributiv al subiectului termenul din propozițiune, care specifică înțalesul subiectului. Ex. :

Scolarul *silitor* e iubit de profesori.

Aici *silitor* specifică înțalesul subiectului *Scolarul*, ca așa specificat să-î putem da atributul de *iubit*. De altmintage propozițiunea

Scolarul e *iubit* de profesori

nu e bună, de oare ce subiectul spune mai mult de cît atributul.

Ca atributiv al subiectului ni să dă cînd un nume, cînd un adiectiv, participiu, pronume, numeral, gerundiu, adiectival și adverbial etc. etc.

Acordul va varia după aceste stări.

Vom avea *acord perfect*, cînd atributivul să va acorda în *gen*, *număr* și *caz*, fie el *substantiv*, *adjectiv* sau *pronume*.

Mai adesa găsim *acord necomplet* ca formă, fie că cuvîntul dat ca atributiv n-are toate flexiunile de gen și număr, fie că avem o perifrază, de care des face uz limba romînă.

§ 121. *Atributivul substantiv* să acordă în *număr* și *caz*, iar în *gen* după putință. Să dea și numele de *apozitiune* acestui atributiv substantiv.

La subiect în singurît, atributivul substantiv în singurît și invers.

Traian, *împăratul* Romanilor, a supus Dacia
Cuza *Vodă* a improprietatit pe sătenii în 1864

La Subiect în Nominativ, atributivul va sta în Nominativ, iar cînd subiectul stă în Vocativ, atributivul Substantiv să va pune în Vocativ, numai dacă are formă distinctă; de altmîntrelea să pună în Nominativ.

Domnule Ministru, Cucoane Gheorghe.

În *gen*, de oare ce nu toate substantivele au forme complete, acordul e mai greu de făcut.

Orașul Iașii; *Tîrgul* Ocna; *Turnu* Măgurele, *Balta* Liman, *satul* Ipatele etc. etc.

§ 122, *Atributivul adjectiv*. Să mai numesc și *adjective epitetice*; aici acordul e *perfect*, mișcarea de gen avînd-o cele mai multe adjective, afară de cele terminate în *e*.

Sfinte D-zeule, *Sfinte* Tare;
Ioan Botezătorul; *Apostolul* Pavel
Frunză verde; om *înțelept*; animal *domestic* etc.

§ 123. *Atributivul pronume*. Pronumele în funcțiune de adiectiv să acordă cu subiectul în *gen, număr și caz*, acolo unde nu lipsesc formele cazuale.

Ex. Omul *acesta* și *acest* om.

Omului *acestuia* ; femeii *acesteia*.

Dar o samă de pronume, ca *posesivele*, perzîndu-și formele de caz, acordul nu să poate face perfect.

Fratele *mieî*
Fratelui *mieî*

Am spus fraților *voștri*
frații *voștri*

Tot așa și relativul *cel ce, care* nu îndeplinesc toate cerințele formale ale acordului.

Pronumele posesive să acordă cu cuvîntul, ce numește posesiunea, iar nu cu al persoanei posesoare ; are dar un acord pur formal : *casa mea* (bărbătesc și femeesc) ; *cărțile mele* (bărbătesc și femeesc singurit).

§ 124. *Atributivul numeral*. Numeralele n-aū toate forme deosebite de gen ; acordul dar și aci îl avem acolo unde forma ajută ; altfel determinarea să face mai mult după idee.

Un om — o femeie

Unui om — unei femei

Doi-două ; trei-trele ; zece-zeci ; sută, mie ; sute-miimilioane.

Cit privește pe ordinale aici limba de azi ne dă forme deosebite de limba veche, care era mai corectă

al patru**lea** (vechîu al patru**l**)—a patru
al optu**lea** (vechîu al optu**l**)—a opta.

§ 125. *Atributivul participiu și gerundiu*. Participiul și gerundul fiind derivate verbale și cu funcțiune de

adjective sînt și ele supuse legii acordului, și anume : participiul contopit în totul cu adjectivul, avînd mișcare de gen, iar gerundiul rămînînd cu formă invariabilă și-a păstrat mai mult senzul de verb, și să ia ca adjectiv cu formă fixă, adică ca un *adverb*.

Copacul *uscat* să tae și în foc să aruncă
Fruzele *uscate* să scutură de vînt.
Omul *dorînd* multe nici una nu îndeplinește,
Omul *doritor* de multe
Omul, *care dorește multe*, . . .

§ 126. Deosebirea dintre participiū și gerundiū ca atributive e că participiul cere după dînsul *determinare*, pe cînd gerundiul cere obiect direct, indirect, sau chiar subordonată completivă. De pildă :

Văzîndu-*l* om detreabă m-am încrezut într-însul.

Auzînd fata Impăratului că mărul de aur îl are băetul din casa argintarului, să rugă de tatăl său să i-l aducă față la curtea împărătească ; ceea ce să și făcu.

Obs. După senz gerundiul determină pe subiect prin o circumstanță de *cauză*, *scop*, *tîmp* sau *loc* și lesne poate fi transformat în o *subordonată* de cauză, scop, tîmp sau loc,

§ 127. *Atributivul* exprima tprintr-un *genetiv* sau *adverbial* (locuțiune cazuală) nu îndeplinește cerințele acordului.

Genetivul exprimă aceste relațiuni :

a) *de posesiune* : Ion a lui Petru, vaza omului, slava cerului ;

b) *de cauză și efect*. Autorul cărții. izbăvitorul de păcate, lumina soarelui ;

c) *de parte la tot*: păhar *de apă*, societatea *negustorilor*, începutul *spectacolului*;

d) *de calitate*: omenia *omului*, muncile *iadului*.

El mai poate fi exprimat și prin prepozițiunea *de*, ceea ce găsim des în zicători și texte vechi.

E bine să stai la colț *de țară* și la mijloc *de masă*.

Mănăstirea *de Bistrița*; La mijloc *de Țarigrad*.

2) Atributivul exprimat prin adverbial nu e supus le-gilor acordului. Limba Română în neputință de a exprima calitatea totdeauna prin adjectiv curate, obișnuiește per-irfraza; ia Substantivul și în unire cu prepoziția arată însușirea.

Mobilă *de lemn*, nu *lemnoasă*

Cuiă *de fier*, nu *fieros*

Mere *de aur*, nu *aurii*

Prepoziția cere substantivul în acuzativ, și astfel con-struit nu variază în formă nici după gen, număr sau caz, rămânând fix.

3) Atributivul poate determina subiectul și prin o cir-cumstanță de loc sau de timp, forma fiind fixă; nici o urmă de variațiune în acord:

Pomul *din grădină* s-a uscat.

Oamenii *de demult* erau mai vinjoși de cit *cei de azi*,

Treaba *de azi* n-o lăsa pe mine.

Obs. Din cele spuse asupra acordului vedem că limba satisface numai în foarte mică măsură cerințele logice. A-desa în lipsă de formă ne mulțămim cu ceea ce ni s-a dă, fără a fi jignit înțelesul. Ideea guvernează fraza în a-cordul său în ceea ce formează inima frazei (Subiect, verb, atribut); pentru rest limba urmează alte legi pur formale.

DEPRINDERE

(Din O preumblare la munți de V. Alexandri).

— «Acum or fi mai douăzeci de ani, pe vremea cînd aŭ intrat Turcii în Moldova ca să dee goană volintirilor; eŭ eram vînător de munte, și pot zice fără fală că în tot ocolul Bistriții nu să găsea alt Romîn mai verde și alt chitaș mai sigur de cît mine. Atuncî să mă fi văzut, cînd mă iveam pe virful unui munte, cu pletele în vînt, cu pîeptul gol, cu fața rumănă și cu durda pe umere! Toți, care mă cunoșteaŭ nu mă chema altfel de cît Păunașul codrilor, voinicul voinicilor. Atuncî să mă fi văzut cînd dam de urma unui cerb, saŭ a unui urs, cum săream din stîncă în stîncă, pe la gurî de prăpăstii adînci; cum intram singur fără frică în vizunia fearelor sălbatece. Acum însă nu sînt de nimică; capul mi s-a făcut alb, puterile mi-aŭ slăbit; și aștept moartea din zi în zi, din ceas în ceas. Facă-să-n voea Domnului! Călugărul își făcu cruce. La 1821 eŭ mă însurasem, și trăeam mulțămit de soarta mea. Nevasta-mî era cea mai frumoasă femeie de la munte; pare că o văd încă după atîta amarî de ani, cu părul eî negru ca pana corbului și lung pănă la călcăe, cu ochii săi murî și veseli, cu fața eî albă, cu trupul săŭ nalt și mlădios. Sărmana Elenuță, sărmana Elenuță! . . . cum îi rîdea ochii, cînd mă zărea pe deal, întorcîndu-mă acasă cu vînatul de-a umere! cum alerga ea degrabă înainte-mî ca o pasere voioasă! cît îmi creștea mie inima-n pîept, auzind glasul eî! Dumnezeŭ s-o erte, căci bune zile am petrecut, cît am trăit cu dînsa.

«Călugărul, zicînd acestea, ținti ochii în jos și stătu puțin afundat în gînduri; tot trupul lui părea impetrit; numai buzele i să mișcau, și din vreme în vreme pronunța cu un glas slab: bune zile, bune zile. În sfîrșit el să trezi și sări de-o dată pe picioare, tulburat, aprins; părul i să zburlise pe cap, minile-î tremurau, mușchiî obrazului i să încordaseră.»

«Intr-o zi, răcni călugărul, iată că mă întorc acasă de la vînat, și găsesc casa pustie; caut, strig nevasta,.. nime; es afară, mă duc la vecini să-î întreb; casele lor ca și a mea erau părăsite. Alerg ca un nebun în toate părțile, chiuî prin munte, . . muntele singur îmi răspunde. În sfîrșit dau peste un biet cioban, care îmi spune că pe la ameză aû trecut prin sat o mină de Turci. Atunci inima m-a povățuit, mă arunc turbat pe urmele cailor, ajung într-o dumbravă pe malul Bistriței, și de o dată aud răcnetele nevestei mele. Sărmana să zbătea cu desperare în brațele unui turc nelegiuit! Intr-o clipă, fără a ști ce fac, slobod pușca și văd păgînul zvircolindu-să în singe. Ceilalți trei tovarăși ai lui sar la iartagane, dar nu le dau vreme, ci mă izbesc între ei ca un leu turbat, și fac proașcă cu stratul puștii. Pe care-l ajungeam era mort; pare că-î văd pe tuspatru lungiți la pămînt, unul cu fălcile strămutate altul cu capul sfărămat! Priveam la ei cu o mulțămire crudă, rideam ca un nebun, și strigam în gura mare: am ucis păgînii!... dar mă înșelam; toți nu muriseră; unul din ei era numai amețit.»

«Treî zile după acea întimplare, mă găseam cu nevasta în căsuța mea. Afară era întuneric, de nu-ți puteai zări mina; nici o stea nu strălucea pe cer, și bătea un

vînt rece, care șuera printre crăpăturile ușii. Elenuța era îngrijită, și din vreme în vreme își făcea cruce. Eă însu-mi mă simțeam neliniștit, căci o presimțire uricioasă mă tulbura. De-odată auzii în depărtare urletul unui lup și nechezarea spăriată a unui cal. Luăi degrabă pușca și vruî să es, însă Elenuța mă opri, zicîndu-mi : Nu te duce, bărbate, nu te duce, că-mi vestește inima a rău ; nu mă lăsa singură. Dar eă n-am ascultat-o și am eșit. Ah ! blăstămat să fie ceasul în care am trecut pragul ușii ! căci de ședeam acasă nu mi s-ar fi întîmplat ceea ce vă povestesc acum.»

«Două ceasuri am alergat pe cîmpî după glasul lupului, cu dorință de a-l găsi ; dar cu cit mergeam spre dînsul, el să depărta ; însfirșit negăsindu-l, m-am întors spre casă. Ușa era deschisă, și înlăuntru să auzia un vaet slab ca de om care moare. Intru și văd pe biata nevastă lungită jos la pămînt, plină de sînge, și dindu-și duhul.»

«Atunci durerea m-a turbat, desperarea m-a făcut nebun și nu-mi aduc altă aminte din ceasul acela, decit cuvintele cele de pe urmă a Elenuței : De ce nu ai șezut cu mine, Gheorghe ? imi zicea sărmana, că poate acum eă n-aș muri. Bine îți spuneam că inima-mi prevestea de rău ! . . Cum te-ai dus, peste puțin a intrat aici unul din acei patru Turci, care ai ucis, cînd m-ai scăpat ; s-a uîtat la mine cu ochi de feară, și fără milă a tras cu pistolul în mine. Ah ! Gheorghî, de ce nu m-ai ascultat ? Acum vezi că-mi daș sufletul. Rămîi sănătos dragul mieu ; nu uita pe Elenuța.»

Călugăruî plîngea și să bocea ca un copil, povestindu-ne moartea femeii lui ; iar după ce să liniști puțin,

el luă în mână pistolul, ce ne mirase atit de mult și urmă așa :

«Lîngă trupul Elenuței am găsit pistolul acesta ; el a răpit viața nevestei mele, el mî-a răpit și norocirea mea ! Iată de ce-l păstrez, iar nu pentru tálhari!»

Sfirșind, bătrînul eși iute din chilie ; pasurile lui să auziră sunînd pe lespezile din ogradă și să perdură în depărtare. Am aflat a doua zi că el a petrecut noaptea rătăcind ca o nălucă pe malurile Bistriței ș. c. l.

CAP. IX

Corespondența timpurilor.

§ 128. Verbul are cea mai bogată întrebuițare în limbă ; el e *inima limbii*. Cu dînsul formăm noi orî-ce propoziție. Nu putem studia verbul numai din punctul de vedere al formelor de conjugare, fără ca să nu amestecăm și priviri sintactice. Cf. *Morfologia*, cap. XIX, (§ 235-270).

§ 129. Verbul spune *acțiunea* ; fără verb n-avem propozițiune, cum fără ideea de acțiune nu pufem forma judecăți. Starea cum ni să prezintă în minte ideea de acțiune să referă mai mult la propozițiune, de aceea studiul formelor de timp și mod nu atit ca formă gramaticală cît ca înțales cade de drept sintaxeî.

Tot în propozițiune verbul e *tranzitiv* sau *netranzitiv activ, pasiv, reflexiv* sau *reciproc*.

§ 130. **Corespondența timpurilor.** În vorbire legăm verbele așa cum ni să prezintă faptele în minte ; de aici urmează că succesiunea timpurilor în diferite pro-

pozițiunii atiră de succesiunea ideilor în minte. În de comun să observă aceleași timpuri în amîndouă propozițiunile, sau după cum înțălesul cere; și în succesiunea timpurilor ideea guvernează fraza romîneasă.

§ 131. **Succ. timpurilor în prop. coordonate.** În propozițiunii omogene verbele stău în același timp, căci tocmai în aceasta stă faptul concordării.

a). *Propozițiunii copulative și disjunctive.* Verbul va sta în orî ce timp sau mod, după cum ni să prezintă ideea în minte; Așa în: *tace și face* (Ind. prezent); *nicî nu bea, nicî nu mînîncă* (Ind. prez.), *să merg, să nu merg* nu știu cum să fac! (subj.) *aș merge și n-aș merge*, că mă ține o leacă de treabă (cond.), *Fugî de-acolea, vină'ncoace, lasă-mă și nu-mî da pace* (Imperativ) etc

b). *Propozițiunii adversative:* nu-ți face nicî o treabă, **ci** mai rău *te-ncurcă* (Prez. Ind.);—asta nu mai **era** discuție, **ci era** chiar sfadă (Imperfect). **A fost** cînd a fost, **dar** acum nu mai *este* (Prez. și Trec.). Azi e zi cu soare, mîne *însă va fi* nor sau ploae (Prez. viitor). *multe-aș face, dar nu pot.*

§ 132. **Succ. timpurilor în prop. subordonate.** Aici varietatea e mai mare, dar tot ideea va governa fraza, căci vom pune în secundară verbul în timpul corespunzător ideeî din minte.

a). *Prop. cauzale.* Verbul în prop. cauzală va fi în prezent, sau trecut după cum ne prezentăm noi în minte acțiunea; plînge că *i-î frig*, plînge că *i-î foame* (Prez. cu durată), plînge că *l-a bătut* (Perf.), am văzut erî că copilul D-tale *plîngea*, din cauză că *să bătuse* cu băetul Marandei (perf. anterior).

b). *Prop. condiționale.* Propozițiunile condiționale

sînt prin firea lor ipotetice, și dar vom pune verbul în acele forme de timp sau mod, după cum ni să prezintă acțiunea. Pe lingă modul condiționalului, să întrebuintăză Indic. și Subjunctivul cu conjuncțiile *să, de, dacă.*

Dacă faci, fă, nu mă-ncurca cu vorba.

De făceai, era bun făcut.

Dacă ai făcut, nu-î nimică, dar să nu mai faci.

De-î face mai degrabă, n-ar fi rău.

Ce-a fi dac-oîu muri, nu piere lumea cu mine.

Să știu, ți-ași face.

Să fi știut nu era mare lucru să-ți fac.

Să fi putut, ași fi venit cu dragă inimă.

Obs. În limba veche să obișnuia *să* cu Indic. și Optat. unde azi avem *de* sau *dacă* : *Să veți fi umblîndu*;—*să* va face aceasta răsărind soarele, pre moarte să să judece;—*să* ași merge, ar fi bine.

c). *Propoz. temporale.* Acțiunile în timp sînt sau *simultane* sau *succesive* ; aceasta o arătăm și prin formele de timp, care arată anterioritatea, cum și prin particule ca : *cum, cînd, după ce, pe cînd, atunci—cînd* :

Cînd vine zmaul, azvîrle buzduganul de trei poște de departe.

Tatăl nostru'n podu vostru, cînd mergea, hodorogea.

A plecat cum a sosit ; s-a dus cum a mîncat, dar s-a dus cum a venit arată și modul.

A-î sosit după ce s-a cules via.

Cînd veneam a casă, bătuse deja 12 ceasuri.

bătea chiar atunci 12 ceasuri.

era aproape să bată ceasul 12.

Să fiți gata că nu să știe ceasul, cînd fiul omului va veni.

Voîu face cînd voîu veni, după ce voîu veni, cum voîu veni.

Aș juca și eu cînd aș ști.

d). *Propozițiuni complete* ; ele să leagă cu *că*. Verbul în subordonată să pune în timpul, care convine ideii :

Eû cred cã $\left\{ \begin{array}{l} \text{ești bun pentru treaba asta.} \\ \text{era mai nimerit altfel.} \\ \text{ai fost, dar nu știu sigur.} \\ \text{vei fi destoinic.} \\ \text{n-ar fi rău să ție pe minecã afacerea.} \end{array} \right.$

Nu numai în subordonatã variază timpul și modul, ci și în principalã.

Aș crede cã ar fi mai bine, cum zic eû.
N-aș fi crezut în ruptul capului să-mi faci aceasta.
Atunci în adevăr voiû zice cã-mi ești prieten.

e). *Prop. locale.* Aceeași regulã : verbul din subordonatã stã mai totdeauna în același timp ca și cel din principalã, sau mai bine cum cere înțãlesul :

Unde nu-î foc, fum nu *ese*.
De unde am plecat și unde am ajuns !
Unde *daî* și unde *crapã*.
M-a îngropa unde a îngropat și pe tata.
Mã duc unde-*a da* sfintul și norocul.

d). *Prop. concessive.* Vom pune în secundarã trecutul sau viitorul dupã cum îngãdueala să rapoartã la trecut sau viitor :

Nu *mî-ai făcut* nici o ispravã, de și *ți-a fost* în minã.
Nu *mã duc*, măcar *fie ce-a fi*.
Iatã, vezi ; eû *îți fac*, cu toate cã *nu ai meritat* ;
(*nu meriți, nu meritaî*).

Nu *mã duc* la grãdinã, de și *aud* cã *va fi* destul de frumos.

Cu toate cã *va fi* vremea uritã, nevoea *mã va scoate* din casã.

g). *Prop. finale.* Modul subjunctiv e cel mai propriu pentru prop. finale, care să leagã cu conjucția *sã* ; să obișnueste și Infinitivul cu *a*, *de a*, *pentru a*, dar infi-

nitivul neformînd propoziție a parte, constituie un termen secundar și anume un determinativ de scop.

Vin la școală să *învăț* carte ; mă duc să mă *înnec* ;
Trebue a lupta *pentru a* ajunge la țintă.

CAP. X.

Sintaxa Prepozițiilor

§ 133. Prepozițiile aŭ o bogată întrebuițare în limba romină, mai ales prin faptul că pîerzindu-să terminațiunile de caz și neputîndu-să arăta raporturile de circumstanțe prin forme cazuale s-aŭ înlocuit prin perifraze. (Vezi *Morfologia* § 354—359).

Ori ce prepoziție cere cazul *acuzativ*, afară de cîteva care cer *genetivul*, ca *înaintea*, *înapoia*, *contra*, *împotriva*, *asupra* etc.

§ 134. Înțalesul prepozițiilor e foarte variat ; cu ele formăm deosebite locuțiuni adevărat romînești, cari dau colorit special limbii. Deosebitele înțalesuri ale prepozițiilor e afacere de lexic, totuși e bine a ni le aminti și în sintaxă.

§ 135. Toate prepozițiile aŭ fost primitiv adverbe de loc ; prin extenziune de întrebuițare s-a ajuns a însemna și timpul ca durată de spațiu ; și tîrziŭ de tot a să exprima și circumstanțele de mod, ca unele ce sînt mai abstracte. Cînd zicem : *și-a pus în gînd să mă omoare* ; *în gînd* arată propriu zis *locul*, dar senzul e abstract, nu material ca în *pun în pod*, *pun în traistă*.

Ne oprim numai asupra acestor prepoziții : *a*, *la*, *de*, *de la*, *din*, *în*, *cu*, *pre*, *pur* (pro).

§ 136. **A** (ad) o găsim în multe compuse vechi; *acolo, aici, aiurea, amurg, asară*,—azi a pierdut din întrebuintare, înlocuindu-să adesa cu *la, de-a*

A arată. *Locul*: mă duc *a* casă, vin *de-a* casă; a ajuns *a* casă; eă rămiū *a* casă.

2). *Modul*. Calcă *a* popă, *a* lua *a* mină, merge *a* lene. *ia* aminte, *anume*, face *a* vreme ră, mirosă *a* brinză; mirosă *a* vin, pute *a* fum, trage *a* calicie, nu-*i* *a* bine, urlă *a* pustiū.

3). Arată raporturi de caz: Domn *a* toată țara Moldovei; boerii *a* mari și *a* mici; — nici frate *a* frate va folosi, nici părinte *a* părinte, nici bogat *a* sărac. (Varl.)

4). *Prețul*: am vindat 100 kile grū *a* 70 lei kila; 20 oca zahar *a* 1·20 oca fac 24 franci.

5). Înaintea Infinitivului și-a pierdut înțălesul de prepoziție răminind numai o simplă particulă, ce ne arată Infinitivul: încep *a* crede; mă fac forte de *a*-*ți* proba; a întrat în casă *fără* *a* zice vre-o vorbă.

6). În compunere ca prefix: *aduc, alin, adăp, apun, aleg, aprind, afund, acopăr, alung, adun, abat, ațin*.

§ 137. **La** (illac) a luat în rominește mult din întrebuintărea lui **a**, și a căpătat funcțiunea de prepoziție supt influența slavonului **na**. *La* arată:

1). *Locul* atit ca mișcare, cît și ca ședere: stupit *la* furcă, n-are apă *la* moară, șed *la* vie, mă duc *la* vie, mă scobor *la* vale, mă suiū *la* deal, merg *la* Iași, *la* Huși, ani fost *la* București, staū *la* țară, deosebit de staū *în* țară.

2). *Timpul* atit ca moment cît și ca durată: *la* toamnă, *la* necaz, *la* minie, cînd vom veni *la* anul; *la* paștele calului, *la* sfintul Așteaptă; *la* Sinzăni; de *la* Severin

la Dorohoï. Veniți *la* mine, vitele pleacă *la* pășune, e aplicat *la* carte.

3). *Scopul* exprimat prin construcțiune de loc : gîndesc *la* voi, osîndit *la* moarte, ca și : închis *la* Ocnă ; *la* ce mi-î bună ? a trage *la* țintă, a ajunge *la* scop.

4). *Modul* : merge *la* trap, nu-mi vine *la* socoteală, capul *la* dreapta și *la* stînga, marș; spune-mi *la* ureche, merge *la* pas, l-am pus *la* cale.

5) Raport de caz (dativul) : tae frunze *la* cîni, te-am spus *la* toată lumea ; n-ajunge mîncarea *la* atîția oameni ; fă loc *la* lume să între ; du-te *la* dracu (dracului), nu ți-î rușine *la* obraz (obrazului).

6). Ca determinativ pe lingă unele adiective ca : *mare, mic, eftin, scump, lung, scurt, bun, rău* : om mare *la* statură și bun *la* băatură ; scump *la* țărițe și eftin *la* făină ; femeile sînt lungi *la* plete și scurte *la* minte ; mic *la* stat;—era Ștefan vodă nu mare *la* stat ; scurt *la* vedere, rău *la* inimă, alb *la* pîele.

§ 138. De are cea mai bogată întrebuițare cum și cele mai multe înțelesuri. Înțelesul vechiū a fost ideea de *scoborîre* și de *îndepărtare*. De arată.

1), *Locul*, atît simplu cît și în componere *de la, din, de a* : vin *de la* țară, plec *din* țară, Sultanul *de* Maroc; șede *de-a* dreapta Tatălui.

Cu înțelesul de mișcare să construește *de* cu verbe, care arată apropierea sau îndepărtarea, neplăcerea, respingerea aplicată la fapte morale : nimene nu fuge *de* bine, cîele nu fuge *de* colaci, ne apropiem *de* oraș, ne îndepărtăm *de* sat, ne deosebim *de* voi, ne apărăm *de* hoți, ascund toate celea *de* frica tălharilor.

2). *Timpul* : *de* curînd, sculatul *de* dimineată și în-

suratul *de* tinăr nu strică, lasă *pe de* sară, să plecăm *de cu* noapte ; vinul e *de an*, copilul e *de doi* ani. Prin această construcțiune arătăm și *calitatea* ; cînd zicem : vin *de anul trecut*, arătăm prin timp *calitatea* ; vinul *din 1882* a fost foarte bun ; *de trei* zile încoace gura nu-ți mai tace. (Timpul ca durată).

3). *Modul (chipul)* : trebuie să fac *de voe de nevoe* ; mai mult însă să pune *cu* : *cu* chiu *cu* vai ; cîntă *din* cap, *din* piept ; merge *de-a* mina, am cutrierat țara *de-a* lungul și *de-a* latul (în lungiș și-n curmeziș).

4) *Materia* din care e făcut ce-va : stofă *de* lină, o babă bătrînă *cu* dinții *de* lină ; sită *de* mătasă ; *din* țințar harmasar ; face *din* negru alb, *din* cioban Vodă.

5). *Partitivul* după numele care arată măsura : dă-mi un pahar *de* apă, am cumpărat o oacă *de* carne, minîncă și *din* comînd ; par că-î *din* găinele noastre ! am cumpărat o cutie *de* chibrituri ; să zice însă și un pahar *cu* apă, o cutie *cu* chibrituri, cînd voim a arăta ee conține acea cutie. Așa cînd zicem : am băut o garafă *de* vin, *de* arată partitivul, că adică numai o garafă, nu mai mult ; cînd însă zicem această garafă e *cu* vin, arătăm că n-o mai putem întrebuița la alte cele.

6). *Scopul*, ce-l arătăm și prin *spre, pentru* ; construcțiia lui *de* în înțăles de scop este una din cele mai frumoase. De pildă : la o gospodărie trebuiesc : oale *de* mîncare, fund *de* tăiat carne, balie *de* spălat cămeși, cofă *de* adus apă, puțină *de* apă, masă *de* bucatărie, masă *de* sofragerie, garafă *de* apă, *de* vin, *de* oțet, *de* gaz, masă *de* făcut aluat, etc. Tot așa : carte *de* cetire (aleagere), masă *de* scris, fată *de* măritat, lăsat *de* sec

(secolui), moară *de apă*, cine *de vinat*, undiță *de prins* pește.

7). *Cauza* : moare *de ciudă*, galbăn *de frică*, mort *de beție* ; îi mort *de foame* ; și în țara noastră poate muri cine-va *de foame*, face haz *de năcaz* ; te rog *de un lucru* ; a scos lacrimi *de bucurie*.

8). Persoana activă în propozițiunii pasive : căruța era trasă *de 4 telegari*, Dacia a fost cucerită *de Traian*.

9). Ca determinative pe lângă unele adiective ca *bun, rău, iute, tare, gros, plin* : bun *de cap*, iute *de picior*, rău *de treabă*, gros *de obraz*, plin *de glod*, bun *de gură*, capabil *de răle*.

10). Raporturi de caz (genetiv) mai ales în textele vechi : iubirea *de patrie*, la colț *de țară*, la mănăstire *de Poiană (Pobrata)*.

11). În comparative cu *cît* : îi mai mult plăcută *de cît* frumoasă ; iar pe lângă numerale să pune *de* : 20 *de oameni*, o sută *de lei* ; *de* două ori două fac patru.

12). Arată *condiția* : *de* mi-î pune pe-un cărbune ; *de* aici are funcțiunea de conjuncție.

13). În compunere ca prefix *de* are o mare întrebuintare : *deprind, deleg, deduc, depun, dezic, deochiū, demineată* ; apoi cu prepoziții : fără *de*, afară *de*, aproape *de*, departe *de*, înainte *de*, dincolo *de*, dincoace *de* ; *din, de la, dintru, despre, după, de cătră, de cu, des de, de după*.

§ 139. **Cu (cum)** arată : 1). *tovărășia, comunitatea* de prietenie sau de dușmănie : m-am împăcat *cu* văru-mieū ; am fost la teatru *cu* familia Suflețel ; m-am luptat toată noaptea *cu* gândurile cele urite ; am vorbit în vis *cu* morții ; Ștefan Vodă a purtat războaie *cu* Turcii, *cu*

Tătarii, *cu* Polonii și *cu* Ungurii ; par-că vorbești *cu* surzii.

2). *Instrumentul* : m-am ars *cu* un chibrit ; m-am tăiat *cu* o custură. Nici *cu* acul nici *cu* sula.

3). *Chipul* : vorbește *cu* mare greutate rominește ; mă plec *cu* capu-n jos, Am primit *cu* plăcere vestea tri-measă ; mă gîndesc *cu* durere la timpul trecut ; *cu* mare ce l-am urnit ; te înșeli *cu* te miri ce.

4). *Măsura* : Sora-meă e mai mare *cu* un an ; iar frate-meu e mai mic *cu* doi. Doi și *cu* doi fac patru ; am vîndut *cu* preț bun.

5). *Determinativul* față *cu* un nume, formînd adverbiale modale : om *cu* cap, băiat *cu* minte, cloșcă *cu* puî, vacă *cu* lapte, cutie *cu* chibrituri, păhar *cu* apă.

Obs. In vorbire *cu* să luptă *cu* de, luîndu-să unul drept altul. Așa mulți zic : dă-mi un pahar *cu* apă, acolo unde poporul zice *de apă* : o cofă *de* apă, o puțină *de* apă. Stricăm frumuseții limbii căutînd a introduce rațiunea acolo unde poporul a procedat în mod natural și inconștient. Vorbirea *dă-mi o garafă cu vin* în loc *de vin* e tot așa de su-cită ca și cînd zicem pune pălăria *pe* cap, în loc *de în cap*, rominește astfel fiind construcția, nu ca francezul *sur la tête*, și tocmai în aceste mici particularități conzistă ingeniul fiecărei limbî.

6). In compunere *cu* variază *cu* con, com, cuprinde, culege, cunosc, convocare, compune, combate, cuvînt, cumințe ; *de cu* vreme, *de cu* noapte, *de cu* sară, (de unde numele propriu Decusară), arătînd timpul.

§ 140. *în* (*în-en*) arată : 1). *Locul* : ca stare și mișcare : staî *în* pat de trei zile ; mă duc *în* tîrg, mă suî *în* pod ; ci-î *în* mină nu-î minciună.

2). *Interiorul* și *exteriorul* in determinarea de loc : am făcut o bubă *în* gît, n-are nici cîobote *în* picioare ; inel *în* deget, pălăria *în* cap, stă *cu* căciula *în* cap.

Obs. în cu înțăles de loc arată că noi ne aflăm în lăuntru, luînd locul ca ceva voluminos, în care noi putem intra. De aici înțălesul *mă duc a casă și mă duc în casă*; *mă duc în tîrg, și la tîrg, mă duc la vie și în vie*; *mă întorc în țară și la țară*. Vorbirea pune *căciula pe cap* e neromînească.

3). *Timpul* ca durată: în anul 1877 a fost război; să sfădesc ca țigani în toate zilele, în totdeauna.

4). *Chipul*: strigă în gura mare, îți fac în ciudă; umblă în bobote; umblă numai în mătasuri, umblă numai în birjă.

5). *Scop*: In dar ați luat, în dar să dați; a sărit lumea într-ajutor.

6). *Măsura*: Băiatul mîeu întrece pe-al d-tale în multe: în purtări, în învățătură, etc etc.

7). Cu verbe ca: a *preface*, a *schimba*, a *crede*, a *să încrede*: Isus a prefăcut la Cana Galilei apa în vin; Calipso a schimbat pe Ulise din om în porc; Regele Midas pe tot ce punea mîna să prefăcea în aur; Crez într-un D-zeu, tatăl a tot țiiitor; Crez în Tatăl, în Fiul, și în Duhul sfînt; m-am încrezut în tine, și cînd colo m-aî dat de zmințeală.

8). In compunere în joacă un rol precumpănitor. Limba azi chîar face un uz mai mare de cit în trecut. În ia forma in în neologisme, iar *îm*, *im* în cuvintele unde avem labiale: *încred*, *întorc*, a *înșeua*; *îmbăt*, *împart*; *inducțiune*, *inventiune*; *impozant*, *important*.

Obs. In neologisme in are înțăles negativ; *inactiv*, *inofensiv*, *inodor*, *incolor*, *insipid*.

§ 141. Pe (per). Din prepoziția latină *per* a eșit *pe*, *pre*; *pi* și *pă* dialectale. Ea arată.

1). *Locul* ca stare și mișcare : merg *pe* mare și *pe* uscat, mă uit *pe* șes, *pe* fereastră *pe* hoarnă.

2). *Timpul* ca durată și ca distributiv : i-am dat drumul *pe* 2 zile ; ciștig cite 3 franci *pe* zi. Vodă are leafă de un milion 500 mii franci *pe* an, ceea ce face cite 125000 franci *pe* lună sau cite 4167 lei *pe* zi sau cite 174 lei *pe* ceas ; *pe* vremea lui Ciubăr și Papură vodă.

3). *Chipul* : mușcă *pe* furieș, merge *pe* dibuite, mă duc *pe* gîci, bea *pe* nemîncate ; *pe* de rost, *pe* dos, *pe* față ; socotesc *pe* metri și *pe* stînjini, *pe* kilograme și *pe* oci.

4). *Scopul, cauza, jurămintele* : mă jur *pe* cinste și *pe* onoare, strică orzul *pe* giște, nu da vrabia din mîină *pe* cea din par, mă jur *pe* D-zeu. S-a pus *pe* băute și *pe* mîncate, s-a așezat *pe* somn, lasă toată nădejdea *pe* mine.

5). *Mijlocul* mai ales în grai : am trimes vorbă *pe* cumătru ; ți-am trimes o scrisoare *pe* Ion Vezeteul.

6). Raportul pasiv al obiectului direct, cînd luăm în vorbire obiectul ca cunoscut : lubește *pe* tatăl tău și *pe* muma ta.

7). În compunere : *prefac, prevăd, prepun, presupun, petrec, preling (pirling), pedosnic.*

§ 142. **Pur** (pro) s-a păstrat numai în *purced* ; pretutindenea *pro* s-a înlocuit cu *pentru* și *drept* : îi iaă unul *pentru* altul, sau unul *drept* altul.

§ 143. **Pentru** luînd locul lui *pro* arată : 1). *Inlocuirea* : du-te *pentru* mine, bate-te tu *pentru* fratele tău ; 2). *Scopul* ca folos : mîncăm *pentru* a trăi, nu trăim *pentru* a minca ; să luptă *pentru* patrie, omul e făcut *pentru* năcaz. 3). *Cauza* : *pentru* asta a fost toată prica ; fac *pentru* ochii lumii, fac *pentru* fală.

Obs. Celelalte prepozițiuni le lăsăm pe sama Dicționarului, ca să le arăte înțelesul și întrebuițarea.

DEPRINDERE

(Din «*O primblare la munți*» de V. Alexandri).

Toader și Mărinda

În satul Mircești de pe Siret era un băiet copil ca de vr-o 18 ani, fără nici o rudă, care să fi avut cea mai mică grijă de el ; acest băiat să numia Toader și slujea de văcar satului. Toată ziua el o petrecea pe cîmpî cu vitele ce ducea la păscut, și sara cînd le întorcea în sat, sărmanul copil să culca unde putea, cînd într-un coșer, cînd într-un zămnic părăsit, cînd supt un copac, căci n-avea nici masă nici casă.

Cum să mijia de ziuă, Toader să scula degrabă, își arunca sucmanul pe umere și să ducea în cîmpî cu fluerașul la gură și cu măciuca subsuoară ; acolo, după ce da vitele la iarbă, el să întindea la pămînt și cînta din fluer toată ziua și toată noaptea, pentru că nici un flăcău din sat nu voia să să amestece cu dînsul, saŭ de și să apropia vre unul de el, o făcea numai pentru ca să-l eie în ris. La horă nime nu-l îndemna să între în joc, și măcar că era cel mai frumos dintre toți flăcăii, nici o fată nu să uita la el, pentru că era sărac, pentru că n-avea cămeșă cu altițe și pălărie cu mărgеле.

Într-o zi de primăvară, cum sta Toader culcat pe iarbă, iată că vede o fată fugind cătră el, și după dînsa o vacă neagră ce-o alunga. Cit pe ce era să o ajungă

pe biata copilă, cît pe ce era s-o eie în coarne, cînd Toader, sărind într-o clipă, să aruncă cu măciuca înaintea vacii și o izbi atît de tare în frunte, în cît pe loc ea pică ametiță jos.

Sărmana fetică era mai moartă de frică; inima i să bătea de i să cutremura pîeptul, și de-abea să putea răsufli. Toader alergă iute la un pîrău aproape, aduse apă rece în pumnii și-i stropi fruntea; încet, încet copila să liniști și își veni în simțiri.

În vremea asta Toader să uita la ea cum era culcată pe iarbă, și simți de o dată că să tulbură și că i să bate și lui inima mai tare de cît altă dată. Nu să putea dumeri el ce era pricina; însă nu-și putea întoarce ochii de la fată, și din vreme în vreme îi venea să ofteze fără voe.

Avea dreptate să să tulbure bietul Toader, pentru că Mărinda (așa să numea copila) era cea mai frumoasă fată din sat; ea avea șeisprezece ani, părul negru ca pana corbului și fața albă ca omătul, gurița mică și ochii mari, plini de foc! ea mai avea și un trup mlădios ca o salcie, glasul dulce ca un glas de păsăruică, și cînd să împodobească duminica cu flori pe cap, cu salbă la git, cu catrințe nouă și cu cămeșă subțire cusută cu altite de fir, toate fetele să făceau slute de ciudă și toți flăcăii îi săreau în cale pentru ca să șuguiască cu ea... Iar cînd Mărinda juca la horă, moșnegii își trăgeau barbele privind la dinsa, babele o sărutau care de care, iar flăcăii să apucau la bătae, pentru că Mărinda juca și cu trupul și cu inima, și nici să cunoștea locul unde călca piciorul ei. Avea dar dreptate Toader să nu-și poată întoarce ochii de la dinsa.

— Cum ți-î Mărindo?.. a zis el peste puțin. Ea să uită la el cu niște ochi, ce-l pătrunseră la inimă și-î răspunse :

— Mai bine acum, Toader. Slavă Domnului, c-ai sărit de m-ai scăpat ; căci de nu erai pe-aici, acum ași fi fost moartă.

— Să ferească Dumnezeu ! strigă Toader, oțărindu-să :
mai bine să mor eu ... tot nu-s de vr-o treabă ... un biet văcar fără tată, fără mamă ; dar tu, Mărindo, tu ai neamuri ; pe tine te iubesc toți sătenii ; mină, poimînă, te-î mărita ... te-î mărita ...

— Nu vreî să mă mărit așa degrabă, și măcar că pân-acum m-aî cerut mulți, dar nu m-aî îndemnat inima s-aleg pe nici unul din ei.

— Nici măcar pe Ion Ghiurcă ? întrebă Toader.

— Ion Ghiurcă ?.. Și cine-î Ion Ghiurcă, de mă întrebî de el, ca și cînd ar fi Făt-Frumos ?.. Ce ?.. pentru că are mai multe oi și mai mulți boi de cit alții, socoî că numai de cit trebuie să-l iaî de bărbat ?

— D-apoi el s-a lăudat că-ți este drag, și că n-are de cit să te cee pentru ca să mergî după dînsul.

— Minciuni a spus, minciuni a spus el. Ion Ghiurcă îî un ticălos, un minciunos.

Zicînd acestea copila să sculă în picioare de minie, și ochii i să umplură de lacrimi. Toader cu bucuria pe față să apropie de dînsa, o luă de mină și căută să o împace. După puțină vreme fata începu a rîde, și toate fură uitate.

Ceasurile trec răpede între doi tineri, cînd încep a simți dragoste unul pentru altul, și să vede că Mărinda

și Toader avea multe taie a-și spune, pentru că mai să făcuse noapte, cind ei să întoarseră în sat.

A doua zi, Mărinda să trezi cu pofta de a culege flori, și să porni îndată la cîmp, dar nu știu cum să rătăci, că nimeri iar lingă Toader, și în urmă iar înoptase, cind aș apucat amîndoi drumul spre sat.

A treia zi, Mărinda își aduse aminte că în oare-care loc își prăpădise un cercel, și alergă îndată ca să-l găsească ; însă nezarindu-l nicăiri, îi veni în cap să meargă să întrebe de el pe Toader ? Toader nu găsisese cercelul, dar propusese Mărindei să-l caute amîndoi prin cîmp ; ei l-au căutat așa de mult, în cit să făcuse iar sară cind a fost ca să vie acasă.

Așa, în toate zilele Toader și Mărinda găsiau pricini de a să întilni. Cit erau ei de fericiți atunci ! cu cită dragoste să uita unul la altul ! cu cită plăcere Mărinda asculta pe Toader cîntînd din fluer doina de la munte !. Amîndoi erau așa de pătrunși de mulțămirea ce gustau că nici nu gîndeau la vremea viitoare ; nu gîndeau că nimic în lume nu e mai nestatornic ca norocul !

Intr-o zi, Ion Ghiurcă, unul din frunțașii satului, care de mult căuta să să însoare cu Mărinda, a zărit pe aceasta împreună cu Toader, și îndată a alergat în sat de a înștiințat pe părinții fetei. « Veniți, le zise el, de vedeți pe Mărinda cea cuminte cum să dragostește cu vacariul satului, ea care să fudulea cu ceialaltii flăcăi. »

Părinții Mărindei, împreună cu vr-o ciți-va bătrîni săteni, călăuziți de Ghiurcă, aș alergat cu grabă și aș văzut în adevăr pe copilă culcată pe iarba lingă Toader.

Din ceasul acela soarta lor își schimbă fața, și toată fericirea lor să stinse ! .. Mărinda, ocărîtă de tatăl său

și de mama sa, fu închisă zi și noapte în camera casei lor, și Toader fu alungat din sat ca un rău.

Bietul copil văzînd că nu mai avea nici o sperare de a mai vedea pe draga lui Mărînda, veni la Iași și să scrise la oaste.

Peste trei luni după silnica ei despărțire, Mărînda fiind ertată de părinți, să primbla pe margina luncii, care este pe malul Siretului. Ea era cufundată în gînduri triste, căci gîndea, sermana, la Toader. De trei luni nu auzise nimic despre el și nu știa ce să făcuse.

Tocmai atunci o țigancă bătrînă și stremțoasă eși din luncă și veni drept la ea cu mîna întinsă, zicîndu-i :
dă-mi o părăluță, draga mea, că de trei zile n-am mincat și mor de foame ;
dă-mi o părăluță că ți-o iu căta în cglindă și ți-o iu spune sortiî »

Mărînda căută colțurile năframei, ce purta în mînă, dar văzînd că nici unul nu era inodat, dezlegă salba de la gît, scoase un bănuț din ea și îl dede țigancei.

— Na, babă, îi zise ea ; dar te rog să-mi cauți în oglindă și să-mi spuî unde î iubitul mieu, că de trei luni nu l-am văzut.

Țiganca scoase îndată din sîn o cutie mică de plumb, ce avea în lăuntru o oglingioară, deschise capacul și, cătînd în ea, incepu a descînta. După citeva minute ea să întoarse cătră fată și-i zise cu glas tulburat :

— Mîndrul tău să află acum departe de aici, într-un tîrg mare, mare cît nouă zeci și nouă de sate, unde sînt case nalte de domni și de boeri mari ; acolo-î mîndrul tău.

— Dar oare socoîi că l-o iu mai vedea ? întrebă Mărînda.

— O dată numai l-îi zări, draga mea, și apoi nu l-îi mai vedea.

— De ce, mătușă ?

— Pentru că s-a pus o ceață neagră deasupra oglinzii, cînd mă uitam în ea. Dar de vrei să m-ascuți, fata mea, să fugi de el, să nu-i mai eși în cale.

Zicînd acestea bătrîna să făcu nevăzută în luncă, iar Mărînda rămase cu ochii plini de lacrimi. Toată ziua ea gîndi la vorbele țigancei, fără a le putea înțelege ; toată noaptea ea întoarse în mîntea ei fel de fel de planuri de întîlnire cu Toader, și în sfîrșit hotărî a fugi în noaptea viitoare de la casa părintească, și a să duce prin toate tirgurile ca să caute pe iubitul ei.

A doua noapte, cum să culcară părinții ei, Mărînda pînd citeva lucruri de trebuință într-un sac mic, eși pe furiș din casă, și după ce-și făcu trei cruci apucă drumul spre Tirgul-Frumos.

Cerul era plin de stele și luna plină de lumină. Mărînda sprijinită de sperarea că va vedea incurînd pe Toader, merse cu un pas repede din sat la luncă, trecu podul Siretului, lunca Teiușului și pădurea Strungăi, și ajunse în zori de zi la margina Tirgului-Frumos.

Acolo ea să opri vre-o cinci zile, alergă prin toate ulițele, întrebînd despre Toader ; însă toate cercetările sale fură zădarnice. Fără dar a mai pierde vreme, copila să porni spre Iași, și a doua zi dimineață capitala Moldovei i să arată cu toată pompa ce o împodobește... cînd o vede cineva de departe.

Mirarea ei a fost mare, cînd a văzut acea adunătură de case mari, ce să înalță una deasupra alteia, cînd a zărit clopotnițele bisericilor, și mai ales cînd a a-

uzit acel vuet fără nume, care ese din sinul oraşului ca dintr-o răsufătoare a iadului.

Mărinda a stătut puţin şi s-a pătruns de frumuseţa panoramei, ce întâiţază poziţia capitalei noastre, şi pe urmă a intrat în ea.

Nu am trebuinţă să mai spun, ce vîrtej o apucă pe biata copilă, cînd să văzu de-o dată pe uliţele Iaşului, în mijlocul a sute de oameni străini, ce treceau pe lingă dinsa, în hăul acel de răcnete, de ţipete, de urlete, de pocnete şi de hodorogiri de trăsuri. Ea care nu eşise nici o dată din satul ei, care nici putea să-şi închipu-ească ce este un tîrg mare locuit de miî de oameni. ochii ei să painjiniseră, urechile-i ţiuiaă şi inima i să bătea de spaîmă.

Copila mergea tot înainte fără a şti unde să duce, şi să uita necontenit la toţi pe care îi întilnea, cu sperare că va da cu ochii de Toader. Ajungînd la poarta palatului criminalicesc, ea însemnă o mulţime de trăsuri şi de persoane pe jos, carele să îndreptaă spre Copoă; să luă şi ea după dinsele şi peste puţin trecu bariera Podului Verde şi să găsi în cîmpul Copoului.

Acolo, nu departe de Prăvărie, erau adunaţi toţi ostaşii de la cazarmă, îmbrăcaţi în uniforma cea de paradă, şi staă cu toţii înşiraţi pe linie şi cu armele în minî. Pedestrimea şi călărima împărţite în deosebite cete, sta gata a purcede pentru ca să treacă pe dinaintea comandantilor, şi tot poporul ce-i privea aştepta cu nerăbdare ca să înceapă marşul. De o dată un glas puternic răsună, dînd semnalul de pornire: soldaţii pu-seră armele la umere, şi tobele începură a bate. Pedestraşii trecură cu un pas regulat, şi în urmă-le să ina-

intară călăreții, mîndri, voînici ca niște adevărați Romîni cu sulitele lor nalte în a cărora vîrf filfîa steguşoare jumătate roșii și jumătate albastre.

Mărinda, perdută printre popor, să uita cu mirare și cu luare aminte la soldați, și de o dată, tipînd cu desperare, pică la pămînt leșinată. Sermana ! ea zărise în mijlocul călăreților pe Toader, pe dragul ei !.

Cîtiva oameni, ce să găseaŭ lingă dinsa aŭ sărit să-i deie ajutor, și cu mare greu aŭ adus-o în simțiri ; dar ce folos, nenorocita să trezi nebună ! In zădar toți căutaŭ s-o liniștească cu vorbe blînde ; Mărinda să uita la ei cu ochi sălbateci, și pe urmă începea a rîde, sau sta puțin de asculta, ca și cînd i-ar fi grăit un glas din altă lume, ș-apoi să apuca zimbînd a juca hora. Aceasta era toată nebunia ei. Numai din vreme în vreme biata copilă începea a plînge și a să boci, zicînd : « Ah ! Toadere, Toadere, ce-ai făcut ! »

Așa să sfîrșiră dragostele Mărindei și a lui Toader ; așa să împliniră proorociile țigancei. Copila muri peste doi ani la Golia, în casa nebunilor, iar Toader nici o dată n-a știut nimică din cele ce s-aŭ întîmplat.

PARTEA V.

O R T O G R A F I A

CAP. XI.

Considerațiuni generale.

§ 144. Practica scrierii unei limbi a precedat cu mult studiile gramaticale. Noi Romîniî am început a scrie în romînește pe la 1500 și ceva, și de-abia la 1780 apare cea întîiu gramatică romînească a lui G. Șincai *Elementa linguae Duco-Romanae* în Transilvania, și a lui Enăchiță Văcărescu la 1787 în Muntenia. Timp dar de 200 de ani și mai bine Romîniî au scris fără să aibă idee de Gramatică, nici de terminologia ei încureată, și totuși au fost scriitorî fruntași ca *Miron Costin*!

§ 145 *Cum au scris Romîniî în acest timp?* Nu încape nici o îndoială că Romîniî au scris așa cum s-au priceput, cum le-a sunat cuvîntul la ureche, și după cum cunoștințele literare a cărturarului îl făceau destoinic a pomăzui scrisul limbii noastre cu *fasoane* grecești și slavonești.

În adevăr cine cercetează manuscriptele vechi și tipăriturile observă o înriurare directă greacă și slavonă în tendința de a scrie cuvîntul; dar n-a fost ceva gene-

ral, ci fie care *diïac* scriea după moda greacă sau slavonă, întru cît era tare în acele limbi.

De aici aceea libertate mare la scriitorii noștri din trecut, care fără pic de conștiință că ar greși contra unor reguli gramaticale, care nu exista, dădea loc pe o scară întinsă formelor dialectale, aproape așa cum erau prin satul unde să scriea *zapisul*. Și era un bine. Cerința logică a scrisului era satisfăcută, căci la ce alta ne folosește scrierea, de cît : *de a ne comunica idei în mod clar și ușor prin semne văzute*. Să ne închipuim că următoarea frază : *Vai de mine și de mine ! Ce să fac ? unde să mă duc ? De-a veni mă bate hăt și bine, și asta-mi mai trebuiește acum ! nu-s destul de bătută de cel de sus !* care așa cum am scris-o e înțeleasă de orî cine puțin inițiat în secretul scrierii, această frază zic am scrie-o cu slove cirilice ; vor înțelege-o mai puțin, iar dacă am scrie-o fără vre-un semn grafic incurcala ar fi destul de mare ; De pildă : *Vaidemine.șidemine.ce sămăfac.undesămăduc.deavenimăbatehătși bine.șiastamîmaîtrebueșteacum.nuseūdestuldebătutădeceldesus.*

Și cînd ne închipuim că așa a fost într-o vreme ne prinde mirarea. Intre cărțile noastre vechi găsim una *Codicele Voronețian* (Apostolul de la Voroneț), care s-a scris așa ; și acea carte s-a cetit multă vreme prin biserică, de la 1550 până la 1733, cînd un sirguitor cetitor a crezut-o că e netrebnică, poate tocmai din această pricină.

Cu vremea cărturării s-au deprins. A văzut cum a scris altul, și așa a scris și el, de și nu chiar întocmai. Scrierea e un fapt de imitație, și prin trecere de vreme s-a format o tradițiune în scris, care a căutat să să în-

trupeze în tendințe de reglementare a scrierii; cînd ? Cu o sută de ani înainte de a apărea cea întîi gramatică. În 1683 Dosoftei în Iași și în 1688 Mitrofan și cu frații Greceni în București căutară a reglementa scrierea sunetelor lui *ă* și *î*. Acești cărturari au hotărit a să scrie *ă* cu *z* și *î* cu *ŋ* în mijlocul cuvintelor, iar cu *ŋ* la început. Tipăriturile bisericești au ținut *mult puțin* această normă în tot secolul al XVIII-le.

Cînd vine banul Enăchiță Văcărescu și reglementează în corp de regule Gramatica limbii Rominești exista o practică a scrierii limbii Romine, de care chiar autorul gramaticii a trebuit să să țină. Gramatica dar s-a mărginit mai mult a studia limba ca limbă, iar nici de cum ca scriere.

Între scrierea unei limbi și gramatica acelei limbi n-ar trebui să fie legătură; Scrierea a precedat gramatica, și dar tendința ce să manifestă azi de a supune scrierea limbii unor regule gramaticale e desmințită prin istoricul faptelor. *Reglementarea ortografiei nu trebuie să stea în legătură cu regulele gramaticale.* Modul de a scrie o limbă e un fapt de convențiune.

Contrariul s-a întîmplat și să întimplă. Odată ce cărturarii noștri au început a studia limba și a formula regule gramaticale, s-au pus pe tapet cestuini străine de firea limbii. Intîi gramaticii noștri au avut a scrie limba cu litere latine, apoi au căutat a proba latinitatea noastră prin forma vizibilă ce vom da cuvîntului scris; aceste preocupări au schimbat de odată lucrul. Ne-am trezit cu nenorocitele sisteme ortografice, datorite pe de o parte defectuoziității alfabetului latin, pe de altă parte înriuririlor străine ca scriere, Ungurească, Germană, Po-

Ionă, Italiană, Latină etc. Și de unde până unde toți scriseau liniștit cum să rostea, cît timp era scrierea moldovenească, acum bătăi de cap pentru a croi sisteme.

Pe cită vreme să sciea cu slovă veche, toți erau de acord în a scie : ВЪЗЪНА, МЪНКЪНА, ПЪМЪНТ, dar cînd a venit să scrie cu litere latine s-a schimbat lucrul : unii au scris : *vediendu, mancandu, pamentu*, alții *vêdëndü, mănecändü, pămëntü*, alții *pămînt, mîncînd, văzînd*.

În scurt noi în scrierea de azi a limbii noastre avem o dublă înriurire : *tradițiunea veche scripturistică a cărturarilor ce scieau cu slove, și influența cărturarilor latinisti, întrupată în regulele Academiei și răspîndită în public prin școală.*

Azi de și nu putem separa ortografia de gramatică, totuși o sumă din preceptele fonetizmului să sprijină nu pe regulele izvorite din gramatică, ci pe *învoială* ; Tendința e ca această *învoială* de a ne scie fonetic limba să fie împărtășită de toți cărturarii, ori care le-ar fi vederile ce vor fi avînd în domeniul gramaticii.

Nici odată nu să va unifica ortografia prin regulele deduse din gramatică, ci numai prin o învoială tacită, care să va primi de public numai întru cît acea scriere va fi simplă, ușoară și clară. Economia muncii trebuie să ne-o dea mai ales scrierea unei limbi.

CAP. XII

Semnele de punctuație.

§ 146. Semnele de punctuație ajută la claritatea frazei scrise.

E mai greu de căpătat claritatea în scris de cît în vorbire, aceasta din cauza semnelor cu care ne scriem limba și pe care trebuie să le învățăm.

Cînd vorbim facem pauze, necesare pentru a inspira aer în plămîie. Adesa orî pauzele le facem nu tocmai acolo unde punem semnele de punctuație, ci în altă parte. Cu o simplă răsufălătură dascalul de la biserică cetește o pagină din psaltire, dar în scris nu merge tot așa. De aici urmează că regulele punctuației nu să sprijină în totul pe pauzele din vorbire.

§ 147. Semnele de punctuație absolut necesare sînt acestea : *puntul* (.), *virgula* (,), *punt-virgula* (;).

Afară de acestea să mai întrebuițază în corpul frazei alte semne **grafice**, cu care ajutăm la claritate. Două puncte (:), *ghilimele zise și semnele citării* („, ... “), *linioara* (-), *paranteza* [(...)], *steluța* (*†) *saū numerele* (123 etc.), *semnul întrebării* (?) și al *mirării* (!).

Bătrînii noștri mai cunoșteaū *spiritele* (‘ ’) și *accentul* (˘), de care azi nu facem uz mai de loc.

§ 148. **Puntul**. Puntul e cel mai vechiū semn ; des întrebuițat în inscripțiuni, și aproape singurul cunoscut în textele vechi medievale. El să punea după fie-care cuvînt în inscripțiuni, saū după grupuri de cuvinte în documente. Tirziū a ajuns a să pune numai după isprăvitul unei fraze.

Astăzi întrebuițăm *puntul* în aceste locuri : a) Cînd isprăvim o frază : Cine umblă după doi epurî nu prinde nici pe unul. b) după cuvintele prescurtate : Subs. Adj. Pr. pers. v. masc. fem. n. pl. Perf. ant. Prez. Ind.

Perf. Subj. Ger. Inf. Imperf. etc. p. f. p. z. o. (primește felicitări pentru ziua onomastică).

§ 128. **Virgula** s-a născut din punctul prelungit în scrierea de mână. a) Ea să pune pentru a deosebi propozițiunile unele de altele : *Cînele, care latră, nu mușcă* ; b) *Vocativul* ca adresă îl punem între 2 virgule. *Veniți, răilor* ; c) tot așa și *prop. incize* : *N-ar fi rău, a zis popa Smîntină, să fie bine* : a) Atributivul apozitional îl deosebim prin virgulă. *Stefan cel mare, Domnul Moldovei, a murit la 1504.*

§ 129. *Punt-virgula* (;) să pune în frazele simetric alcătuite, spre a arăta o mai mare deosebire între o propoziție și alta : *Limba Romîină formează același trup cu limba latină ; e același organism, modificat însă prin introducerea de elemente nouă ; în fine aceeași limbă, care în lungul său traiu a luat o față deosebită.*

Intebuințarea *punt virgulei* e foarte capricioasă și grea, și nu toți scriitorii o știu corect pune unde trebuie ; unii pun virgula unde trebuie pus *punt-virgula*, alții din contra.

§ 130. *Două puncte* le punem cînd facem enumerațiunea părților după cuvinte ca *adică, anume, următoarele, acestea, de pildă, de exemplu* și altele.

Apele Romăniei sînt acestea : Prutul, Siretul, Buzeu, Dîmbovița, Olt, Jiū etc. Fie de ex. : fracțiunea $\frac{2}{3}$ să transforme în fracțiune zecimală.

Două puncte să mai pun și după verbe ca *zice, spune în stilul direct*. Numim stil direct vorbirea altuia citată așa cum s-a zis în persoana I sau II. Totdeauna cînd cităm vorbele altuia neștirbit întrebuițăm *două puncte*. De pildă : Este o vorbă care zice : « tot pățitu-î priceput ».

O dată cu *două puncte* întrebuițăm în citație și ghi-

lemele (« »), care să pun cînd după 2 puncte vine o enumerațiune.

Notă. În cărțile vechi ghilemelele să tipăreau *cu roș.*

§ 131. *Linioara* să întrebuițază în cursul frazei, cînd aducem un cuvînt sau o propozițiune, ce n-are de cît incidental legătură cu cele spuse în frază. De pildă : *Conjugarea în a a fost conjugarea vie și a tras după sine—cel puțin la gerundiu—verbele de conjugarea în ă și ȃ.*

Pe lingă acestea linioara să întrebuițază ca semn ortografic în scrierea unor cuvinte ca : *du-te, fă-mă, ad-o, na-ți-o, mă-a, v-a, s-a, l-a, a-l, a-mă, l-aș, văzindu-l, dar-mi-te, pînă-mi-te ;*

§ 132. *Paranteza* să întrebuițază, cînd simțim nevoie de a da explicațiuni formale unui cuvînt, ca în *traduceri* și în *texte matematice.*

Adesa paranteza să înlocuește cu semnul = sau prin conjuncția *Sau.*

§ 133. *Steluța* o întrebuițăm cînd facem *note* la text ; așa avem textele clasice, și compunerile cu caracter științific. În locul stelutei să pune *crucea* (†) sau *cifrele*, mai mici de cît corpul rîndului. *Steluța, crucea, sau cifra* ne îndreaptă în josul paginei ; în textele vechi explicațiile erau date în dreptul rîndului.

§ 134. În propozițiunile exclamative și interogative întrebuițăm semnele (? !). Semnul întrebării (?) cuprinde adesa în sine mirarea și ironia, și mulți îl pun alătura cu semnul exclamației (!?): Semnul exclamativ convine tuturor propozițiilor ipotetice.

CAP. XI

Regule de ortografie.

§ 135. Sistemul fonetic ca ortografie e foarte simplu și îndemănat. El ține samă de uzul vorbirii culte și ici pe colea de tradițiunea scripturistică; nu ține de fel samă de *derivare, ci pentru fie care sunet din graiul cult admite o singură literă.*

§ 136. Toate sunetele pentru care avem litere în alfabetul latin le scriem cu acele semne :

arama, barbat, cojoc, drum, ernatic, fum, gard, hotru, izmă, jder, miros, negură, osana, plapomă, rum, somn, tremurare, uscat, vie, xilografie, New-York, zi, zid zarzar.

§ 137. Pentru sunetele, cari nu găsim semne în alfabetul latin, luăm anumite litere, și prin semne convenționale le dăm valoarea sunetului rominesc (§ 26). Sistemul fonetic admite aceste litere : **ă, î, ș, ț.**

§ 138. **ă** pentru **x** în toate cuvintele, unde să rostește **x** în graiul cult, afară de formele dialectale : *văd, cărți, rămîiî număr, supăr, învăț, adevăr, capăt, păr, păcat, împărat, măduvă, îndărăpt, mă, vă, să să, nouă, vouă, ouă*; dar *topoare, popoare, cosoare*; forme ca : *zăce, zău*, sint moldovenești; forma literară e *zece, zeu, urăsc, tîrăsc.*

Obs. Scrierea lui **ă** cu **ě** nu să admite în sistema fonetică.

§ 139. *i* pentru κ și λ în toate cuvintele, unde să rostește *i* (λ) în graiul cult, afară de formele dialectale : *pîne, cîne, mîna, stîna, fîntîna, smîntîna, gît, gîtlej, sînt, cuvînt, vînt, mormînt, mîncînd, lăudînd, căzînd, fugînd, bînd, putînd, mergînd, lînd, cînd, cît, atît. stîlp, gînd, Romîn, rînd, hîrtie, lîna, dînd, stînd, bătînd, făcînd, vînd, în, împărat; întînd, încuîu. întreb, omorît, ocărît, urît.*

Sînt dialectale formele : *casî, masî, șî. zî, zîna, frunzî,* în los de *casă, masă, și, zi, zîna, frunză.*

Obs. Scrierea lui *i* cu *â, î și ú* nu e primită în sistema fonetică.

§ 140. Diftongii *ea, oa* să scriu totdeauna ca diftong *ea, oa* ($\text{t}, \text{a}, \text{a}, \text{oa}, \text{wa}$), acolo unde graiul ni-i dă în flexiune : *leg-leagă, cer-ceară, urmez-urmează, drept-dreaptă, șters-ștearsă, mor-moare, mort-moarte, soare, doare, cîoară, poartă, coadă, frumos-frumoasă, orb-oarbă, rob-roabă; vedeam, credeam, făceam, plîngeam, fugeam, bătea; cartea, partea, mintea, pădurea, dreptatea;—viștea, stea, ea, ne-a, vâlcea, surcea, măsea, mea, cea, grea, rea, putea. a vedea a mînea.*

Sînt dialectale formele *ste, căță, viță,* care ne dau *e* sau *ă* în loc de *ea*; tot așa *mergêm* (mergeam), *a vedè* (vedea) șose și *sușă* (șosea).

Obs. Scrierea lui *ea* și *oa* cu *é* și *ó* sînt respinse, ca *mari greșeli*, în sistema fonetică.

§ 141. *U* final să scrie acolo unde să rostește, fie întreg, fie jumătățit, și atunci îl însemnăm cu *û*: *Socru, membru, acru, jugastru, teatru, pupitru, negru, albastru,*

aflu, pentru, cuscru, umblu, umplu, aspru ; oă, boă, leă, mîeă, tăă, săă, aă. v-aă, suiă, taiă, moiă, teă, cimpoiă, răsteă, bordeă, plaiă, călciiă, puă ; ochiă, unchiă, trunchiă, vechiă.

Sînt populare forme ca : *ochi, curechi, vechi, pu, călcă* ;—*omu, calu, caru, jupînu, domnu*, care în graiă sînt articulate, în loc de *omul, calul, jupînul, domnul, carul*.

U final jumătătit să notează cu semnul scurtării : *leă*, pe cînd cel medial jumătătit, ce intră în diftongii crescători nu să notează cu semnul scurtării : *vouă, rouă, ziuă, pîuă, nouă ; steua, mărgeaua* etc.

Obs. Scrierea lui *u* mut final ca *ă* jumătătit e respinsă cu totul în scrierea fonetică.

§ 142. Tot cu semnul scurtării să va însemna și *i*, atit final cit și la începutul și la mijlocul cuvintelor, cînd să pronunță ca jumătate : *oamenă, domni, copii, bună, cărți, părți, voi, noi, miei, ai, oi, auzi, cînți, socrii, munți* ;—*iad, iar, iarnă, iapă, iarbă ; roib, șoim, taină, uită, piept, mi-ai dat, ți-am spus*. E întreg în cuvinte ca : *negri, socri, cuscri, acri, aflu, umpli, umbli*.

Sînt populare rostiri ca *verdi, credi, pierdi, vedi* ; unde trebuie pus *e*.

§ 143. Sunetul reprezentat prin litera ж să va scrie totdeauna cu *j* iar nu și cu *gi* ; *joc, jug, judecată, junc, jupîn, juramînt*, în loc de *gioi, gîos, giumătate*.

§ 144. Sunetele reprezentate prin slovele vechi *к, г, ч, ѱ* să vor scrie cu literele latine *c, g*, și anume : vor reprezenta vocalele *к, г* înainte de *a, o, u, ă, î*, vor fi palatale înainte de *e, i, iu, ie*, ea : *cine, cir, cenușă, ci-*

readă, cinci, cină, ceapă, ceas, cercel, ciocîrlie, cioban, ciută, ciur, cioc, ciomp; — gen, ginere, gireadă, geam, geană, mergi, rogi, geam, Giurgiu;

Obs. I și e după c^e g^e în cuvinte ca *cioc, ceas, ceară*. sau în *gioc, gîos, gîoi* forme moldovenești, nu e de cit un semn grafic pentru a da valoarea lui ч, ъ; așa în *gîos (шос)* sînt 3 sunete gi (palatală) o (labială) s (dentală); tot așa în *cioc (шок)* avem 3 sunete ci (palatală), o (labială), c (velală).

Cînd însă semnele c și g trebuie să reprezinte sunetele velale к, г, înaintea vocalelor e, i, să vor scrie *ch, gh*, unde h nu să rostește: *chingă, ghindă, chitanță, cheltueală, răchită, chiar, ochiș, ghem, gheară, junghii*.

§ 145. Sunetele reprezentate prin slovele cirilice ш, ъ, з să vor scrie totdeauna cu ș, ț, z; din aceste z e originar latin, iar ș, ț sînt literele latine, modificate în valoarea lor prin semnul diacritic, *sedilă* (,): *șerpe, șină, șură, ușor, călușeri, coș, groși, roși, coși, eși, Iași, Barboși*; — *țel, țintă, țin, uți, toți, morți, lați, cărți, părți, țap, tăpușă*; *crezi, verzi brazi, rozi, lăzi, vezi, vîzînd, rîncezi, sarbezi, zeu, zi, zină, rază, orez. zero, zimbru, zălog, zel, zăplaz, zare, zer, botez, ratez*; — *lucrez, lucrezi, lucrează, formează, luminează*; — *roză, azil, poezie, muzică, teză, cazarmă. sinteză, analiză, nazală, filozofie, francez, a viza; a zvîcni, zburda, zvîrcoli, zdrobi azvîrli, zglobiș, dezbate*.

Obs. Scrierea lui z cu ъ și s între două vocale e respinsă ca rea în sistema fonetică; nu scrie z cu ъ pentru că n-admite derivarea, nu scrie cu s căci este un franțuzism; limba romînă n-a schimbat nici odată pe s între două vocale *casa a visa*.

§ 146. Sunetele reprezentate în alf. cirilic prin ш și ъ să

vor scrie numai cu *șt*, chiar în flexiune: *cunoști*, *eunoaște*; *puști*, *pește*, *știință*, *muști*, *înfloresc*, *înflorești*, *înflorește*; *vorbește*, *omenește*, *ciocoește*, *românește*, *turcește*, *rusește*, *latinește*, *București*, *Ploești*, *Vinețești*, *Florești*, *Albotești*; — *Ștefan*, *ștergar*, *aștept*, *așternut*, *deștept*, *Tîrgoviște*, *oiște*, *miriște*, *capîște*, *toporiște*, *siliște*, *Silișteni*.

Obs. Scrierea lui *șt* cu *sc* e respinsă în sistema fonetică, ca fiind fapt de *derivațiune*. Să scrie însă cu *sc* acolo unde să vorbește: *groscior* (smîntîna), *scenă* (*WENZ*), *sciziune*, *Sciții*;

§ 147. Literele latine *y*, *ph*, *th*, *qu*, *k*, *w* să scrie numai în numele proprii străine: *Kant*, *Byron*, *Thiers*; *Quintilian*, *Phaethon*, *Aquarium*, *Kalium*; nu să scrie însă în numele comune de și neologisme, ca: *termometru*; *tipografie*, *filosofie*, *teatru*, *ortografie*, *filozofie*. *ipoteză*, *cantitate*, *chilometru*, *chitanță*.

§ 148. Consoana *x* să mănțină și în sistema fonetică pentru a reprezenta sunetele compuse *cs* și *gz*, acolo unde practica a îndatinat această scriere, *Herxes*, *lexicon*, *exometru*, *examen*, *expediție*, *Alexandru*, *axă*, *lux*, *exemplu*, *există*.

Obs. Despre întrebuintarea *liniutii* și *apostrofului* vezi *Morfologia* § 32.

§ 149. *Literele mari* să pun: a) la începutul frazei și după *punt*. b) La începutul fie căruî vers; c) la numele proprii: *Ion*, *Maria*, *Ghiță*, d) în adrese. *Domnule Președinte*, *D-le Director*.

DEPRINDERE

Soacra cu trei nurori.

(Poveste de I. Creangă)

Era o dată o babă, care avea trei feciori naliți ca niște brazii și tari de virtute, dar slabi la minte.

O răzășie destul de mare, casa bătrinească cu toată pojjia ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe paseri alcătuiau gospodăria babei. Pe lângă acestea mai avea strinse și părăluțe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri și tremura după ban.

Pentru a nu răzleți feciorii de pe lângă sine mai dură încă două case alătura, una la dreapta și alta la stinga celei bătrinești. Dar tot atuncea luă hotărîre nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lângă sine — în casa bătrinească — și a nu orîndui nimic pentru împărțea pînă aproape de moartea sa. Așa făcu; și-î ridea inima babei de bucurie, cînd gîndea numai cît de fericită are să fie ajutată de feciori și mîngîiată de viitoarele nurori. Ba de multe ori zicea în sine: «Voii privighea nurorile, le-oii pune la lucru, le-oii struni și nu le-oii lăsa nici un pas a eși din casă, în lipsa feciorilor mei. Soacră-mea—fie-î țarna ușoară!—așa a făcut cu mine. Și bărbatu-mieii —Dumnezeii să-l erte!— nu s-a putut plinge că l-am înșelat, sau i-am risipit casa;... de și cite o dată erau bănueli... și mă probeza... dar acum s-aii trecut toate!»

Tustrei feciorii babei umblau în cărașie și ciștigaii mulți bani. Celui mai mare îi veni vremea de insurat,

și baba simțind asta, umbla val vîrtej să-î găsească mi-reasă ; și în cincî, șese sate, abîa, abîa putu nimeri una după placul ei : nu prea tină-ră, naltă și uscățivă, însă robace și supusă. Feciorul nu eși din hotărîrea maică-sa, nunta să făcu și baba își luă cămeșă de soacră ; ba încă netăiată la gură : care însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrtească de toate celea.

După ce s-a făcut nunta, feciorii s-au dus în treaba lor, iar nora rămase cu soacra. Chîiar în acea zi, cătră sară, baba începu să pue la cale viața nurori-sa. Pentru babă, sita nouă nu mai avea loc în cuiu. De ce mî-am luat clește ? Ca să nu mă ard, zicea ea. Apoi să sue iute în pod și scoboară de acolo un știubeiu cu pene rămase tocmai de la răposata soacră-sa, niște chite de cînepă și vre-o două dimerlii de păsat.

— Iată ce am gîndit eu, noro, că poți lucra noptile. Piuă-î în căsoaea de alătore, fusele în oboroc supt pat, iar furca după horn. Cînd te-î sătura de strujit pene, vei pisa malaîu ; și cînd a veni bărbatu-tău de la drum, vom face plachie cu costițe de porc de cele afumate, din pod, și Doamne, bine vom minca ! Acum de o dată pînă te-î mai odihni, ia furca în brîu și pînă minî di-minează să gătești fuioarele aceste de tors, penele de strujit și malaîul de pisat. Eu mă las puțin că mî-a trecut ciolan prin ciolan cu nunta voastră. Dar tu să știi că eu dorm epurește : și pe lingă își doi ochi mai am unul la ceafă, care șede pururea deschis și cu care vād și noaptea și ziua, tot ce să face prin casă. Ai în-țales ce ți-am spus ?

— Da, mămucă, numai ceva de mîncare ...

— De mâncare ? O ceapă, un usturoi și o bucată de mămăligă rece din poliță, sînt destul pentru o nevastă tînără ca tine ... Lapte, brinză, unt și ouă de-am putea sclipui să ducem în tirg ca să facem ceva parale; căci casa s-a mai îngreuiat c-un mîncău și eu nu vreau să-mi pierd comîndul.—Apoi cînd înseră, baba să culcă pe pat, cu fața la părete, ca să n-o supere lumina de la opaet, mai dînd a înțalege nurori-sa că are s-o priverbeze ; dar somnul o cuprinse îndată, și habar n-avea de ce face noră-sa. Pe cînd soacra horăia dormind dusă, blajina noră migăia prin casă ; acuși la strujit pene, acuși îmbăla tortul, acuși pisa malaîul și-l vintura de buc. Și dacă Enache să punea pe gene-i, ea îndată lua apă rece și-și spăla fața ca nu cum-va s-o vadă neadormita soacră și să-i bănuască. Așa să munci biata noră pînă după miezul nopții ; dar despre ziuă, somnul o doborî, și adormi și ea între pene, caere, fusele cu tort și bucul de malaîu. Baba, care să culcase o dată cu găinile, să sculă cu noaptea-n cap și începu a trînti și a plesni prin casă, în cît biata noră, care de-abia ațipise, de voe, de nevoe, trebui să să scoale, să sărute mina soacrei și să-i arăte ce-a lucrat. Incet, incet nora s-a dat la brazdă și baba era mulțămîtă cu alegerea ce a făcut. Peste cîte-va zile căraușii sosesc, și tînăra nevastă văzîndu-și bărbățelul, mai uită din cele năcazurî.

Nu trece mult și baba pune la cale și pe feciorul cel mijlociî ; și-și ia un suflet de noră întocmai după chipul și asemănarea celei dintîi : cu deosebire numai că aceasta era mai în vristă și ceva încrucișată ; dar foc de harnică.

După nuntă, feciorii să duc iarăși la căraușie și nu-

rorile rămîn iar cu soacra a casă. După obicei, ea le dă de lucru cu măsură, și cum înserează, să culcă, spunind nurorilor să fie harnice și dndu-le de grijă ca nu cumva să adoarmă, că le vede ochiul cel neadormit.

Nora cea mai mare talmăci apoi celelalalte despre ochiul soacră-sa cel a toate văzător, și așa una pe alta să îndemnau la treabă și lucrul eșia gîrlă din minele lor. Iară soacra huzurea de bine. Dar binele— cîte-odată — așteaptă și rău. Nu trece tocmai mult și vine vremea de insurat și feciorului celui mic. Baba însă voia cu orî ce chip să aibă o troiță nedespărțită de nurorî... de aceea și chitise una de mai înainte. Dar nu-î totdeauna cum să chitește, ce-î și cum să nimerește. Intr-o bună dimineață, feciorul mamei îi și aduce o noră pe cuptor. Baba să scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face ; și de voe, de nevoe, nunta s-a făcut, și pace bună.

După nuntă bărbații din nou să duc în treaba lor și nurorile rămîn iar cu soacra acasă. Baba iarăși le dă de lucru cu măsură, și cum vine sara, să culcă după obicei. Cele două nurorî văzînd pe cea mai tinăra coddindu-să la treabă, îi zic : da nu te tot codi, că mămuca ne vede.

— Cum ? eă o văd că doarme. Ce fel de treabă e aceasta ? Noi să lucrăm și ea să doarmă ?

— Nu căuta că horăește, zise cea mijlocie, mămuca are la ceafă un ochi neadormit, cu care vede tot ce facem, și apoi tu nu știi cine-î mămuca, n-ai mîncat nici o dată moarea ei.

— La ceafă ?... vede toate? n-am mîncat moarea ei?.

Bine că mi-am adus aminte . . dar ce mîncăm noi, fetelor—hăi ?

— Ea răbdări prăjite, dragă cumnătică... Iar dacă ești flămîndă, ia și tu o bucată de mămăligă din colțariu și cu niște ceapă și mînîncă.

— Ceapă cu mămăligă ? D-apoi neam de neamul meu n-a mîncat așa bucate. Da slănină nu-î în pod ? unt nu-î ? ouă nu-s ?

— Ba sint de toate, ziseră cele două, dar sint ale mămuicăi.

— Eū cred că tot ce-î a mămuicăi e și al nostru, și ce-î al nostru e și al ei. — Fetelor, hăi ! s-a trecut de șagă. Voi lucrați, că eū mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării ; știți, colea, ceva mai omenește : și acuși vă chem și pe voi.

— Doamne ce vorbă ți-a eșit din gură ! ziseră cele două. Vrei să ne-aprindem pae în cap ? Să ne zvirlă baba pe drum ?

— Las, dacă va durea capul. Cînd v-a întreba pe voi să dați vina pe mine și să lăsați să vorbească eū pentru toate.

— Apoi dar ... dă !... fă cum știți ; numai să nu ne bagă și pe noi în belea.

— Haî, fetelor, tăceți gura vă meargă ; că nu-î bună pacea și mi-î dragă gilceava. Și ese cîntînd :

Vaî săracu omu prost,
Bun odor la casă a fost !

Nu trece nici un ceas la mijloc, și-un cuptoriu de plăcinte, ciți-va puî pîrpiliți în frigare și prăjiți în unt, o străchinoae de brînză cu smîntîna și mămăliguța erau

gata. Apoi iute chiamă și pe celelalte două în bordeiș și să pun la masă cu toatele.

— Hai fetelor, mîncați bine și pe Domnul lăudați, că eu mă răpăd în crămă s-aduc și un cofăel de vin ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe git.

După ce-aŭ mîncat și-aŭ băut bine, le-a venit a cînta, ca rusului din gura girliciului.

„Soacră soacră, poamă acră !	„Ești afară
„De te-ai coace cît te-ai coace,	„Ca o pară ;
„Dulce tot nu te-î mai face...	„Intri-n casă
„De te-î coace-un an ș-o vară	„Ca o coasă
„Tot ești acră și amară	„Sezi în unghiu
	„Ca un junghiu“.

Și-aŭ mîncat și-aŭ băut și-aŭ cîntat pînă aŭ adormit cu toatele pe loc. Cînd să scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde. Ese afară spăriată, dă încolo, dă pe dincolo și cînd intră în bordeiș, ce să vadă : Pene împrăstiate pe jos, fărături, blide aruncate în toate părțile, cofăelul de vin răsturnat, ticăloșie mare !...

— Da ce-î acolo ? strigă baba înspăimîntată !

Nurorile atunci sar arse în picioare ; și cele mari încep a tremura ca varga de frică, și lasă capul de rușine. Iar cea cu pricina răspunde :

— Da bine, mămucă, nu știți ce-aŭ venit tătucu și cu mămuca și le-am scos un cofăel de vin ; de aceea ne-am chefăluit și noi o leacă. Ia chiar mai dinioarea s-aŭ dus.

— Și m-aŭ văzut cuscrii cum dormeam ?

— D-apoi cum să nu te vază, mămucă ?

— Și-apoi de ce nu m-ați sculat ? mînca-v-ar cîuma, să vă mînince !

— D-apoi dă, mămuică, fetele aceste au spus că d-ta vezi tot; și de aceea am gândit că d-ta ești minioasă pe tătuca și pe mămuca, de nu te scolî. Și ei erau așa de măhniți în cit nu le-a ticnit mincarea.

— Lei lasă, ticăloaselor, că v-oîu dozbăla eū de acu înainte.

Și de atunci nurorile n-au mai avut zi bună în casă cu baba. Cind își aducea ea aminte de puicile cele nădolence și boghete, de vinișorul din cramă, de risipa ce s-a făcut cu munca ei, și e-au văzut-o cuscrii dormind așa lăfăiată, cum era, crăpa de cîudă și rodea în nurorî, cum roade cariul în lemn.

Să lehametesiseră pînă și cele două de gura cea rea a babei; și cea mai tinără găsi acum prilej să-i facă pe obraz și să orinduească tot o dată și moștenirea babei prin o dieată ne mai pomenită pînă atunci și iață cum:

— Cumnatelcr, zise ea într-o zi, cind să aflaū singure în vie. Nu putem trăi în casa aceasta, de n-om face toate chipurile să scăpăm de hirca de babă.

— Ei cum?

— Să faceți cum v-oîu învăța eū și habar să n-aveți.

— Ce să facem? întrebă cea mai mare.

— Ia dăm busta în casă la babă, și tu s-o ei de cînepa dracului și s-o trăsnești cu capul de păretele cel despre răsărit, cit îi putea; tot așa să faci și tu cu capul babei de păretele cel despre apus, și apoi ce i-oîu mai face eū veți vedea voi.

— D-apoi cind or veni ai noștri?

— Atunci voi să vă faceți moarte-n popușoi, să nu spuneți nici lae nici bălae. Oîu vorbi eū și cu dînșii și las dacă va fi ceva.

Să induplecară și cele două, intrară cu toatele în casă, lınară pe babă de păr și-o izbiră cu capul de părăți pină i-l dogiră. Apoi cea mai tinără fiind mai șugubață de cit cele două, trintește baba în mijlocul casei, și-o frămintă cu picioarele, și-o ghigosește ca pe dinsa ; apoi îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul și i-o presură cu sare și cu piper așa că limba îndată să umflă și biata soacră nu mai putu zice nici cîrc ! și slabă și stileită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte. Apoi nurorile, după sfătuirea celei cu pricina, așezară baba într-un așternut curat, ca să-și mai aducă aminte de cînd era mireasă ; și după aceea începură a scoate din lada babei valuri de pînză, a-și da ghîont una alteia și a vorbi despre stîrlici, toîag, năsălii, poduri, paraua din mina mortului, despre gănele orî oaea de dat peste groapă, despre strigoî și cite alte năzdrăvăniî înflorătoare ; în cit numai aceste erau de ajuns, ba și de întrecut, s-o vîre în groază pe biata babă.

Iată fericirea visată de mai înainte, cum s-a împlinit ! Pe cînd să petreceau acestea, iacă s-aud scîrîind niște cară : bărbații veniau. Nevestele lor le es întru întîmpinare și după sfătuirea celei mai tinere, de la poartă ș-aruncă în gîtul bărbaților și încep a-î lua cu vorba și a-î dezmierda care de care mai măgulitor.

— Da ce face mămuca ? întrebare cu toții de-o dată, cînd dejugaî boii.

— Mămuca, le luă cea mai tinără vorba din gură, mămuca nu face bine, ce face : are de gînd să ne lese sănătate, sărmana.

— Cum ? ziseră bărbații inspăimîntați, scăpînd răsteele din mină.

— Cum ? Ia sint vre-o cinci șese zile, de cînd a fost să ducă vițeii la suhat și un vînt rău pesemne a dat peste dînsa, sermana !... Elele i-aŭ luat gura și picioarele-

Fiii să răpăd atuncî cu toții în casă la patul mine-sa; dar biata babă era umflată cît o bute și nici nu putea blești macar din gură ; simțirea inse nu și-o pîerduse de tot. Și văzîndu-î își mișcă puțin mina și arată la nora cea mare și la păretele despre răsărit, apoi arată pe cea mijlocie, și păretele despre apus, pe urmă pe cea mai tinără și jos în mijlocul casei ; după aceea de abia putu aduce puțin mina spre gură și îndată căzu într-un leșin grozav.

Toți plîngeau și nu să puteau dumeri despre semnele ce face mama lor. Atuncî nora cea tinără zise, prefăcîndu-să că plînge și ea :

— Da nu înțelegeți ce vrea mămuca ?

— Nu, ziseră ei.

— Biata mămuca lasă cu limbă de moarte : că frațele cel mare să ia locul și casa cea despre răsărit ; cel mijlociŭ cea despre apus ; iar noi ca mezini ce sintem să rămînem aici în casa bătrînească.

— Că bine mai zici tu, nevastă, răspunse bărbatu-său. Atuncî ceilalți ne mai avînd încotro șovăi, diata remase bună făcută.

Baba muri chiar în acea zi și nurorile despletite, o boceaŭ de vuela satul. Apoi peste două zile o îngropară cu cînte mare și toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori și ziceau : ferice de dînsa c-a murit, că știu că are cine-o boci !

POVESTE ȚĂRĂNEASCĂ

(Din *Legende și basmele Românilor* de P. Ispirescu).

A fost o dată ca nici o dată, etc.

A fost o dată un împărat. El avea trei feciori. Când fu la ceasul morții, își chemă feciorii și le zise :

Feciii mei sint cu sufletul la gură, precum mă vedeți, un lucru numai vă ceiū : în cele trei nopți după înmormintarea mea, să-mi păziți mormintul cîte unul din voi.

Cum auzi făgăduiala din gura feciorilor săi, căscă gura și-și dete sufletul.

Gătire să făcu de îngropăciune, mă rog, ca la moartea unui împărat, și cu mare alaiū și jale fu pus la odihna de veci.

Feciorii, cari știaū ce glăsuise tatăl lor, cînd îi eși sufletul, să puse de pază, în noaptea dintiū feciorul cel mai mare a împăratului.

Pîndi el ce pîndi, și în puterea nopții, pe cînd și apele dormeaū, să pomeni fiul de împărat cu un oare cine că vine și vrea să dezgroape pe mort. Nici că e de gîndit a-l fi lăsat feciorul de împărat să facă o așa nelegiuire, fără de cît să luă cu dînsul la luptă. Și lupte-se, și lupte-se, pînă cînd începu să cînte cucoșii, acel cineva peri ca o nălucă.

A doua noapte, feciorul de împărat cel mijlociū păți ca și cel mare.

Cînd să întîlniră ei, să vorbiră să spue fratelui lor celui mic pățenia lor și să-l îmbie a primi ca unul din

ei, pe care il va alege el, să-l însoțască în noaptea, cînd va avea să păzască dînsul, de teamă, să nu să răpue, ca unul ce era mai tînăr.

Dară feciorul cel mic al împăratului nici nu voi să asculte de unele ca acestea, ci zise :

Duce-mă-voiî singur, căci trebuie să fi știut tata ce zice, cînd ne-a poroncit să păzim cîte unul singur.

Și ast-fel, cum veni sara, să duse la locul de pîndă. Și de oare-ce știa ce-l așteaptă, el își luă cu dînsul armele și să găti bine de luptă. Pe la mîezul nopței să pomeni și el cu cineva că vine. Vru el să întrebuinteze armele, dar unde îi dădu ăla pas ; căci el să arătă ca o vedenie eșind ca din pămînt, și să luară la trîntă. Lupta fu crîncenă, căci duhul necurat,—duh necurat era cel ce venea să dezgroape pe împărat—își pusese toate puterile ca să dovedească pe fiul cel mai mic al împăratului. Vezi că duhul știa că de nu va putea nici a treia oară să izbutească, apoi trebuia să-și mute gîndul; nu mai putea adecă să-l dezgroape, nici la amin. Fie însă că și băiatul nu să lăsa mai pe jos. Și cum spus-ei să luptară pe capete ; dară luptă nu glumă. Curgea sudorile de pe fiul împăratului șiroae, și nu să da nețezului nici cît. Lupta ținu—și o luptă de moarte—pînă despre cîntători. Cum să auzi cocoșul, duhul peri ca o nălucă, dară și băiatul căzu jos de ostenit. De mai ținea lupta numai cît ai ațîța un foc s-ar fi muțat și cine știe ce să întîmpla. Cum căzu fiul de împărat pe mormîntul tătine-său, acolo și adormi. Atît era de rupt de oboseală.

Cînd să deșteptă, ce să vedeți d-voastră ? Soarele răsărise de mult și să urcase ca de trei sulițe. Ce să facă

el? Să să întoarcă acasă, ziua-n amiaza mare, să treacă prin oraș așa înarmat de sus pînă jos, îi era rușine; să rămie acolo, nu să putea.

Ce-î veni lui în gînd, că numai o luă rara, rara, cătră o pădure ce era pe-acolo pe-aproape, ca să-și petreacă ziua cu vînatul, și mai cătră sară să să întoarcă a casă. Și așa mergînd el prin pădurea aceea, îl apucă gîndurile. El cugetă, ca ce să fie pricina de le-a zis tată-său să-î păzască mormîntul în cele trei seri de-a rîndul.

Și mergînd așa, fără să știe nici el unde merge, și cu gîndurile duse să pomeni că pierde poteca și nu mai știe unde merge. Dă în sus, dă în jos, drumul nu-l mai găsea. Mai să întoarse în dreapta, mai la stînga; așî! în loc să iasă la lumină, el să rătăcea și mai mult. Dibuind prin codru, și cercetînd să dea peste potecă, eși la un luminiș, și acolo în mijlocul luminișului zărește un foc mare și pe foc o cracatiță, din care eșia un feliu de glas, dar fără să știe el ca ce să fie.

Stete locului și mai ascultă. Auzi ca și întîi. Să mai uîtă o dată dară nu văzu pe nimeni. Ce să facă? Să să ducă acolo, nu-î da meșîi, căci nu știa ca ce dracovenie să fie aia. Atunci întinse și el arcîl, dete drumul săgeții, și, franc! lovi în capacul crăcătiței, și îl dete jos.

Intr'aceeași clipeală, toată pădurea începu a hăui, de-ți lua auzul, și de-o dată să arată înaintea lui șapte zmei, îl inconjoară, pune mina pe el, cum să-l pedepască, pentru ce să dea el drumul Agerului pămîntului, pe care ei l-a fost închis în crăcătița aceea.

Unul zicea să-l tae. Altul să-l spînzure. Altul să-l ju-

poae de viū. Alții în fel de fel de chipuri să-l chinu-
iască pînă l-o omori. Iară cel mai bătrîn dintre dinșii
zise să-l lase cu viață, căci cine știe la ce le-o fi și el
bun, poate că va izbuti el să le fure pe fata unui îm-
părat, după care umblau ei să o răpească, și nu puteau.

Fata aceasta să afla închisă de tată-său într-o casă,
ale cărei uși erau închise. Tată-său o dată pe an o lăsa
descuiată, și atunci, la o ușă sta de pază un cucuș, și
la cealaltă era un clopoțel; și nu putea nimeni să să-
apropie, căci, cum punea cineva piciorul pe prag, ori
clopoțelul să trăgea. ori cocoșul cînta.

Fiul de împărat să făgădui că va cerca și el, și așa
îl lăsară zmeii viū. El să duse binișor, și pînă a nu
pune piciorul pe prag, întinse mîna fără să-l simtă nici
măiestrele, apucă cocoșul de git și i-l răsuci, de nu mai
zise nici pis! apoi deschise ușa încetișor, trecu la ceea-
laltă ușă, fură clopoțelul, și să întoarse de spuse zmeilor,
să între unul cite unul, că el îi așteaptă la ușă, pe din
năuntru.

Zmeii îl ascultară orbiți de lăcomia ce aveau ei să
pue mîna pe fată. Și apoi, de! de zmei, zmei; de voi-
nici, voinici, dară să vede că erau cam nătăflei, de
ascultară la gura băiatului să între după dînsul cite unul,
cite unul; căci fiul cel mic al împăratului sta acolo
înăuntru cu paloșul în mîna fără să știe zmeii, și cum
întrau, el, harșt! le lua capul și îl trăgea cu totul în
cămară. Făcu unuia, făcu la doi, până la al șeselea.
Dracul de zmeii cel de-al șeptelea, pe semne că el nu
era tocmai atît de nătăflete, căci parcă-i spuse dracu la
ureche, ce prăpăd li să gătește acolo înăuntru, că nu-
veni să între și fugi.

Băiatul așa de încet și ușor lucrase, în cît fata nu simți nimic. Ea dormea dusă în pat, fără să aibă vr-un habar. Atunci și el să apropie de tată, și — dreptul lui Dumnezeu ! nici că mai văzuse până atunci așa frumoșe—îi luă inelul ce avea în degetul cel mic și marama de pe față. Cu aceste două lucruri să întoarse el acasă la frații săi, fără să le spue ceva, din cele ce i s-au întimplat.

Tatăl fetei, împăratul, carele știa că umblă niște zmei să-i răpească copila, nu mai putu de bucurie, cînd îi văzu măcelăriți. Și cu socoteală că de-acum înainte fata îi va fi scăpată, puse să să strige prin toate răsintiile cetăților din lume că, cine va fi acel viteaz care a răpus pe zmei, să să infățișeze ca să-i dea fata după dînsul, și jumătate împărăția.

Nu trecu mult și iată că vine la împăratul un țigan urît și buzat, și negru, cîuma nu alt ceva, și spune că el a omorit pe zmei. Și ca să incredințeze pe împăratul de spusele lui, își arată cu mîndrie satirul plin de sînge și hainele stropite. El își umpluse satirul și hainele cu sînge de la un cal al său, stătut de bătrîn și plin de tecnefes, cu care nu mai avea ce face, și-l ucisese ca să-i ia pielea.

Împăratului nu-i prea venea la socoteală să aibă ginere pe un țigan, dară fiind că apucase de-și dedese cuvîntul, voia acum ca să și-l ție. Și pină să să facă logodna, pofti pe țigan la o masă pe care o dădu împăratul pentru mîntuirea fie-sei de zmei. Țiganul ședea la masă pe șapte perne și de-a dreapta împăratului.

Pe cînd mincau ei acolo și să chefuliau iată că vine și

feciorul împăratului cel cu izbînda, și de-abia, de-abiea. isbuti să intre ca să vorbească împăratului.

Intrînd în masa înpărătească, fiul împăratului începu să laude pe cel ce făcu izbînda, și să heretisască pe împăratul de scăparea fie-sei de la rele.

— Eū am omorît pe zmei, zise țiganul fudul, fudul. Ce socoți tu băete, cît m-am mai luptat !

— Așa o fi, verișcane ; dar mie pare că tot nu-mi vine a crede ca tu să fi făcut o așa ispravă.

— Ce stați de mai ascultați la birfelele mojicului ăsta? slujitori ! dați-l afară !

— O ! o ! voinicule, mai încet, mai încet, te-ai prea grăbit ; nu e de nasul tău o asemenea bucățică ! Ca să te credem că tu ai făcut o așa vitejie arată-ne vre-un semn, care să ne scoată din bănuială.

— Dar mai semn ca satirul și hăinele mele cele stropite cu singe, ce mai poștești ?

— Cel ce a făcut o asemenea vitejie nu crez să fi fost așa de ușurel, în cît să nu fi luat vr-un semn, cu care să-și dovedească fapta.

— Ce mai așteptați, slujitori ? Dați afară pe smintitul ăsta, carele vine să ne strice chetul.

— Ia mai stăi o lecuță, voinice, îi zise atunci și împăratul, carele ascultase cum nu să înțelegeau ei la cuvinte. Cum cam dai tu să să înțeleagă, par-că ar veni la prochimien.

— Eū socotesc mărite împărate, că cel ce a făcut o asemenea vitejie, nu crez să să fi culcat pe urechea aia și să fi stat numai așa cu degetul în gură, după ce a ucis pe zmei și s-a văzut stăpin pe cămara unde dor-

mea împărăteasa, trebuie să fi luat el vr'un semn cu care să dea la iveală vitejia lui.

Pe cînd vorbea feciorul împăratului, pernele săreau una cite una de sub țigan. Pe semne tot sicîia pe scaun de neastîmpăr și de frică pentru mișelia ce făcu.

Iară fiul de împărat, încă vorbind, scoase marama și inelul ce luase fetei din deget.

— Aoleo ! astea sint ale mele, zise și fata, și mî-a perit în invălmășala cu omorul zmeilor.

— N-a perit, domniță, îi răspunse fiul de împărat ; eū ți le-am luat, după ce am ucis șase zmei, și-mi pare rău că mî-a scăpat și cel de-al șaptelea.

Atunci împăratul resuflă de bucurie că a scăpat cu față curată pe fie sa de o însoțire, ce nu-î venea de loc la socoteală.

Și înfruntînd pe țigan după cum i să și cădea, poronci de aduse doi armasari neinvățați, legă pe țigan de coada cailor și împreună cu dînsul și un sac de nucî. Apoi dete drumul armăsarilor de se duseră în lume, și unde cădea nuca, cădea și bucățica din țigan, pînă ce nu să mai alese nici praful de el.

Apoi să făcu gătire de nuntă pentru feciorul de împărat cel viteaz cu fata cea frumoasă ca o zină. Și gătindu-să, și ziua de mult sosind, porniră cu toți la biserică. Lumea după lume să luaseră după dînșii să-î petreacă la biserică. Impăratul și împărăteasa, mirii, și rudele lor erau în căruțe ferecate numai în aur.

Cînd fură aproape și mai aveaū numai cîți-va pași să facă pînă la biserică o dată să auzi o vîjiitură groznică, și numai îată că zmăul de-al șaptelea dă năvală peste dînșii. O dată plesni dintr-un biciū, și toate că-

ruțele să făcură stane de piatră, fără numai împăratul și mirii scăpară. Pe mireasă o înhăță smeul de mijloc, o răpi dintre ai săi, să înălță în aer și să făcu nevăzut cu fată cu tot.

Toți rămaseră buimăciți de spaîmă. Iară ginerele să supără mai cu asupra de cit toți. Iși mușca minele de supărare cum de n-a putut el să pue mîna și pe acest blăstămat de zmau să-l omoare, căci iată acum ce ne-ajuns îi făcu.

Ce să facă acum ? fără logodnica lui nu putea să rămie ; să să ducă să o caute ; dară unde ? Să frămînta, bîetul și nu scia cum s-o nimerească mai bine. In cele din urmă să hotărî, ca orî ce o fi, să fie, el să să ducă să-și caute scrisa.

Să cercă bîetul tatăl fetei să-l oprească, ca să nu să răpue și dinsul în deșert ; dară giaba, nu fu cu putință a-l opri ; și-o pusese el în cap, și căta să să ducă. Iși luă deci nișele merinde cu dinsul și plecâ.

Eșind la cîmpie, luă drumul de-a lungul și aîde, aîde, trecu păduri și văi, trecu pustiuri, dumbrăvi, munți și vâlcele pînă ce ajunse la un codru mare, mare, fără căpătîiî. Orbăcîind el p-acolo prin desiș, dete de o poiană. Acolo în poiană ședea cineva la foc. Tocmai și el își isprăvisse merindele și să duse drept la omul ce ședea la foc. Acela cum îl văzu, îl cunoscî, și începu să-î mulțumească că l-a scos din ghiarele zmaului. Pasă-mi-te era Agerul pămîntului. Acolo trăea el.

Stătură ei ce stătură de vorbă, să întrebare de ale sănătăiî, își spuseră păsurile, și apoi feciorul de împărat zise :

— Acum mă duc să-mi caut logodnica pe care mi-a

răpit-o zmaul. Nu știi tu, vericule, în cotro să fi șazînd spurcatul ?

— Cam greū lucru este ce vrei tu. Și eū te-ași sfă-tui mai bine să-ți cauți de treabă, și să lași în naiba și zmaū și tot, că poate să-ți răpue viața.

— Să vede că și tu nu înțelegi, îi răspunse voinicul, că fără de logodnica mea nu mai pot trăi, sint hotărit a mă duce după dînsa și dincolo de lumea asta, și orî voiū izbuti să-mi iaū soția, orî imi voiū fringe și eū junghetura umblind după dînsa.

Atunci Agerul pămîntului văzînd așa, îi spuse că zmaul nu este tocmai, tocmai de temut, dară mumă-sa, că e o vrăjitoare de n-are căpătîiū, și pe ea trebuie s-o omoare mai intîiū. Apoi il îndreptă pe unde să meargă ca să ajungă la casele zmaoaice și ce să facă ca să pue mina pe odorul ce căuta el,

Atita voi să știe feciorul de împărat, și după ce primi de la Agerul pămîntului cite ceva de ale gurii, porni, și să duse, și să duse, pînă la hotarele zmeilor. Și ca să nu ne pierdem vremea de geaba inșirînd greutățile ce întimpină bietul fecior de împărat în cale, să vă spuiū cum a ajuns și cum și-a izbîndit.

Aci dacă ajunse făcu tocmai pe tocmai cum il învățase Agerul pămîntului.

Drăcoaica de mumă a zmaului dormea numai la nămiezi, cînd soarele stă în cruci. Și cînd veni fiul împăratului, și stătu la poartă, ea tocmai adormise, cătîndu-î în cap slujnica sa. Această slujnică, și ea tot răpită era viță de boeriū.

Stînd el acolo și uitîndu-să la cotoroanța de babă cum îi căuta în cap, fata aceasta il zări. El îi făcu semn.

Fata puse binișor capul babei pe o pernă, și veni numai de cit la feciorul de împărat să vadă ce voește.

Și după ce să înțeleșeseră la cuvinte, fata îl băgă într-o cămară și acolo îl învăță cum să facă, după ce el îi făgădui că o va scăpa și pe dinsa de robia zmăoaicei.

Baba cloanța, mama zmaului, zise ea, are darul să nu moară cît va fi cada (tocitoarea) ce stă ici după ușă. În ea sint o mulțime de suflete, și cînd s-ar întimpla să o răpue cineva, ea dă fuga și soarbe din sufletele închise în cadă, și cîștigă putere și viață din nou.

Fiul împăratului pînă să să scoale baba. să apucă de îngropă cada în pivniță.

După ce să deșteptă baba și auzi că nescine a venit și vrea să să întilnească cu dinsa, să dusă numai de cit în cămara, unde aștepta fiul împăratului; vezi că acolo voea să vorbească ea cu cei ce veneau la dinsa.

Aoleo! era să uit a vă spune că în curtea zmăoaicei era de jur împrejur pari înfipti în pămînt, și în fie-care par cite un cap de om din cei ce îi trăgea ața la moarte și îi împingea păcatele să-i calce hotarele. Numai unul mai rămăsese fără de cap, și acela striga babei: cap! cap!

Nu e vorbă, fiul împăratului o cam băgase pe minecă de frică, dară îmbărbătat de fata, slujnica babei, își luă inima în dinți zicînd: vei mai căpăta și tu cap la moșii ai verzi, ori la paștele cailor.

Viind baba la dînsul, începă să-i vorbească cu niște graiuri mieroase și ademenitoare, de ar fi supus nu știu pe ce voinic de ar fi fost. Fiul împăratului știa la ce să să aștepte, și sta și el gata de luptă. Încă vorbind baba să făcea că nu știu ce căuta prin casă, și luînd

niște ite ce erau agățate într-un cuiu. O dată să schimbă într-o catană (oștean), cu sabia goală în mână. Atunci și fiul împăratului, fără a mai zăbovi nici o clipă și mai iute de cit ai gândi, scoase paloșul și îi tăe capul, rătezându-l de nouă ori. Vezi că așa il învățase fata.

Afurisita de babă așa cu capul rătezat sărea prin casă de colo pină colo căutind cada cu sufletele, ca să le soarbă, și dacă n-o găsi, căzu jos și crăpă.

După aceea fata din casă a babei arată voinicului fiu de împărat calea ce ducea la casele zmeului, și il învăță ce să facă și acolo.

Și ajungind la locuința zmeului, merse fără frică drept la cămara unde ședea logodnica sa, căci ziua zmeul să ducea la vinat, de unde să întorcea tocmai sara.

Fata de împărat cum il văzu, nu mai putu de bucurie. Pină una alta, el o rugă să întrebe pe zmeu în ce îi stă puterea, iară fiul de împărat să întoarse la curtea babei și mase acolo peste noapte.

Venind zmeul acasă, fata il întrebă unde îi stă puterea? El îi trase o palmă ca la urlați. Ea, prefăcându-să a plinge și a fi bolnavă, zmeul să căi că s-a iuțit și îi spuse o minciună. Puterea mea, zise el, stă în stîlpul porții.

A doua zi spuse lui Făt-frumos, și el nu crezu. Fata prefăcându-să măhnită că nu știe în ce îi stă puterea, păți însă ca și de rindul trecut, apoi zmeul îi spuse încă o minciună.

Dacă văzu fata că fiul de împărat nu crede,—vezi că știa el ce știa,—ea să făcu bolnavă. Cînd veni zmeul a treia zi de la vinat, găsi pe fată în pat. Să duse el s-o întrebe ce are, și ea îi respuse: am căzut la pat

de întristare, pentru că tu tăinuești de mine în ce stă puterea ta. Zmeul trase fetei și de astă dată o calcavură de auzi ciniî în Giurgiu. Atunci ea să prefăcu așa de bolnavă, în cît zmaul crezu că o să dea mîna cu moartea. Și căindu-să de ceea ce făcuse, și voind s-o mîngie, îi spuse drept.

Puterea mea, zise el, stă într-o scroafă, care să tăvălește cît e ziuica într-o lăcoviște de lapte dulce. Acea lăcoviște nu este tocmai departe de aci. În scroafă este un epure, în epure o prepeliță, și în prepeliță sînt trei vermî. Aceasta este puterea mea.

Atita voi și fata să știe.

Cum să făcu ziuă și zmaul să duse la vînat, iată că vine și fiul de împărat să cerceteze despre cele ce aflase fata de la zmau, căci dorul de a-și vedea cu un ceas mai înainte logodnica a casă, nu-î da răgaz să zăbovească mai mult. Fata îi spuse tot ce află, din fir pînă în ață; iară el plecă numai de cît. De milă, de silă, luă el și niște merinde ce-î dase fata; dară lui nu-î ardea de mincare.

Merse, merse și iară merse. Merindele să sfirși. El merse voînicește pînă ce îndeseară ajunse lihnit de foame, și setos, de să ferească Dumnezeu, într-un codru, unde dete de o colibă. Intră înăuntru și găsi un om orb ce-și minca mămăliguța cu lapte dulce. Să apropie și el binișor, fără să prindă de veste orbul, și mîncă pînă ce-și momi foamea oare-cum. Orbul băgă de samă că prea să sfirșește curind leguma de pe masă. Să miră. El știa că de altă dată îi era de ajuns mincarea; de astă dată însă nu să săturase. Înțelese el că trebuie să să joace vr-o drăcie la mijloc. Atunci întrebă:

— Cine este de-mi ajută la mincare ? De este om bun fie bine venit, iar de este om rău, să să depărteze, că nu va fi bine de el.

— Om bun, moșicile ; sint călător, și pină una alta, aș voi să gădesc ce-va de lucru.

Unchîiașul cel orb primi bucuros să între la dînsul în slujbă, Il pune să-î ducă turmulița de oi la pășune ; dară avu grijă a-î spune să nu care cum-va să treacă peste hotarele moșiei lui, pe locul scroafei din lăcoviștea de lapte dulce, că va fi vai de capul lui, și va pierde și oile.

Fiul împăratului să făgădui că va asculta de cuvîntul orbului ; dară chîiar în ziua dintăi trecu, și oile păscu iarba cea mare și moale ca mătasa ce să afla pe moșia scroafei cu nesat. Cînd veni sara a casă, laptele ce dederă oile fu de ajuns pentru amîndoi, și încă și rămase. Orbul să minună și zise fie-sei să să ia după dînsul a doua zi și să vază d-a minune ce face argatul.

Cum plecă cu oile argatul în dimineața următoare, fata făcu precum îi zisese tată-său. El se duse drept ca pe ciripie, tocmai pe moșia scroafei cu oile la pășune. Fata să sperie, dar să piti și tăcu din gură, să vază ce să va întimpla.

Ce să vedeți d-voastră ? Unde veni scroafa cu o falcă în cer și cu una în pămînt, și năvală la argatul orbului să-l sfășie, și mai multe nu. Fiul împăratului sta tanțoș cu paloșul în mîină, și să luară la luptă ; și lupte-se, și lupte-se, pină ce amîndoi obosiră de abia să mișcau.

Atuncî zisă scroafa :

— Dac-ar fi cineva să-mi dea nițel lăstar de trestie

și un ciob de lapte din lăcoviștea mea de lapte dulce, ți-ași arăta eu cum să cutezi tu a-mi călca hotarele.

— Dac-ar fi cineva să-mi dea și mie un colac să îmbuc, și o bårdacă de apă de izvor să bea, ți-ași arăta și eu ție cine sint eu, zise și fiul împăratului.

Cînd, iaca fata moșneagului celui orb, care privea la lupta lor, că vine și dă fiului de împărat să îmbuce colacul, ce și-l luase cu ea, ca să aibă ce minca la pîndă, și fuga să răpezi de-î aduse și o bardacă de apă de la izbor. Flăcăul mîncă și bău, și prinzînd putere, răsturnă pe scroafă, să puse călare pe dînsa, și-î tăe capul.

Apoi o spintecă și îngriji să nu scape epurele. Puse mîna pe dînsul și spintecînd și epurele, prinse prepelița, și scoțînd din rărunchii prepeliței cei trei vermi, îi băgă în sin după ce le suci nițel gîturile.

Intorcîndu-să la unchiăș își luă ziua bună de la orb și de la fată, spuindu-le că în curînd va afla despre dînsul, și într-un suflet să întoarse la curtea z măului.

Aci dacă ajunse își schimbă vestmintele, să făcu doftor, și începu a striga :

Leacurî de vînzare, leacurî!

Zmeul cîm auzi, trimise de-l chemă, că lui nu-î prea era bine. De cite-va zile, găinea așa lincezînd. Nu-î era toți boii acasă, vezi bine, că puterea lui să afla acum în sinul fiului de împărat. Să îmbolnăvise.

Dacă veni fiul împăratului și îl întrebă z măul de poate să-l facă sănătos, prefăcutul doftor îi spuse că să va însănătoșa, dacă să va scălda în lapte de epe. Zmeul poronci numai de cit și i să făcu o bae din laptele epeilor lui, pe care le pusese dînsul de le mulse. Cînd in-

tră în bae zmaul, fiul împăratului răsuci puțin gîturile vermilor, iar zmaul o dată sări în sus, zicînd :

Acuma mi-î bine ca și cînd eram la sinul mamei.

Și dînd doftorului daruri scumpe, îl pofti la masă. Vezi că zmeul nu cunoștea cine era doftorul. Ospătîndu-să și stînd ei la taifas, fiul împăratului întrebă pe zmau: De ce treabă sint bicele alea ce le ții atîrnate fie-care în cuilul său pe păretele din fund ?

— Cu unul răspunse, zmaul, dacă voiî plesni o dată, toate turmele mele să fac o nucă. Dacă voiî plesni cu al doilea, toate coprinsurile mele să fac un măr. Iară cu al treilea biciî cînd plesnesc la spetele orî cărui lucru, îl schimb în stîncă de piatră, și cînd plesnesc cu el în față, să desface făcutul, și vine la adevărata lui ființă lucrul impetrit.

Cum află despre asta fiul împăratului eși afară și suci de tot gîturile vermilor, iară zmeul crăpă îndată.

Apoi luă bicele, plesni cu unul și toate turmele și cirezile zmaului să făcu o nucă, pe care o băgă în sîn; și plesnînd cu altul toate coprinsurile zmaului să schimbă într-un măr, pe care iarăși îl băgă în sîn. Și luîndu-și logodnica, să duse la orb, dară nu-l mai găsi, căci murise; luă deci cu dînsul pe fată și mergînd la curțile babei, luă și pe fata ce slujea zmaoaiței și să întoarse cu toatele acasă la împăratul socrul lui.

Și mergînd în fața carălor și cailor care rămăseseră stane de piatră, de cînd răpise zmaul pe fata împăratului, plesni de trei ori în fața lor și să făcură la loc cum erau în ziua cînd mergînd la cununie ei și toți cei de prin căruțe.

Cele două fete ce le adusese cu sine fiul de împărat, le dete de neveste fraților lui.

Și să făcu o nuntă înfricoșată, d-alea împărătescile, cum samăn nu mai avu pe fața pământului, și să făcu o veselie de o ținură minte cit trăiră locuitorii acelei împărății.

Am fost și eu acolo și am văzut toate chefurile, căci de n-ași fi fost, de unde ași fi știut eu să vă povestesc.

O lingură scurtă pe la nasul cui n-ascultă.

SCHIȚĂ LITERARA

despre

Alfabetul greco-slav (cirilic).

§ 1. Toate cărțile românești pînă la 1860 s-aŭ scris cu un alfabet deosebit de acesta cu care scriem azi. Părinții noștri îl numeau *scrisoare Moldovenească*; literații i-aŭ zis *alfabet cirilic*, scriitorii mai noi îl numesc alfabetul *greco-slav*, numire mai corectă.

§ 2. Alfabetul *greco-slav* a fost făcut mai întîiu pentru popoarele Slave din Moravia, și tîrzie vreme după aceea l-aŭ întrebuintat și Romîni în scrierea cărților și actelor oficiale. De aceea dînsul ne prezintă o bogăție de slove, care nu erau tocmai necesare cărturărului romîn în scrisul limbii sale, dar conveneaŭ trebuințelor limbii slave pentru care a fost făcut.

§ 3. Intregul alfabet cuprindea aceste 42 de slove: **А** (az), **Б** (buchi), **В** (vide), **Г** (glagole), **Д** (dobru), **Є** (iest), **Ж** (jivite), **З** (dzelo), **И** (ijî), **І** (i), **К** (cacu), **Л** (liude), **М** (meslite), **Н** (nașu), **О** (on), **П** (pocoi), **Р** (riți), **С** (slovă), **Т** (tferdu), **У** (ucu), **Ф** (fert), **Х** (hîer), **Ц** (ot), **Ч** (ște), **Ш** (ti), **Щ** (cervu), **Ъ** (șă), **Ы** (îor), **Ю** (iu), **Я** (ia), **Ѧ** (ea), **Ѣ** (eacu), **Ѥ** (ir), **Ѧ** (iori), **Ѣ** (ius), **Ѥ** (csi), **Ѧ** (psi), **Ѣ** (ftita), **Ѥ** (ijîta), **Ѧ** (gîa), **Ѣ** (î).

ceară misionari de la Constantinopol. Metodiu și Ciril merg în Moravia, fundează biserici de rit oriental și capătă învoirea de a celebra serviciul leturgiei în limba slavă, de și pînă atunci nu să recunoșteau ca limbi sfinte de cît Ebraica, Greaca și Latina.

Cărțile traduse pentru Moravi s-au întrebuintat și pentru Slavii de la Nord și de la Sud, cari să creștină tot pe atunci (Rușii la 888 și Bulgarii la 865).

§ 7. Rominii fiind în comunitate politică cu Bulgarii, cu cari formară cele două împărății, primiră influența culturală bulgărească, și să slujiră în biserică tot de limba slavonă, lucru care a durat șapte secole. Mai mult încă fură influențați și politicește așa că cancelaria din cele mai vechi timpuri întrebuinta limba slavonă ca limbă oficială.

Noi Rominii am primit influințele culturale și politice de la Sud, căci acolo erau Bizantini, de la cari luind Bulgarii modelul, am luat și noi de la Bulgari.

§ 8. Dar dacă noi am avut limba slavonă în stat și în biserică nu înșamnă că am primit și creștinismul de la Bulgari. Rominii erau creștini încă de pe vremea colonizării Daciei, de oare ce printre legionari erau o sumă de creștini. Probă e limba, care ne dă o sumă de cuvinte bisericești latinești, ce nu le-am fi avut, dacă Bulgarii ar fi fost cei dintâi, care să ne fi creștinat. Așa avem cuvintele : *creștin, D-zeu, biserică, cruce, altar, lege, păgîn, păcat, drac, popă, păreasemi, sînt, mormînt, toacă, septămîină, ajun, crăciun, Sîmbătă, Rusalii.*

Cestiunea vechimii bisericii creștine la Romini e una din cele mai grele și mai puțin cunoscută, din cauza lipsurilor de izvoare.

§ 9. Sint false părerile unor istorici ca D. Cantemir, care zice că noi Romîni am scris cu litere latine pînă la 1438, și numai după Sinodul de la Florența am început a scrie în limba slavonă și cu slove cirilice. Asemenea e falsă și notița unei Cronicî bulgărești, care zice că introducerea slavonismului la noi ar fi din 1185 supt Petru și Asan. Inriurirea s-a făcut pe încetul și s-a estins numai asupra păturii de sus, a boerilor și a clerului superior. Țăranul romîn n-a învățat nici o dată slavonește; a primit cuvinte multe slavone, dar nici o dată n-a vorbit slavonește. Chiar cărturarii erau răi slaviști, dovadă avem scrierile lor pline de romînisme mai la fie-care pas.

Mănăstirile noastre întemeindu-să de călugării veniți de la vestita mănăstire *Rila*, au împrumutat serviciul bulgăresc, cu limbă și cu cărți bulgărești. Voevozii noștri organizînd statul după modelul bulgăresc și bizantin au introdus în cancelarie limba bulgară. Boerii, cari erau oamenii politici ai timpului erau siliți să învețe limba slavonă, ca limbă diplomatică, de și erau mulți poate cari nu știaū de cit Romînește. Poporul romînesc însă lipsit de toate aceste bunuri pămîntești n-avea nici un motiv de a-și uita limba strămoșască; de aceea el a păstrat limba latină neștirbit, cu schimbările fonetice fatale.

Nu e lipsită de temeiu părerea, care susține că elementul domnitor din țară de la noi (Vodă și boerii) fiind venit din afară (descălecarea) a adus cu sine și practica cancelariei cu limba slavonă, ceea ce biserica de mult practica prin aceste locuri.

§ 10. Cele mai vechi documente interne date din

cancelaria gospod sînt în slavonește ; cele mai vechi manuscrite și cărți bisericești, cu care să sluja în biserica noastră, sînt scrise în slavonește. A trebuit să treacă sute de ani ca sârmana limbă romînă să înceapă a fi scrisă de unii cărturari slabi în slavonește.

În tot timpul de la 1350—1660 cancelaria domnească a dat acte numai în slavonește ; cele romînești apar rare cătră sfîrșit ; numai cîteva zapise de vinzare, scrise de cărturari sătenî, le găsim scrise în romînește.

Cel mai vechi text tipărit romînește e *Tetraevanghelul* lui Coressi (1560), pînă atunci toate cărțile erau slavone, și au continuat a fi unele pînă la 1730, de la care dată nu mai găsim nici o carte tipărită în slavonește.

§ 11. Cărturarii noștri chiar cînd scriau documente slavone aveau nevoie de a scrie cuvinte romînești, ca : nume de persoane, de tirguri, de sate, de hotărnicii ; erau dar siliți a nota sunete romînești cu slove cirilice. Dar limba romînă posedă unele sunete proprii ei, pentru care nu să găsea slove corespunzătoare slavone. De aici nevoea de a schimba la unele valoarea fonetică, iar pentru alte sunete a combina semne nouă.

§ 12. Iată pe scurt cite-va schimbări și combinări nouă. Pentru unele sunete alfabetul cirilic oferea cite două semne ; așa :

Pentru *i* erau и (ije) і (i) ; pentru *o* erau о (on) w (ot) ; pentru *u* erau у, ъ, ѳ apoi veneau o sumă de diftongi, cari îngreuiă scrierea : ѳ, ѡ, ѡ, ѡ. Cărturarii noștri n-aveau nici o normă în scrisul acestor sunete ; să păzeau cite-va reguli în mod practic, luîndu-să și în aceasta după Slavi și după Greci.

Pentru sunetul *z*, care sună în două chipuri în gura Rominului, cărturarii noștri — nu toți, ci mai mult cei din Moldova—au luat semnul *з*, ce era ca cifră la Slavi și l-au întrebuintat pentru notarea sunetului dur moldovenesc *dz* din *zi*, *zice*, *D-zeu*, ce sună ca *dzî*, *dzîce* etc.

Pentru sunetul *ȳ* (g^e) iar nu să găsia semn în alfabetul greco-slav ; pînă cînd acest semn *ȳ* să între în întrebuintare obștească, cărturarii noștri (diecii, piserii, logofetii și gramaticii) au întrebuintat pe *г* și *ж* (Грыш, Жсрка).

În fine pentru sunetul *z* și *ж* (*ă* și *î*) iar nu era semn anumit ; în lipsă de semn cărturarii noștrii au luat slovele cirilice *з* și *ж*, care sună în slavonește una ca *u*, alta ca *on*, și după multe dibueli au ajuns cătră 1683—1688 a să hotări în parte scrierea lui *з* pentru *ă*, iar a lui *ж* pentru *î*, din care au format pe *ж* pentru *î* inițial, și medial Timp de sute de ani sunetele *ă* și *î* s-au scris unul pentru altul cu aceste slove : *з*, *ж*, *в*, *л*, *ж*.

§ 13. Nu putem dar vorbi de ortografie fixă în scrierea veche cu slove. Scriitorii de acte private scrieau cum puteau, de aceea ei ne dau adesa cuvintele supt forma cum să rosteau. Mulți aveau în vedere ortografia slavonă, alții pe cea greacă ; așa unii luîndu-să după Slavi scriau cuvîntul *falce* *ХВАЛЧЕ*, ca și *ХВАЛЪ*, care a dat *fală* ; alții scrieau *doftor* *ДОФТОР*, luîndu-să după *ΑΦΘΑΝΑΚΙΕ* scris și *ΑΦΘΑΝΑΚΙΕ*.

Totuși în mod practic păstraū următoarele reguli :

a). Orî ce *o* inițial era scris cu *w* : *wm*, *wpi*, *wapz* ; scriiau însă *толтз* și *тватз* ; *подртз* și *пвартз*.

b). Cînd veneau doi *i* unul după altul, scriau în nu *ii*, luîndu-să după Greci și Slavi.

c). Ori ce *i* inițial îl scriau cu ⲓ nu cu ⲙ (ius), născocind pentru aceasta semn deosebit. ⲓ reprezenta pe *i*, *în* și *im*.

§ 14. Scrisoarea veche avea *accente* și *spirite* luindu-să după greci: $\text{ⲱ}'\text{ⲙ}$, $\text{ⲱ}'\text{ⲣ}\text{ⲏ}$ $\text{ⲟ}'\text{ⲩ}\text{ⲛ}\text{ⲉ}$; $\text{ⲟ}'\text{ⲩ}\text{ⲣ}\text{ⲙ}\text{ⲁ}'\text{ⲩ}\text{ⲏ}$. Ele erau mai mult ca podoabă căpătată prin imitație.

§ 15. Slovele mai aveau și valoare numerică. Așa:

ⲁ = 1	ⲕ = 20	ⲥ = 200
ⲃ = 2	ⲗ = 30	Ⲯ = 300
Ⲅ = 3	ⲙ = 40	Ⲛ = 400
ⲅ = 4	Ⲏ = 50	Ⲟ = 500
Ⲇ = 5	ⲟ = 60	Ⲱ = 600
ⲇ = 6	ⲑ = 70	Ⲳ = 700
Ⲉ = 7	ⲓ = 80	Ⲵ = 800
ⲉ = 8	Ⲕ = 90	Ⲷ = 900
Ⲋ = 9	ⲕ = 100	Ⲹⲁ = 1000
ⲋ = 10		

De la 10—20 să scria ⲁⲓ , ⲉⲓ , Ⲅⲓ , ⲁⲓ iar de la 20—100 așa ⲕⲁ , ⲕⲃ , ⲕⲄ , ⲕⲅ etc.

În șirul slovelor ca cifre să urmează norma grecească; și numai slovele luate de la greci au și valoarea numerică, afară de ⲉ , Ⲕ , Ⲷ pentru cari grecii aveau semne deosebite *Fau* (6), *Coppa* (90) și *sampi* (900).

§ 17. Însemnarea cifrelor cu slove a mers pînă către 1780, cînd încep a să întrebuița pe o scară întinsă cifrele arabe. Toate manuscriptele de la finele veacului trecut cuprind file întregi de tabla lui Pitagora amplificată, ceea ce arată că era o nevoie simțită pentru ori ce cărturar de atunci a cunoaște însemnarea numerelor cu cifre. Greșeli găsim o sumă prin documente. Așa găsim scris 181 drept 1801, 1841 drept 1814; 91 drept 19 etc., întrebuițarea exactă a lui 0 (zero) era lucru nu tocmai ușor.

Cifrele arabe erau însă cunoscute ici pe colea mult mai înainte. Așa pe pecetea lui Vasile Lupul găsim scris în cifre 1633 alătura de anul vechiū 7142 (ѵѵрмѵ).

§ 17. Bătriniī noștri socoteau anii de la Adam, nu de la Crist. Așa în cronicariī noștri și în toate documentele găsim anii vechi de la Adam. De pildă Vasile Lupul să sui pe tron în 7142 April și domnește pină în 7161 April. De la Adam pină la Crist au trecut 5508 ani; scăzind din anii de mai sus ne vine 1634—1653, timpul domniei lui Vasile vodă.

Calculul cu anul noū civil de la Crist s-a început de pe la 1760; mai înainte vreme să puneau alătura amindoi anii, de pildă: «de la zidirea lumei 7168, iar de la Crist 1660».

§ 18. În scrierea veche să întrebuintau des prescurtările și azvirliturile pe deasupra; erau anumite litere, care să scriau pururea deasupra; aceasta să numea scriere cu *cerdace*: De pildă:

АДЕ^к нѵ^н ТодѢра^ш кв^ш Иѵ^р даки^в би^в спз^{тр} ши^ш Д^в ми-
ра^ш кв^ш Мзла^н фичо^р лѵ^н Симиѵ^н Мзла^н че^в фо^{ст} би^с-
те^р ни^к непо^{ци} лѵ^н кв^{сте} Бѵчѵ^к че^в фо^{стѵ} во^р ни^к скрі^{ем}
ши^ш мз^р триси^м кв^{сте} зди^с л^л но^с трѵ^к кв^м нѵ^н

Apoi cuvintele să scriau multe unite la un loc, ținind mai mult socoteală de unitatea logică a frazei de cît de cea gramaticală a cuvîntului. De pildă:

коѵмѵіастетрѵспоѵлфзрзсоѵфлетоѵмортѵ.ашашикрединца
фзрзлскроѵмоартзасте (Codicele Voronețian).

§ 19. După o practică de vr-o 300 de ani a scrierii limbii noastre cu slove, cărturarii au ajuns la o simpli-

ficare a alfabetului prin înpuținarea slovelor. Așa în scris de unde în textele vechi găsim mai des pe и (ije) în loc de î (i), s-a ajuns prin veacul al XVIII a să înlocui pe o scară întinsă cu i, reducându-să în scris la i; apoi din două semne ѕ și з cărturaril au început a părăsi slova ѕ, mai ales că era în întrebuințare mai mult la Moldoveni. Din cei doi o (o și w) w nu era un semn necesar, de oare ce în limba română vocalele n-au cantitate prosodică, ci de accent, și cărturarii noștri întrebuințau adesea unul pentru altul. Mai lăsind și diftongii, cari îngreuiău scrierea, s-a ajuns a să simplifica alfabetul de la 42 slove la 33 și apoi la 29.

Așa banul *Enăchiță Văcărescu* în Gramatica sa tipărită la Rimnic în 1787, dă 33 de slove: а, б, в, г, д, е, ж, и, і, з, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѡ, ф, х, з, ѣ, љ, њ, ц, ч, ш, џ, ѕ, ѱ, Ѱ, ѱ, lăsind la o parte următoarele slove: ѵ, ѵ, ѡ, ѣ, ю, ѡ, ѕ, w, оу. Radu Golescu și Eliade Rădulescu reduc apoi la 29 slove, lăsind afară pe и, ѡ, ѕ, ѱ, care reprezentaū sunete prisoselnice; и să putea scrie cu i pretutindenea, iar celelalte 3 reprezentaū sunete duple: ѡ=фт; ѕ=кс, ѱ=пс.

Eliade Rădulescu a admis aceste 29 de slove, cari mai apoi au trecut și în Gramaticile nouă scrise cu litere: а, б, в, г, д, е, ж, і, з, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѕ, ф, х, ц, ч, ш, џ, з, ѣ, Ѱ.

§ 20. Alfabetul redus de Eliade Rădulescu la 29 de slove era foarte îndemănat ec și să putea scrie cu el cit să poate de fonetic limba. Pentru fie-care sunet era o slovă deosebită și fie care putea scrie leșne, mai ales că n-avea a-și bate capul cu sisteme de ortografie, modul de a scrie limba fiind atunci *unul*, nu mai multe ca azi.

Iată care este transcrierea exactă a slovelor din alfabetul redus de Eliade : $\lambda = a$, $\kappa = b$, $\varepsilon = v$, $\gamma = g^a$, $\Delta = d$, $\epsilon = e$, $\pi = j$, $i = i$, $\xi = z$, $\kappa = c^a k$, $\Lambda = l$, $M = m$, $N = n$, $o = o$, $n = p$, $\rho = r$, $c = s$, $\tau = t$, $s = u$, $\phi = f$, $\chi = h$, $\psi = t$. $\nu = c^e$, $\omega = s$, $\psi = \xi t$, $z = \check{a}$, δ , $\Lambda = i$, $\psi = g^e$.

§ 21. **Alfabetul mixt.** Cu mișcările sociale săvârșite mai întâi peste munți (revoluția lui Horia) și apoi în țară la noi (revoluția lui Tudor), și cu novele curente literare iscate mai întâi tot peste munți prin școlile create pe la 1753, a venit ideea întrebunțării pe o scară mai întinsă a literelor latine. Mulți din cercetătorii limbii noastre își tipărise scrierile lor cu litere, și cu o ortografie cit să poate de etimologică pentru a proba latinitatea limbii noastre. Dincoace de munți cu 1830 a început a să simți o nouă mișcare. Curentul de peste munți să însădise și la noi prin profesorii veniți de acolo ; iar prin influența occidentului multora le-a venit dorul de a scrie limba română cu litere. Lupta a fost grea, căci erau prejudiții literare și trecerea nu s-a putut face de o dată. Răposatul Neofit Scriban a suferit surgunul la Mănăstirea Neamțului (1840) pentru că a îndrăznit să tipărească pe la 1837 un «Catehizm» cu litere latine.

§ 22. Buchile cele mai multe erau urite ; să prea săturase lumea cu ele ; înlocuirea parțială cu litere era necesară. De aici a urmat că în curs de vre-o 20 de ani s-a întrebunțat un alfabet amestecat, împestrit cu slove și litere, și mai toate tipăriturile de prin deceniul al IV-lea și V-lea al secul. actual sînt scrise cu acest alfabet. În școală tot acest alfabet să preda, și numai biserica și cancelaria mai păstrase obiceiul de a scrie cu alfabet *cirilic pur*, făcîndu-să din ce în ce nepotriveală între

scoală, ziare, reviste—ca scriere,— și între biserică și oficiu.

Să luăm cite-va exemple de prin cărțile tipărite pe atunci, suplinind literele latine.

a, б, ч, d, e, ф, г, ц, х, і, ж, к, л, m, n, o, п, р, с, т, с, в, ц, з, ѣ, ш. џ etc. (Arh. Rom. 1860. Ed. II).

a, б, ч, d, e, ф, г, х, і, ѣ, ж, к, л, m, n, o, п, р, с, т, с, в, з, ц, ш, з. (Mag. ist. 1845. vol. I).

a, б, ч, d, е, ф, г, ц, х, і, ѣ, ж, к, л, m, n, o, п, р, с, т, с, в, з, з џ, ш, ц. (*Istoria Moldovei* de Post. Manolaki Drăghici. 1857. Iași).

De și cele mai multe rămăsesse, dar li se rotunzise forma, devenind mai rotunde, că mai-mai nu să cunoștea. Așa *ρ* (riță) nu mai avea forma aceasta ci era *p* latin cu valoare de *r*; *с* (slovă) semăna perfect cu *c* latin, păstrind însă valoarea de *s*.

Dar cu asemenea rotunjiri în formă și înlocuirii de slove cu litere ajungem la alfabetul latin.

§ 23. **Trecerea de la alfabetul cirilic la cel latin.** Urme de scriere cu litere latine să găsească de mult la Romîni. Cu începutul secolului al XIX-lea practica scrierii cu litere latine s-a lăsat mai tare, mai ales de la 1850 în coace, pînă cînd în 1860 Domnul Al. I. Cuza, prin ministrul său I. Ghica dă ordin de a să scrie numai cu litere, alungindu-să din cancelarie slova cirilică. Cărțile bisericesti abia acum au început a să tipări cu litere latine, crezîndu-să mult timp aceasta a fi o erezie.

§ 24. Dar această trecere de și făcută prin ordin domnesc, în urma curentului din societate, totuși a dat naștere la o mulțime de greutăți, cari au ridicat discuțiuni

amarnice, și a împărțit și împărțește lumea noastră cultă în două tabere opuse.

§ 25. Voind a să scrie limba română cu litere latine, alfabetul latin nu dădea atitea semne, cîte sunete pronunțate și clare avea limba română. De aici fel de fel de sisteme de a scrie aceste sunete speciale românești, sisteme care și astăzi sînt în luptă. De la etimologismul exagerat al lui Laurian și pînă la fonetismul *pur* a lui Pumnul, scriitorii noștri s-au învîrtit într-un cerc vicios în care confuziunea și eclecticismul cel mai mare domină. și din această incurcăală nu să prevede un viitor trainic de cît *fonetismului literar bazat pe tradițiunea literară*.

§ 26. Redactorii revistei «Magazinul Istoric» în 1848 după multă trudă și năduf «cu ajutorul lui Dumnezeu și cu înțelegerea Romînilor ajung a curăți scriptura de *cîrli-gele cele urîte* cirilice, și a remînea la literele cele curat românești» scriind : ge, gi, ce, ci (ѣ, ѓ), ghe, ghi, che, chi (ге, ке); â, z lung ; ă, z scurt : see, џ ; ș, ш ; alătura cu schimbări, lesne de făcut, ca a lui к, b ; д, d : ф, f ; х, h ; м, m ; п, p ; etc. De sigur că modul lor de a scrie aceste sunete n-a fost primit de toți, dar era un pas făcut. Sunetele originale și clare nu le-a discutat nimenea, ci toată cearta s-a mărginit asupra sunetelor reprezentate prin slovele з, ж, ш, ș, џ. џ, џ, џ.

§ 27. Practica de pînă acum a scrierii cu litere a admis scrierea lui ш, џ, џ, џ, cu ș, ț, g^e, c^e, rămîinind în discuțiune numai sunetele з, ж, ж, џ. ș, fără a uita și pe paraziticul ș final mut.

Încă de pe la 1855 redactorii revistei «Romînia literară» în frunte cu V. Alexandri au început a întrebuița pentru ж și ж pe î în toate locurile. După aceea

mulți alți scriitori au întrebuințat în scrierile lor pe *î*. Și dacă ceea ce să începuse în mod liniștit nu s-ar fi conturbat de etimologiști, și s-ar fi admis de toți scriitorii, am fi fost scutiți de o mulțime pe discuțiuni sterile și pedantice.

Maî îndărătnic a fost *z*, care a rămas cel din urmă ca reprezentant al sunetelor obscure *ă* și *î*.

În cit despre *ș* final, cestiunea lui supusă și astăzi discuțiunii Academiei, privește maî mult ortografia ca sistemă, de cit grafia limbii. *U* final e pentru noi *un strămoș venerabil, ce a murit, și ori cît îl vom îmbalsama nu să va maî mișca, căci a pierdut viața în viul grai al poporului* (T. Maiorescu).

§ 28. **Sistemele ortografice : Etimologismul, fonetismul.** Cu primirea literelor latine în scrierea limbii romine s-a născut și ideea de a să scrie sunetele limbii noastre neschimbat cu semnele, ce ni le dădea alfabetul latin. Dar limba romină în decurs de 1800 de ani suferise schimbări mari ; pierduse unele sunete, dezvoltase altele nouă, și nu să găsea pentru toate sunetele semne corespunzătoare în alfabetul latin. De aci se născu ideea scrierii limbii noastre în mod *etimologic* sau al *derivării*, sistem care n-a fost practicat în trecut de Romini, de cînd își scriu ei limba. Nu s-a ținut samă de evoluțiunea limbii, și s-a văzut de-o dată scrisă limba romină cu *quare, que, quell, pane, mana, sciui, fontana, oțet, facia*, etc. forme de care e plin «Tentamen Criticum» a lui A. Treb. Laurian, unde nu e de cit o limbă imaginară rominească, Dar acesta era sistemul *etimologic pur*, care exagerat în Laurian, s-a temperat în Cipar prin cercetarea științifică a vechilor texte rominești, iar maî în

urmă Academia l-a părăsit în totul restringindu-să în marginile etimologismului român, principiu pe care să bazează toată ortografia stabilită în 1881.

§ 29. Paralel cu aceste sisteme s-a născut și *sistemul fonetic*, care nu este de cit continuarea modului de a scrie cu slove al străbunilor noștri. Exagerat în Pumnul, («Lep-turariul rominesc») ce scriea : $\bar{r}e = \mathfrak{z}$, $\bar{s} = \mathfrak{w}$, $c = \mathfrak{k}$, $\bar{c} = \mathfrak{v}$: $r\bar{e}$ ciune, \bar{s} itar, cip, \bar{c} ine, etc. Întărit cu vechile texte rominești de «Junimea» de la Iași, susținut științific de răposatul Lambrior și de adepții școlii lui, astăzi e pe cale de a triumfa, formînd sistema grafică a limbii noastre literare. La această sistem au conlucrat foarte mult scriitorii moldoveni, cari fără pretențiune de sistemă, ci așa neformînd școală, cum zice Gh. Sion, au avut bunul simț de a nu tortura biata limbă rominească după cine știe ce sistem, ci a scrie așa, cum și bătrînii noștri au scris-o, păstrînd *tradițiunea literară a scrierii la Romîni, ceea ce e fondul fonetizmului literar*.

§ 30. Iată echivalența literelor față de slovele, ce reprezentați sunete derivate : \mathfrak{z} , \mathfrak{p} , \mathfrak{k} , \mathfrak{u} , \mathfrak{w} , \mathfrak{v} , \mathfrak{s} și \mathfrak{z} :

$\mathfrak{z} = \check{a}$, afară de moldovenisme.

\mathfrak{p} , $\mathfrak{k} = \hat{i}$ în toate locurile, fără a să avea în vedere derivarea.

\mathfrak{u} , $\mathfrak{w} = \check{t}$, \check{s} ,

$\mathfrak{v} = \check{s}$ t în toate locurile, fără a lua în samă derivarea, de e *sc* sau *șt*.

\mathfrak{s} , $\mathfrak{z} = z$, lăsîndu-să \check{d} și *s* între 2 vocale.

FINE

